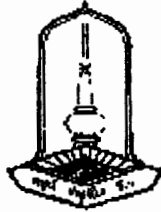

การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง
พ.ศ. 2469-2484

วิทยานิพนธ์
ของ
วิทยา นนทันภา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
สิงหาคม 2541
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ISBN 974-542-342-4

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
ประจำปี พ.ศ. 2540

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายวิชา นนทันทภา
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
(รศ.สุวิทย์ ชีรสาคัด)

..... กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
(ผศ.ถนอม ตะนา)

..... กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
(อาจารย์วิลาศ โพธิสาร)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ.วีณา วิสเทัญ)
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ.ดร.ไพฑูรย์ สุขศรีงาม)
รองอธิการบดีฝ่ายบัณฑิตศึกษา
วันที่.....เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2541

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือจากรองศาสตราจารย์ สุวิทย์ ชีรสาคัด ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ถนอม ตะนา และ อาจารย์วิลาศ โพบิสาร กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำแนะนำข้อเสนอแนะและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่

ขอขอบพระคุณอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามทุกท่านที่ช่วยเหลือแนะและปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้อยู่เสมอ

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์แล คิลกวิทขรัตน์ รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ธานี สุขเกษม ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรินทร์ จันทร์คิด และผู้ช่วยศาสตราจารย์จรูญ ทิพย์กัมภ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ได้อบรมสั่งสอนและช่วยเหลือผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณอาจารย์ถาวร พันธุ์สุรินทร์ อาจารย์สุจิตรา ปุณปัญญา และอาจารย์ นุศรินทร์ ศรีคุณ ผู้เป็นทั้งพี่และเพื่อนทางวิชาการที่คอยให้คำแนะนำและกำลังใจเสมอมา

ขอขอบพระคุณผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด และ ยโสธร ที่กรุณาถ่ายทอดความทรงจำอันล้ำค่าให้แก่ผู้วิจัย

คุณค่าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่บิดามารดาผู้มีพระคุณ

วิทยา นนทันทภา

ชื่อเรื่อง การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง พ.ศ. 2469-2484
ผู้วิจัย นายวิทยา นนทันภา
กรรมการควบคุม รองศาสตราจารย์สุวิทย์ ชีรสาควัต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ถนอม ตะนา และ
อาจารย์วิลาศ โพธิสาร
ปริญญา กศ.ม. สาขาวิชา ประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2541

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484 การผลิตได้ศึกษาถึงจุดมุ่งหมายในการผลิต ปัจจัยการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต ส่วนการค้าศึกษาถึงกระบวนการค้าตั้งแต่ผู้ผลิตจนถึงพ่อค้าส่งและผู้บริโภค ตลอดจนศึกษาผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

จากการวิจัยพบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2469 บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีการผลิตสุกรอยู่เพียงเล็กน้อย ดำเนินไปภายใต้เทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิม เนื่องจากสุกรไม่ใช่อาหารที่จำเป็นจึงส่งผลให้ตลาดภายในท้องถิ่นมีอยู่อย่างจำกัดและไม่สามารถรองรับผลผลิตที่เพิ่มขึ้นได้ ขณะที่ตลาดภายนอกภูมิภาคมีปัญหาด้านการขนส่ง

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2469 การพัฒนาระบบขนส่งทางรถไฟและการอพยพเข้ามาประกอบธุรกิจของพ่อค้าชาวจีนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้าสุกร จากการผลิตเพื่อขังชีพมาเป็นผลิตเพื่อการค้า พ่อค้าชาวจีนบางรายดำเนินการค้าส่งสุกรไปยังตลาดกรุงเทพฯ บ้างตั้งร้านค้าปลีกเนื้อสุกร บ้างมีกิจการโรงสีข้าวซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตสุกรที่สำคัญ ความต้องการบริโภคที่เพิ่มขึ้นทั้งในและนอกภูมิภาคได้ส่งผลให้ราษฎรในหลายพื้นที่เลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลักโดยเฉพาะบริเวณชุมชนเมืองที่เป็นที่ตั้งโรงสี สถานีรถไฟ และตลาดผู้บริโภค ส่วนชุมชนรอบนอกแม้ไม่มีปัจจัยที่เอื้อต่อการผลิตเท่ากับชุมชนเมือง แต่มีผู้เลี้ยงรายย่อยนำสุกรมาขายให้กับพ่อค้าส่งตามสถานีรถไฟอยู่เสมอ การผลิตสุกรเป็นอาชีพหลักนอกจากต้องอาศัยความรู้ความชำนาญในการผลิตมากขึ้นแล้วยังทำให้ผู้เลี้ยงเข้าไปเกี่ยวข้องกับธุรกิจของพ่อค้าชาวจีน ทั้งการพึ่งพาปัจจัยการผลิต การจำหน่ายผลผลิต พ่อค้าจีนจึงถือโอกาสเข้าครอบงำธุรกิจสุกรโดยมีราษฎรเป็นเครื่องมือในการสะสมทุน

TITLE Pig Production and Pig Trade in the Lower Mun Basin
1926-1941

AUTHOR Wittaya Nonnapa

ADVISORS Assoc. Prof. Suwit Theerasasawat Asst. Prof. Thanom Tana
and Wilat Potisarn

DEGREE M.Ed. MAJOR History

UNIVERSITY Mahasarakham University DATE 1998

ABSTRACT

This study aimed to investigate the pig production and pig trade in the Lower Mun Basin during 1926-1941. For production, the investigation focused upon purposes of production, factors of production, and relationships of production; whereas, for trade, the investigation focused upon the process of trade from producers to wholesale traders and consumers. It also aimed to investigate the results of changes mentioned.

The findings were as follows:

Before 1926, in the Lower Mun Basin area there was a limitation of pig production that went on under traditional producing techniques. Because pork was unnecessary food, there resulted a limitation of local pig markets and being unable to carry increasing products while the external region markets had problems of transportation.

Until 1926, the development of transportation by railway system and migration of Chinese merchants to run businesses caused changes of pig production and trade from substantive production to commercial production. Some Chinese merchants operated wholesale trade by sending pigs to Bangkok

markets. Some opened retail pork shops, and some had rice mill businesses that produced chief factors for pig production. The increasing needs for consumption of both internal and external regions caused the people in many areas to raise pigs as their chief occupation, particularly in the urban areas where rice mills, railway stations, and consumer markets were situated. Although in the outskirts communities there were not so many factors helping production as in the urban communities, petty raisers regularly took their pigs to sell to the wholesale merchants at the railway station. For pig production as a chief career, raisers had to rely on more knowledge and skills in production, and moreover, it caused the raisers to get involved in the business of the Chinese merchants both in relying on production factors and selling products. The Chinese merchants thus took the chance to take over the pig business through the people for the accumulation of capital.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
ความสำคัญของการวิจัย	5
วิธีการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
แหล่งที่ใช้ในการวิจัย	6
เอกสารที่ใช้ในการวิจัย	6
2 การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469	7
สภาพทั่วไปในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง	7
สภาพทางภูมิศาสตร์	7
สภาพทางเศรษฐกิจ	9
สภาพทางสังคม	14
สภาพการผลิตและการค้าสัตว์ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469	20
ความเป็นมาของการเลี้ยงสัตว์	20
การผลิตและการค้าสัตว์ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469	21
การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469	23
การผลิตสุกร	24
การค้าสุกร	33
อุปสรรคในการผลิตและการค้าสุกร	40

บทที่	หน้า
3 การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484	47
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผลิตและการค้าสุกร	47
ปัจจัยภายนอก	47
ปัจจัยภายใน	56
การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484 ..	62
การผลิตสุกร	62
การค้าสุกร	71
4 ผลจากการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง	
ระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484	94
ผลทางเศรษฐกิจ	94
การสะสมทุนขั้นต้นของพ่อค้าชาวจีน	94
การผลิตเฉพาะอย่าง	100
ผลทางสังคม	102
ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าจีนและราษฎร	102
วัฒนธรรมการบริโภค	103
5 บทสรุป	107
บรรณานุกรม	111
ประวัติย่อของผู้วิจัย	131

บัญชีตาราง

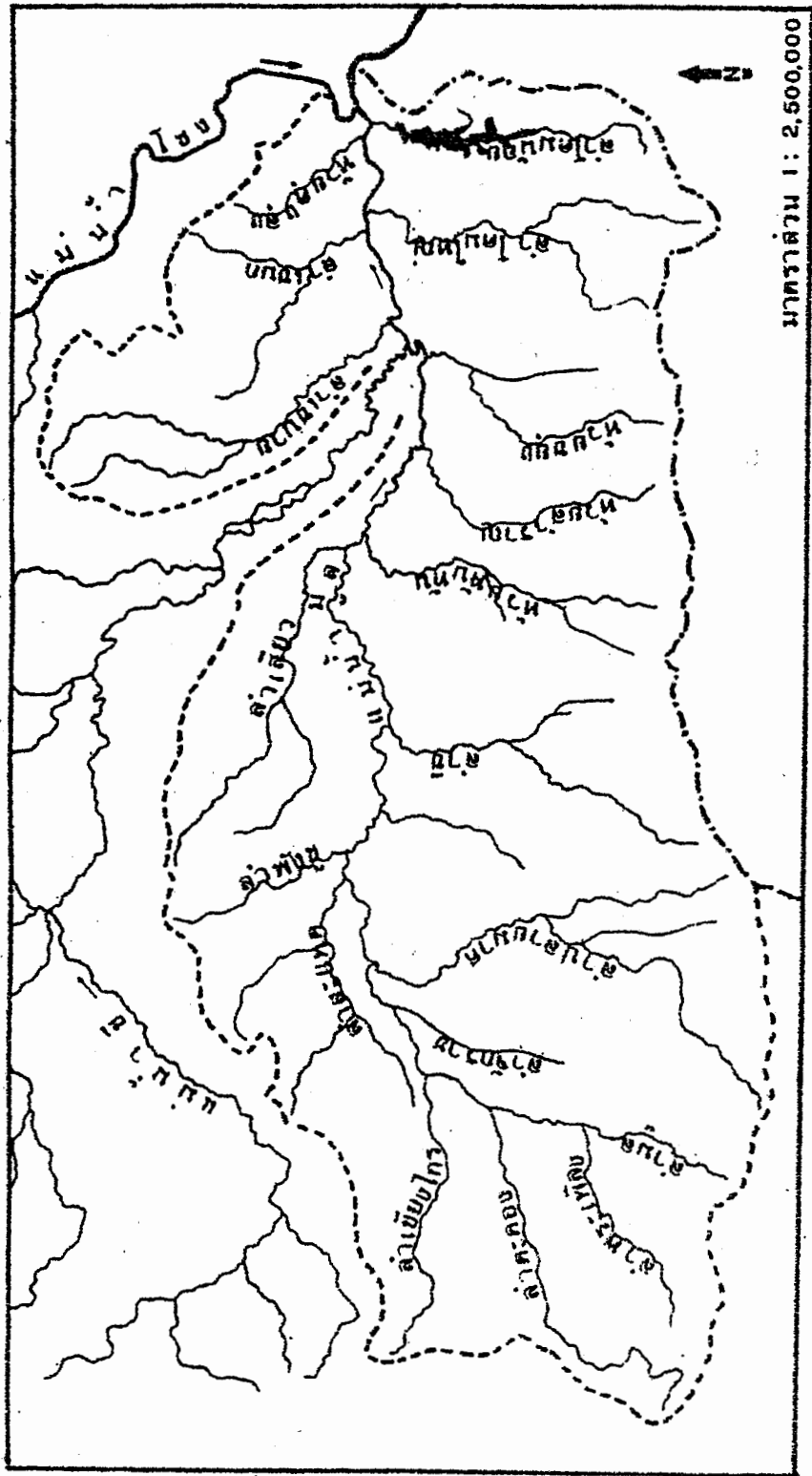
ตาราง	หน้า
1 แสดงปริมาณการเลี้ยงสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างในปี พ.ศ. 2454-2455	25
2 แสดงปริมาณการจำหน่ายสุกรออกนอกบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างในปี พ.ศ. 2454-2455	36
3 เปรียบเทียบจำนวนสุกรกับจำนวนบ้านในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างในปี พ.ศ. 2480 ..	63
4 แสดงจำนวนสุกรที่ส่งทางรถไฟในเขตจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2469-2481	74
5 แสดงจำนวนสุกรที่ส่งทางรถไฟในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2470-2481	76
6 แสดงจำนวนสุกรที่ส่งทางรถไฟในเขตจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2473-2481	78
7 เปรียบเทียบจำนวนสุกรที่ส่งจากสถานีรถไฟในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างกับ สุกรที่บรรทุกโดยรถไฟภายในประเทศ พ.ศ. 2472-2481	80
8 เปรียบเทียบต้นทุนกำไรของพ่อค้าสุกรต่อสุกร 50 ตัว หรือ 1 ตู้รถไฟ	85
9 เปรียบเทียบร้อยละของรายได้จากการค้าสุกรทางรถไฟในปี พ.ศ. 2472	98

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ

หน้า

1 แผนที่แสดงอาณาบริเวณลุ่มน้ำมูล ก

ภาพประกอบ 1 แผนที่แสดงอาณาบริเวณลุ่มน้ำมูล¹

¹ชอบ คีตวนโคก และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มน้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. 2532. หน้า 18.

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ลุ่มน้ำมูลตอนล่าง หมายถึง อาณาบริเวณแม่น้ำมูลก่อนที่จะไหลลงสู่แม่น้ำโขง อันเป็นพื้นที่ของเมืองสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี รวมเรียกว่ามณฑลอุบลราชธานี ความมั่งคั่งทางทรัพยากร¹ และการสร้างบ้านแปงเมืองในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นสาเหตุให้บริเวณนี้มีราษฎรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น² ประกอบกับที่ตั้งของมณฑลอุบลราชธานีมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองในปกครองของฝรั่งเศส การจัดการหรือความเป็นไปใด ๆ ในบริเวณนี้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง³

กลุ่มชนในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างประกอบไปด้วยคนไทย ลาว เขมร ส่วย ละว้า และมีชนชาติอื่นเช่น ชาวตะวันตก ญวน พม่า ตองซู่ จีน เข้าไปอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก⁴ ราษฎรส่วนใหญ่เลี้ยงชีพด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และผลิตสิ่งของเกือบทุกอย่างที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังมีการค้าขายแลกเปลี่ยนทั้งในและนอกชุมชน แต่ทั้งการผลิตและการค้าล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อการบริโภค เสียวภาณี หรือส่งส่วยให้แก่รัฐเท่านั้น⁵

¹ศรีศักร วัลลิโภดม (ก). สยามประเทศ. 2535. หน้า 71.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.2.56/40. สมเด็จพระบรมพระยาคำรงราชานุภาพตอบปัญหาโบราณคดีของสยามสมาคมเรื่องอธิบายชื่อเมืองในภาคอีสาน. ลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2486.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.1/15. รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลภาคพายัพ พ.ศ. 2458. ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2458.

⁴หม่อมอมรวงศ์วิจิตร. “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน,” ใน ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 3. 2506. หน้า 185.

⁵กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.14/17. กรมหลวงดำรงราชานุภาพไปตรวจการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลอุดรอีสาน. ลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2445-7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2449.

การเพาะปลูกที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติและเทคโนโลยีพื้นบ้านในสัดส่วนที่สูงมักก่อให้เกิดความขาดแคลนอยู่เสมอ ในขณะที่ราษฎรยังมีความจำเป็นต้องอุปโภคบริโภค ชำระหนี้และเสียบางให้แก่รัฐ สัตว์เลี้ยงได้เข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยปรากฏว่าเมื่อใดที่ราษฎรเกิดความขาดแคลน เขานำสัตว์เลี้ยงออกขายแลกเปลี่ยนหรือชำระหนี้¹

ชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีการเลี้ยงสัตว์อย่างกว้างขวาง เพราะสัตว์เลี้ยงเป็นสิ่งแสดง ความมั่งคั่งแก่ตน² ปริมาณของสัตว์เลี้ยงแต่ละประเภทแตกต่างกันไปตามจุดประสงค์และ ความสามารถในการเลี้ยง สัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้แรงงานเช่น โค กระบือ จะมีมากกว่าสัตว์ที่เลี้ยงไว้ เป็นอาหารโดยตรงดังเช่นสุกร³ เพราะราษฎรไม่ได้ถือเอาการเลี้ยงสุกรเป็นอาชีพ กล่าวคือเป็น การเลี้ยงไว้เพื่อไม่ให้เศษอาหารในครัวเรือนสูญไปโดยเปล่าประโยชน์เท่านั้น

การผลิตสัตว์เพื่อการเกษตรกรรมในครัวเรือนนี้เองที่มีส่วนผลักดันให้ราษฎรเกี่ยวข้องกับตลาดมากขึ้น เพราะนอกจากจะมีการค้าขายในระดับชุมชนแล้วหลังการขายพื้นที่เพาะปลูก ชาวในที่ราบภาคกลางสัตว์แรงงานได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญ จนกระทั่งมีการคาดการณ์ไว้ว่าหลังการพัฒนาเส้นทางคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ-นครราชสีมา การค้าสัตว์แรงงานจะสร้าง ผลกำไรให้การรถไฟเป็นอย่างมาก⁴

การคาดการณ์ดังกล่าวจะไม่ถูกต้องนักเพราะปรากฏว่าหลังจากได้เปิดเดินรถไฟที่ จังหวัดนครราชสีมาการค้าสัตว์แรงงานได้ลดบทบาทลง ในขณะที่สัตว์เลี้ยงเพื่อการบริโภคมีความสำคัญทดแทน⁵ พ่อค้าชาวจีนในนครราชสีมาจะรับซื้อสุกรเพื่อส่งไปตลาดกรุงเทพฯโดยมี

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.19.5/12. รายงานการตรวจราชการของข้าหลวงประจำ จังหวัดร้อยเอ็ด. พ.ศ. 2481.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.75/9. ประกาศตักเตือน. ลงวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 118.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/854. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454.

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ขร.5.6/1. หนังสือคาร์ล เบทเก มีถึงกรมหลวงเทเวศร์ วโรปกรณ์. เดือนมกราคม ค.ศ. 1889.

⁵ ชุมพล แนวจำปา. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน พ.ศ. 2443-2468. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2527. หน้า 211-217.

พ่อค้าพื้นเมืองทำหน้าที่รวบรวมสุกรจากราษฎรเพื่อนำมาส่งต่ออีกทอดหนึ่ง แม้ผลกำไรที่คุ้มค่า เป็นสิ่งจูงใจให้ราษฎรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างต้องการเข้าสู่ระบบการค้าสุกรแต่อุปสรรคด้านการขนส่ง โจรผู้ร้าย ภาษีอากรและอื่น ๆ ล้วนทำให้การผลิตและการค้าสุกรมีอยู่อย่างจำกัด¹

การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด เมื่อรัฐบาลเปิดการเดินรถไฟถึงจังหวัดสุรินทร์ในปี พ.ศ. 2469 พ่อค้าจีนซึ่งคุ้นเคยกับการค้าทางรถไฟได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นคนกลางแลกเปลี่ยนสินค้าในบริเวณนี้กับชุมชนอื่น พ่อค้าได้นำสินค้าเช่น อาหาร ผ้า น้ำมัน และอื่น ๆ มาจำหน่าย สินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เหล่านี้ล้วนเป็นที่ต้องการของราษฎรโดยเฉพาะกลุ่มที่ไม่มีปัจจัยการผลิตมากพอที่จะเลี้ยงตนเองได้ ราษฎรจึงต้องเข้าสู่ระบบการค้าเพื่อให้มีรายได้มากพอที่จะใช้จ่าย ประกอบกับตลาดมีความต้องการสินค้าสุกรและรับซื้อสุกรในราคาที่ราษฎรพอใจ² จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ราษฎรผลิตและนำสุกรออกขายมากขึ้น จากปริมาณการค้าสุกรออกนอกพื้นที่จำนวน 8,310 ตัว ในปี พ.ศ. 2466 และ 4,991 ตัว ในปี พ.ศ. 2467³ เมื่อถึงปี พ.ศ. 2469 ปริมาณสุกรได้เพิ่มเป็น 67,042 ตัว และในปี พ.ศ. 2470 จำนวน 108,423 ตัว ตามลำดับ⁴ จำนวนดังกล่าวนี้เป็นเพียงปริมาณการค้าทางรถไฟ ซึ่งยังไม่รวมการค้าโดยวิธีอื่นและการค้าในท้องถิ่นที่ปรากฏว่ามีร้านค้าปลีกเนื้อสุกรเกิดขึ้นอยู่ทั่วไป

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2484 การค้าสุกรได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยเขตหวงห้าม

¹ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²เขมส์ เอ็ม. แอนครุส์. รายงานการสำรวจโลกกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 123.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.12/211. มณฑลอุบลราชธานีเสนอรายงานแผนก เกษตรประจำปี พ.ศ. 2467.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/28. Thirty First Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2470.

ชาวต่างชาติ โดยกำหนดว่าชาวต่างชาติต้องอพยพออกจากเขตเทศบาลเมืองโคราช อุบลราชธานี วารินชำราบ ภายในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2484¹ เป็นผลให้ชาวจีนที่เคยมีบทบาทการค้าสุกร ในบริเวณดังกล่าวต้องขายหรือปิดกิจการก่อนอพยพออก และเกิดพ่อค้ากลุ่มใหม่เข้ามาควบคุมการค้าสุกรแทน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการปรากฏตัวขึ้นของสินค้าสุกรได้แสดงถึงวิธีการผลิตที่เปลี่ยนไป โดยที่การผลิตไม่ได้จำกัดอยู่เพียงเพื่อสนองความต้องการบริโภคภายในครัวเรือน หากแต่เป็นการเลือกผลิตซึ่งถูกกำหนดด้วยพลังทางการตลาด การค้าสุกรทำให้ราษฎรมีรายได้ซื้อสินค้ามาสนองความต้องการ ในขณะที่เดียวกันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสะสมทุนของพ่อค้าจีน และเมื่อราษฎรผูกพันกับระบบตลาดมากขึ้นจะเป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก้าวไปสู่สังคมการค้าอย่างสมบูรณ์

ด้วยความสำคัญดังกล่าวจึงควรศึกษาถึงสภาพการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484 อันเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้แผ่ขยายเข้าไปและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้าสุกรในระดับที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดช่วงหนึ่งเมื่อเทียบกับประวัติศาสตร์ช่วงอื่น ๆ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึงการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาจะครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี
2. ขอบเขตด้านเวลาในการศึกษาจะเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2469-2484

¹“พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตห้ามคนต่างด้าว (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2484,” ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 58 ตอนที่ 66. หน้า 1174-1176. 19 กันยายน 2484.

ความสำคัญของการวิจัย

ทำให้ทราบถึงสภาพการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484

วิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าจะวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าใช้เอกสารชั้นต้น (Primary Source) เป็นหลัก ประกอบกับเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) และวิธีประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) พร้อมนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

นิยามศัพท์เฉพาะ

การขูดรีด (Exploitation) หมายถึง การที่ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตขูดรีดผลอันเกิดจากหยาดเหงื่อแรงงานของผู้ผลิตที่แท้จริง ผู้ที่ต้องขายพลังแรงงานแลกกับการยังชีพ โดยปกติแล้วคนงานจะผลิตผลผลิตได้เป็นมูลค่าสูงกว่ามูลค่าของผลผลิตที่ใช้สำหรับการยังชีพ และการผลิตทดแทนชิ้นใหม่ของแรงงาน ส่วนที่คนงานผลิตได้เกินนี้คือมูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) ซึ่งประกอบไปด้วยสิ่งที่เรียกว่า กำไร ค่าเช่า และดอกเบี้ย¹

พลังการผลิต (Production Forces) หมายถึง ปัจจัยการผลิตและพลังแรงงานที่มนุษย์ได้ใช้ไปในกระบวนการผลิตทางวัตถุ²

ความสัมพันธ์ทางการผลิต (Production Relations) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในกระบวนการผลิตและการกระจายผลผลิต³

¹วิฑากร เชียงกุล. พจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์การเมือง. 2532. หน้า 56.

²แหล่งเดิม. หน้า 108.

³แหล่งเดิม.

แหล่งที่ใช้ในการวิจัย

1. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
 2. หอสมุดแห่งชาติ
 3. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ
- ฯลฯ

เอกสารที่ใช้ในการวิจัย

1. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้น
 - 1.1 เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ตีพิมพ์ เช่น
 - 1.1.1 เอกสารกระทรวงเกษตร
 - 1.1.2 เอกสารกระทรวงมหาดไทย
 - 1.2 เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว เช่น
 - 1.2.1 ราชกิจจานุเบกษา
2. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นรอง
 - 2.1 วิทยานิพนธ์และหนังสือ เช่น
 - 2.1.1 วิลาศ โภชิตสาร. รถไฟกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มน้ำมุลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536. อัดสำเนา.
 - 2.1.2 นิตยทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2533.
 - 2.2 วารสารต่าง ๆ เช่น
 - 2.2.1 วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง
 - 2.2.2 วารสารธรรมศาสตร์
 - 2.2.3 วารสารประวัติศาสตร์

บทที่ 2

การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469

สภาพทั่วไปในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง

บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469 มีสภาพดังนี้

1. สภาพทางภูมิศาสตร์

แม่น้ำมูลเป็นลำน้ำสายสำคัญสายหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีต้นน้ำอยู่ระหว่างเขาวงกับเขาละมั่งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาดงพระยาเข็น แม่น้ำมูลไหลจากทิศตะวันตกไปทางตะวันออกผ่านจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี แล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขง รวมความยาวทั้งสิ้น 641 กิโลเมตร¹

ลุ่มน้ำมูลตอนล่างในที่นี้หมายถึงอาณาบริเวณแม่น้ำมูลก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขง ประกอบด้วยพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี รวมเรียกว่ามณฑลอุบลราชธานี บริเวณนี้ตั้งอยู่ชายพระราชอาณาจักรทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อาณาเขตทางทิศเหนือติดต่อกับมณฑลอุดร ทิศตะวันออกติดต่อกับแม่น้ำโขงและพื้นที่ในการปกครองของฝรั่งเศส ทิศตะวันตกติดต่อกับมณฑลนครราชสีมาและมณฑลร้อยเอ็ด และทิศใต้ติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา²

ภูมิประเทศของบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ คือมีบริเวณที่สูงเป็นขอบอยู่โดยรอบแล้วค่อย ๆ ลาดลงสู่ที่ต่ำในบริเวณตอนกลาง ดังปรากฏในรายงานแผนกเกษตรของมณฑลอุบลราชธานีตอนหนึ่งว่า

... ภูมิประเทศของมณฑลอุบลราชธานีมีลักษณะสูงทางทิศตะวันตก นับตั้งแต่จังหวัดสุรินทร์ หรืออีกนัยหนึ่งนับตั้งแต่มณฑลนครราชสีมาเป็นต้นมา แล้วค่อย ๆ

¹ราชบัณฑิตยสถาน. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์. 2521. หน้า 2201.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.5/534. มณฑลอุบลขึ้นรายงานแผนกเกษตรประจำปี พ.ศ. 2460.

ลาดต่ำลงไปทีละน้อย ๆ ไปสูงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ... เพราะฉะนั้นบรรดา
น้ำในห้วยหนองคลองบึงต่าง ๆ จึงได้ไหลไปสู่ทางลำแม่น้ำโขงฝ่ายเดียว เพราะระดับ
พื้นดินต่ำ ...¹

ด้วยเหตุนี้บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างจึงกลายเป็นที่รวมของลำน้ำเล็ก ๆ หลาย
สาย เช่น ห้วยชี ห้วยเซบาย ห้วยโคมใหญ่ ห้วยโคมน้อย เป็นต้น ลำน้ำสาขาเหล่านี้ไหลลงสู่
แม่น้ำมูลในแนวเหนือใต้จนมีสภาพคล้ายกังปลา การไหลของแม่น้ำมูลและสาขาทำให้เกิดบริเวณ
ที่ราบลุ่มที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกและตั้งหลักแหล่ง อย่างไรก็ตามพื้นที่ส่วนนี้มักประสบภาวะ
น้ำท่วมอยู่เสมอเพราะเมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะไหลลงสู่ที่ลุ่มอย่างรวดเร็ว ประกอบกับช่วงปลายของ
แม่น้ำมูลมีแก่งสะพือ แก่งตะนะ คอยทำหน้าที่เสมือนทวนบังคับน้ำตามธรรมชาติ² การระบายน้ำ
ลงสู่แม่น้ำโขงจึงเป็นไปอย่างช้า ๆ และเกิดน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน

เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วมนี้ชุมชนส่วนใหญ่จึงตั้งอยู่บนเนินสูง แต่กลับ
ประสบกับการขาดแคลนน้ำ เพราะไม่ว่าจะเป็นหนองน้ำหรือลำธารต่างไม่เหลือน้ำพอให้ใช้
ประโยชน์ได้ ภาวะเช่นนี้รุนแรงขึ้นเมื่อถึงฤดูแล้ง สาเหตุหนึ่งมาจากพื้นดินไม่อุ้มน้ำเพราะมี
ทรายปนอยู่ถึงสองในสามส่วน³ ส่วนน้ำใต้ดินแม้ขุดก็ไม่ใคร่ได้น้ำหรือได้น้ำไม่บริสุทธิ์มีรส
เค็มกร่อย⁴ ดังนั้นราษฎรจึงร่วมมือกันขุดคูน้ำรอบ ๆ เนินดินเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในยามขาดแคลน⁵
บางกลุ่มเข้าไปตั้งบ้านเรือนบนที่สูงริมฝั่งแม่น้ำเพื่อป้องกันการขาดแคลนน้ำและแก้ปัญหาน้ำท่วม
และกลายเป็น ชุมชนขนาดใหญ่ในเวลาต่อมา เช่น เมืองอุบลราชธานี เมืองเขมราฐ และเมือง

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.5/534. มณฑลอุบลขึ้นรายงานแผนกเกษตรประจำปี
พ.ศ. 2460.

² พระยาสุนทรเทพพิพิธ (เชย สุนทรพิพิธ) (ก). บันทึกความจำ (2) เมื่อเป็นเลขานุการ
มณฑลอีสาน. 2515. หน้า 53.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เล่มเดิม.

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.26/3. พระยาราชบุลาอุปราชภาคอีสานกราบเรียน
เจ้าพระยาขมราช. ลงวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2465.

⁵ ศรีศักร วัลลิโภดม (ข). แฉ่งอารยธรรมอีสาน. 2535. หน้า 187.

อำนาจเจริญ เป็นต้น¹

ในสมัยที่พระเจ้าองค์เอกอภิมหาราชทรงปกครองหัวเมืองลาวทวาย พระองค์ได้สรุปลักษณะภูมิประเทศและการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ไว้ว่า

... ในหัวเมืองเขตรแขวงที่อยู่ใต้น้ำของหม่อมฉันที่ได้พบปะนับตั้งแต่วันที่ได้ก้าวเข้ามาจนบัดนี้ เปนแต่ห้องทุ่งรก ๆ กว้างขวางมาก มีที่นาแลบ้านคนบ้างห่าง ๆ กับเรือนที่รุงรังตั้งอยู่ปนกลุ่ม ๆ เรียกกันว่าเมือง หม่อมฉันยังมีได้ข้ามลำน้ำลำใดที่มีน้ำใสมิได้ค้างขุ่นถ่านแห่งขอตลอด ... มาได้ข้ามเขาค้างหนึ่งก็เปนแต่เขาที่สำหรับจะให้ผู้ข้ามได้ความทุกข์ยากลำบาก ...²

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า สภาพภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานของราษฎรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง บริเวณใดที่อุดมสมบูรณ์จะมีราษฎรตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่น ในขณะที่พื้นที่ที่น้ำท่วมขังหรือขาดแคลนน้ำที่มีอยู่เป็นบริเวณกว้างนั้นถูกปล่อยรกร้างว่างเปล่า มีเพียงเล็กน้อยที่ถูกแปรสภาพเป็นที่นาและตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

2.1 การผลิต

เมื่อปี พ.ศ. 2458 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเสด็จตรวจราชการในมณฑลอุบลราชธานี พระองค์ได้ทรงบรรยายสภาพเศรษฐกิจของราษฎรไว้ตอนหนึ่งว่า

... การทำมาหากินของราษฎรนั้นย่อมมีการทำนากับการเลี้ยงสัตว์ขายเป็นข้อใหญ่ใจความ นานั้นเปนนาไม้ฝนทั้งสิ้น คือเอาไผ่ขยแต่น้ำฝนที่ตกลงมาแล้วก็กันขังไว้เลี้ยง

¹หลวงผดุงแคว้นประจันต์ (จันทร์ อุตตรนคร). "ลัทธิธรรมเนียมราษฎรภาคอีสาน," ใน ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ. 2504. หน้า 26.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.62.1/32. กรมหลวงพิชิตปรีชากรรายงานมณฑลลาวทวาย. ลงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110.

ต้นข้าว ถ้าปีใดฝนงามการทำงานก็ได้ผลคืออย่างขี้ง ถ้าฝนแล้งแล้วก็เสียหายและเกิด
 อดอยากถึงอดตายทีเดียว ... อนึ่ง การทำนานี้ถึงแม้ว่าฝนงามทำได้ผลดี ราษฎรก็
 คงทำแต่พอกินเท่านั้นไม่ทำให้มากเพราะทำมากไม่มีประโยชน์อะไร ขายเป็นได้ด้วย
 ขาดคมนาถมที่จะติดต่อกับมณฑลอื่น ... การเลี้ยงสัตว์ขายนั่นคือเลี้ยงโค กระบือ
 สุกร แล้วก็ส่งไปขายในมณฑลอื่นหรือไปนอกพระราชอาณาเขต สุกรส่งไป
 นครราชสีมาทั้งสิ้น ส่วนโค กระบือ ได้ส่งไปขายมากในมณฑลกรุงเทพฯ กรุงเก่า
 ปราจีน และในเมืองเขมร ... นอกจากนี้ยังมีการหาเลี้ยงชีพอีกหลายประเภท เช่น
 การทำเกลือ ทำน้ำตาลฮ้อย ไร่ ไห หม้อ ปลูกฝ้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้า
 เหล่านี้เป็นต้น แต่การทั้งนี้มักจะทำอย่างละเล็กละน้อยพอใช้ของตนเองเท่านั้น
 เพราะทำมากก็ไม่มีใครซื้อ ไม่มีทางจะส่งไปขายที่ไหน ...¹

จากเบื้องต้นพอสรุปได้ว่าเศรษฐกิจในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเกิดจาก
 การประสานพลังการผลิตระหว่างภาคเกษตรกรรมและหัตถกรรมเป็นสำคัญ ราษฎรส่วนใหญ่
 เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและใช้ปัจจัยการผลิตที่มีไปกับการผลิต โดยมีการเพาะปลูกพืชอาหาร
 หลักคือข้าวควบคู่ไปกับการปลูกพืชผักสวนครัว พืชไร่ ไม้ผลยืนต้นและการเลี้ยงสัตว์ การผลิต
 มีจุดประสงค์เพื่อเลี้ยงตนเองเป็นหลัก ดังนั้นเมื่อผลิตสิ่งใดราษฎรจะคำนึงถึงมูลค่าการใช้ (Use
 Value) มากกว่ามูลค่าการแลกเปลี่ยน (Exchange Value) ด้วยเหตุนี้ผลผลิตของราษฎรจึงมี
 หลากหลายประเภทแต่ละประเภทมีปริมาณเพียงเล็กน้อย และผลผลิตเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่ง
 จำเป็นต่อการดำรงชีวิตทั้งสิ้น จนราษฎรแทบไม่ต้องพึ่งพาชุมชนอื่นเลย

ด้านเทคนิคการผลิตเป็นไปอย่างง่าย ๆ เพราะเมื่อเป้าหมายของการผลิต
 อยู่ที่การเลี้ยงตนเอง ราษฎรจึงไม่มีความจำเป็นต้องปรับปรุงวิธีการผลิตของตนมากนัก² เพียงรอ
 ให้อายุฝนมาถึงเพื่อจะได้อาศัยน้ำฝนและน้ำที่นองท่วมที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำทำการผลิตตามวิธีที่สืบทอด

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.1/15. รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา
 และมณฑลภาคพายัพ พ.ศ. 2458. ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2458.

² ประสิทธิ์ แก้วสิงห์. การปรับปรุงการเกษตรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2435-2453. ปรินท์นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2517. หน้า 18.

มาจากบรรพบุรุษ โดยมีสัตว์เลี้ยงและคนในครอบครัวเป็นแรงงานสำคัญ เครื่องมือในการผลิตนั้นราษฎรจัดทำขึ้นเองโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น ยกเว้นแต่เครื่องมือที่ทำด้วยเหล็ก เช่น ฝาด ไร่ จอบ เสียม ที่อาจต้องพึ่งพาจากชุมชนอื่นบ้าง

นอกจากนี้ราษฎรยังผลิตหัตถกรรมควบคู่ไปกับการเกษตรด้วยเช่น การทอผ้า การจักสาน เครื่องปั้นดินเผา ได้และน้ำมันยาง ช่างฝีมือต่าง ๆ เป็นต้น โดยมีปริมาณการผลิตไม่มากนักเพราะราษฎรถือเป็นงานเสริมเท่านั้น แม้ในชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติเอื้อต่อการผลิตหัตถกรรมชนิดพิเศษเช่น การตีเหล็กที่บ้านหนองขวางบ้านหนองคู ตำบลเตล อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์¹ และการทำปูนที่บ้านตาลชุม อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี² เป็นต้น แต่ทั้งสองชุมชนนี้ยังไม่ละทิ้งการเพาะปลูกเพื่อทำงานหัตถกรรมแต่เพียงอย่างเดียว

จากรายงานแผนกเกษตรที่แสดงข้อมูลการเลี้ยงชีพของราษฎรบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเมื่อปี พ.ศ. 2467 ได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาคเกษตรกรรมและหัตถกรรมไว้ว่าราษฎรกว่าร้อยละ 60 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการทำนา ทำไร่ ทำสวน ส่วนการประกอบหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ มีเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น³ ความแตกต่างในยอดการเลี้ยงชีพนี้มาจากเหตุผลที่ว่างานหัตถกรรมมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันน้อย เพราะแต่ละครอบครัวสามารถผลิตได้เอง เมื่อเป็นเช่นนั้นงานหัตถกรรมจึงไม่ขยายตัวและยังคงเป็นส่วนเสริมเพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตต่อไป

2.2 การค้าขายแลกเปลี่ยน

ชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างไม่ได้มีวิธีการผลิตแบบยังชีพเพียงอย่างเดียว เพราะปรากฏว่าก่อนได้รับอิทธิพลของระบบตลาดจากภาคกลางนั้น ราษฎรได้เสียดูแลและภาษีเป็นเงินตราบ้างแล้ว⁴ แสดงว่าชุมชนแถบนี้มีการค้าขายอยู่ก่อนแต่ไม่ใช่กับภาคกลาง หากแต่

¹โยคี โพธิสาร อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 1 ตำบลเตล อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540.

²พระพรหมมุนี (ติสโส อ้วน). ตำนานวัดสุปฏิหาราม. 2479. หน้า 68.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.12/211. มณฑลอุบลราชธานีเสนอรายงานแผนกเกษตรประจำปี พ.ศ. 2467.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.28.2/2. เลขแลเรื่องเก็บเงินค่าราชการมณฑลต่าง ๆ. ลงวันที่ 14 มกราคม ร.ศ. 121-1 พฤษภาคม ร.ศ. 127.

เป็นการค้าในภูมิภาคและบริเวณใกล้เคียง เช่น บริเวณลุ่มน้ำโขง ราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นต้น แม้ว่าบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างผลิตข้าวและสิ่งของอื่น ๆ เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ แต่เงื่อนไขทางสภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติทำให้แต่ละชุมชนมีความสามารถในการผลิตเฉพาะอย่าง เช่น การตีเหล็ก การปั้นเครื่องปั้นดินเผา การผลิตเกลือ เป็นต้น เมื่อผลิตได้เกินความจำเป็นราษฎรจะนำผลผลิตเหล่านี้ไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่ตนขาดแคลน ดังเช่นเมื่อปี พ.ศ. 2454 ราษฎรเมืองสุรินทร์ สังขะ ชูขันธุ์ อุบลราชธานีทำนาได้ผลน้อยจึงหาทางออกโดยการจัดหาของป่า เช่น ไม้ ชัน น้ำมันยาง ไปแลกกับผู้ที่มีข้าวตามชุมชนต่าง ๆ ซึ่งถ้าเจ้าของข้าวยังไม่จำหน่ายข้าวออกนอกเมืองแล้วก็พอที่จะแลกเปลี่ยนกันไปได้ตลอดปี¹

การแลกเปลี่ยนในลักษณะสิ่งของกับสิ่งของมักปรากฏในชุมชนที่ระบบตลาดยังไม่แพร่หลาย ราษฎรอาจนำข้าวไปแลกจอบเสียมนาฝ้ายไปแลกเกลือแลกพริกตามแต่ที่ตนต้องการ ความแตกต่างของผลผลิตในแต่ละชุมชนเป็นหลักประกันได้อย่างดีว่าเขาจะไม่ขาดแคลนจนเกินไปนัก สำหรับผลผลิตที่ไม่สามารถแลกเปลี่ยนได้ในท้องถิ่นหรือต้องการผลตอบแทนที่คุ้มค่ากว่า ราษฎรจะนำไปเสนอขายยังชุมชนที่มีความต้องการมากพอที่จะรองรับผลผลิตเหล่านี้ดังมีรายงานของหลวงชราพรพิทักษ์เมื่อครั้งตรวจราชการถึงบ้านรังกา ความว่า

... กำนันผู้ใหญ่บ้านจัดซื้อสิ่งของบรรทุกเกวียนไปขายที่เขมรต่ำ เวลากลับซื้อปลาอย่างปลาเค็มมาขายด้วย ... บ้านนี้ได้ทำการค้าขายอย่างนี้ทุกปี การหาเงินทางนี้เป็นของประจำหมู่บ้านเสียแล้ว การทำนาในบ้านนี้ก็ได้น้อยที่สุดแต่เขามีทางทำมาหากินซึ่งไม่กลัวอดอยากเหมือนกับบ้านอื่น ...²

นอกจากตลาดที่เขมรต่ำแล้วยังมีตลาดเมืองนครราชสีมา มณฑลอุดร มณฑลปราจีน และบริเวณลุ่มน้ำโขง ที่ปรากฏว่ามีการติดต่อค้าขายกับชุมชนบริเวณลุ่มน้ำมูล

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.15.2/1. ทำนบในมณฑลอีสาน. ลงวันที่ 14 มกราคม ร.ศ. 129.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.5/539. มณฑลนครราชสีมาส่งรายงานหลวงชราพรพิทักษ์ตรวจการแผนกเกษตร. พ.ศ. 2461.

ตอนล่างอยู่เสมอ¹ การค้าขายทางไกลนี้ใช้เกวียนและเรือเป็นพาหนะ ผู้ทำการค้าหากมีพาหนะเป็นสมบัติส่วนตัวจะประหยัดค่าใช้จ่ายได้มาก ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่มีจะต้องว่าจ้างผู้อื่นอันเป็นการเพิ่มต้นทุนของพ่อค้าเอง และถ้าจะขายให้ได้จำเป็นต้องขายขาดทุนซึ่งไม่มีประโยชน์อันใด ถ้าจะขายให้ได้กำไรต้องตั้งราคาสูงแต่โดยมากจะไม่มีผู้ซื้อ²

ด้วยเหตุนี้ผลผลิตที่มีคุณสมบัติเป็นสินค้าได้ต้องมีราคาสูงเมื่อเทียบกับขนาดและน้ำหนัก เช่น นอแรด งาช้าง 'ไหม เขากวาง เป็นต้น' ส่วนใหญ่สินค้าเหล่านี้อยู่นอกภาคเกษตรกรรมของชุมชน พ่อค้าเพียงแต่รวบรวมจากราษฎรให้ครบจำนวนแล้วส่งไปขาย แต่เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกค่าพาหนะขนส่งมีราคาแพง ราษฎรส่วนใหญ่และผลผลิตในภาคเกษตรกรรมจึงไม่มีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับระบบตลาดได้อย่างเต็มที่

บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการค้าในบริเวณนี้คือชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาเพื่อประกอบธุรกิจการค้ามีทั้งประเภทตั้งบ้านเรือนอยู่ประจำและชั่วคราว ชาวจีนไม่ได้จับจองที่ดินเพื่อทำการเกษตรจึงไม่ต้องกังวลกับฤดูกาลเพาะปลูกและไม่มีภาระต่อรัฐในฐานะไพร่ ข้อได้เปรียบนี้เองที่ทำให้บทบาทด้านการค้าของชาวจีนโดดเด่นกว่าพ่อค้าพื้นเมืองอื่น ๆ ชาวจีนทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตในท้องถิ่นแล้วนำไปขายยังเมืองใหญ่ ๆ พร้อมทั้งนำสินค้าจากเมืองเหล่านั้นมาขายในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง แม้ชาวจีนจะมีความคล่องตัวทางการค้าและสามารถจูงใจให้ราษฎรต้องการเข้าสู่ระบบการค้าแต่อุปสรรคด้านการคมนาคม โจรผู้ร้ายและอื่น ๆ การค้าในระยะนี้จึงไม่ขยายตัวมากนัก

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1021. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1022. จังหวัดอุษัณห์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1023. จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.1/15. รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา และมณฑลภาคพายัพ พ.ศ. 2458. ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2458.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.46/4. ราชการเมืองนครราชสีมา. ลงวันที่ 8 มิถุนายน ร.ศ. 111.

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.46/3. กรมหมื่นสรรพลทิทธิประสงค์จัดราชการทางเมืองนครราชสีมา. ลงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110.

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าการผลิตเพื่อขายได้แฝงอยู่กับการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองมานานแล้วและมีผลกระทบต่อราษฎรเช่นกัน แม้ว่าราษฎรยังไม่ถูกดึงเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายอย่างเต็มที่ก็ตาม

3. สภาพทางสังคม

3.1 วิถีชีวิตของราษฎร

บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเคยเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนชาติต่าง ๆ มาเป็นเวลานาน จากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีจึงพบว่าชุมชนโบราณกระจายอยู่ทั่วไป¹ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้เกิดการสร้างบ้านแปลงเมืองของลาวเวียงจันทน์ จำปาศักดิ์และการกวาดต้อนเกลี้ยกล่อม “เขมรป่าดง” จากเมืองนครจำปาศักดิ์ เมืองโขง และเมืองอัตตะปือ² ทำให้มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก มีทั้งการสร้างเมืองขึ้นใหม่และสมทบกับชุมชนที่ตั้งอยู่ก่อนหน้า³ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2449 ประมาณการว่ามีราษฎรอาศัยอยู่ราว 568,523 คนเศษ³ ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นคนไทย เขมร ลัวะ ละว้า และมีชาวต่างชาติ เช่น ฝรั่งเศส ญวน พม่า ตองซู่ จีน เข้าไปอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก⁴

ชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีรูปแบบการปกครองและอำนาจการตัดสินใจเป็นของตนเอง กลุ่มบ้านหนึ่ง ๆ เรียกว่าคุ้มบ้านมีผู้ปกครองเป็นผู้อาวุโสที่ได้รับการเคารพนับถือจากผู้คนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีผู้ชำนาญเฉพาะด้านอาทิ หมอธรรมผู้รู้คัมภีร์ศาสนา หมอยา หมอพื้นบ้าน หมอสมุนไพรผู้รู้ด้านการรักษาผู้ป่วย หมอแคนผู้รู้ด้านดนตรีและหมอส่องหรือหมอผีฟ้าผู้รู้ด้านไสยเวทย์สามารถติดต่อกับแดนฟ้าได้

¹ศรีศักร วัลลิโภดม (ข). แอ่งอารยธรรมอีสาน. 2535. หน้า 448-549.

²จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ. 2535. หน้า 284-285.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.21 ก./1. รายงานเรื่องฝรั่งเศสสมณฑลอีสาน. ร.ศ. 125.

⁴หม่อมอมรวงศ์วิจิตร. “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน,” ใน ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 3. 2506. หน้า 185.

⁵ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. 2537. หน้า 88.

เนื่องจากชุมชนในบริเวณนี้ตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจาย ห่างไกลจากอำนาจรัฐและศูนย์กลางวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมจึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ในกลุ่มไทยลาว ยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแต่ในขณะเดียวกันยังนับถือผีบรรพบุรุษด้วย เห็นได้จากประเพณีบุญบั้งไฟที่พระสงฆ์และผีปู่ตาเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรม¹ ส่วนกลุ่มไทยเขมรและส่วยหรือญวนนั้นนับถือผีเป็นสำคัญ

ด้านความสัมพันธ์ในชุมชนมีวรรณกรรมพื้นเมืองอุบลราชธานีกล่าวไว้ความตอนหนึ่งว่า

... ของกินบ่ฮ่อนจับจ่ายซื้อ	ขายแลกเงินคำ
มีแต่ขอกันกิน	ฮ่อนแพงหวงไว้
เฮือนไถไถ	ก็คือคังเฮือนเดี่ยว
เที่ยวไปกินของกัน	โศคบ่มีความเว้า
เจ้าเลี้ยงข่อย	ข่อยเลี้ยงเจ้า
แลงงาย	กินกันไขว่ ... ²

จะเห็นได้ว่าราษฎรให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเสมือน “เฮือนเดี่ยว” หรือครอบครัวเดียวกัน มีการช่วยเหลือแบ่งปันกันอันเป็นลักษณะที่เกิดจากการร่วมมือกันตั้งหมู่บ้านหรือเป็นญาติสนิทกัน แม้ในกลุ่มที่แยกออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ราษฎรยังคงความสัมพันธ์กับชุมชนเดิมเช่น กลุ่มชาวไทยลาวมีการกลับมาไหว้ผีปู่ตาและร่วมในพิธีกรรมตามฮีตสิบสอง³ กลุ่มไทยเขมรและส่วยมีพิธีกรรมแซนโดนตา⁴ เป็นต้น

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. ท่องเทียวบุญบั้งไฟในอีสาน. 2536. หน้า 18.

² ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี. เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี 26-28 กันยายน 2531. 2531. หน้า 252.

³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. 2537. หน้า 92.

⁴ โยคี โพธิสาร อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 1 ตำบลแดล อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540.

3.2 การปกครอง

ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีความสัมพันธ์กับราชสำนักกรุงเทพฯ อย่างเบาบาง เพราะความแตกต่างด้านอุดมการณ์ พื้นฐานทางวัฒนธรรม¹ และระยะทางที่ห่างไกล เป็นเหตุให้รัฐไม่สามารถควบคุมบริเวณนี้ได้เต็มที่ หน้าที่ของรัฐเพียงแต่จัดให้มีผู้ปกครองในท้องถิ่นขึ้นเพื่อติดต่อกับรัฐ ช่วยตัดสินข้อพิพาทต่าง ๆ และรอรับผลประโยชน์ที่พึงมีจากราษฎร ดังความเห็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพเมื่อครั้งไปตรวจหัวเมืองความว่า

... ข้าพเข้าไปแลเห็นความลำบากเป็นข้อสำคัญแก่การที่จะจัดการปกครองหัวเมือง ข้อหนึ่งคือหัวเมืองมีมากด้วยกัน การคมนาคมกับกรุงเทพฯ จะไปถึงกันก็หลายวัน และหนทางก็ยากลำบากพื้นวิสัยที่เสนาบดีกระทรวงในกรุงเทพฯ จะจัดการด้วยตนเอง และจะไปตรวจตราการงานได้ทั่วถึงทุกแห่งเสมอ จะได้แต่มีห้องตราสั่งและตั้งข้อบังคับส่งไปในแผ่นกระดาษ พวกเจ้าเมืองกรมการเมืองจะอย่างไรก็ยากจะรู้ ...²

บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีการปกครองสองลักษณะคือเมืองอุปถัมภ์ราชธานี ปกครองในรูปแบบเก่าที่เรียกว่าอาญาสี่ ประกอบด้วย เจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร³ ส่วนบริเวณเมืองชุมชน สังขะ สุรินทร์ ใช้รูปแบบเช่นเดียวกับเมืองนครราชสีมาคือมีคณะกรรมการเมืองประกอบด้วย เจ้าเมือง ปลัดเมือง ขกกระบัตร และกรมการเมือง⁴ ดังข้อความที่ว่า

¹ชาร์ลส์ เอฟ. กายส์. “ความเชื่อเรื่องสมัยพระศรีอริย, ศาสนาพุทธแบบเถรวาท และสังคมไทย,” ใน กบฏขบวนการ. แปลโดย โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. 2525. หน้า 41-42.

²จารุพิชญ์ เรื่องสุวรรณ. นโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการผลิตไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ. 2444-2503. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2514. หน้า 2-3.

³กรมศิลปากร. คู่มือแนะนำเอกสารจดหมายเหตุจังหวัดอุบลราชธานี (เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ 5-7). 2532. หน้า 7.

⁴สุทัศน์ กองทรัพย์. ความสำคัญของหัวเมืองชุมชน สังขะ สุรินทร์ พ.ศ. 2302-2450. ปรินิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 2536. หน้า 43-46.

... ทรงพระกรุณาโปรดให้ยกบ้านโนนสามขาสะแกพางขึ้นเป็นเมืองศรีสะเกษ ตั้งให้พระภักดีภูธรสงครามปลัดเมืองขุขันธ์เป็นพระยารัตนวงษาเจ้าเมืองศรีสะเกษแล้ว โปรดตั้งให้พระไกร (บุญจันทร์) ผู้ช่วยเมืองขุขันธ์เป็นพระยาไกรภักดีศรีนครลำดวน เจ้าเมือง ให้ท้าวมะนะเป็นที่พระภักดีภูธรสงครามปลัด ท้าวเกศเป็นที่พระแก้วมนตรี ยกกระบัตรเมืองขุขันธ์ ...¹

จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประเทศต้องประสบ กับภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก² พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าหนทางที่จะรักษาเอกราชของชาติ ไว้ได้คือการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในทุก ๆ ด้าน ส่วนหนึ่งคือการปรับปรุงการปกครองเป็น แบบมณฑลเทศาภิบาลอันเป็นลักษณะการโยกอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง³ บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมี เมืองอุบลราชธานีเป็นที่ทำการมณฑลซึ่งปี พ.ศ. 2455 มณฑลนี้มีเมืองอยู่สามเมืองคืออุบลราชธานี ขุขันธ์ (ศรีสะเกษ) สุรินทร์⁴ แม้รูปแบบการปกครองเปลี่ยนไปแต่รัฐบาลได้เปิดโอกาสให้ชนชั้น ปกครองแต่เดิมเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองแบบใหม่นี้ด้วย

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับรัฐ

ราษฎรชายที่มีอายุตั้งแต่ 18-60 ปี มีหน้าที่ต่อรัฐในฐานะไพร่คือการเข้าเวร รับราชการ⁵ หากเป็นเมืองที่อยู่ห่างไกลดังเช่นสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี กำหนด ให้ส่งส่วยแทนและเนื่องจากส่วยหางข้าวมีน้ำหนักมากเป็นอุปสรรคต่อการขนส่งรัฐจึงกำหนดให้ ส่งเป็นของป่า เช่น หนังกัดหัว ฝ้าย เร่ว จี๊ฝั้ง ป่าน หวาย กระวาน เป็นต้น ก่อนปี พ.ศ. 2367

¹หม่อมอมรวงศ์วิจิตร. “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน,” ใน ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 3. 2506. หน้า 212.

²เดอมาลย์ ราชภัณฑารักษ์. พัฒนาการการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ. 2435-2475. วิทยานิพนธ์ สค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2520. หน้า 131-132.

³เศข นุญนาค. การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศสยาม พ.ศ. 2435-2458. แปลโดย ภรณ์ กาญจนันท์. 2532. หน้า 2.

⁴พระยาราชเสนา. “ตั้งมณฑลเทศาภิบาล,” ใน เทศาภิบาล. 2503. หน้า 86.

⁵ขจร สุขพานิช. ข้อมูลจากอดีต. 2518. หน้า 26.

ราษฎรเมืองอุบลราชธานีต้องส่งส่วยฝึ้งคนละ 12-20 ชั่ง น้ำรัคนละ 10-24 ทะนาน ป่านคนละ 30 กิโลกรัม* และสิ่งของที่ส่งส่วยจะเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตามความต้องการของรัฐ นอกเหนือจากเรื่องส่วยแล้วราษฎรยังมีภาระรับใช้ในด้านอื่น ๆ อีก ดังที่หม่อมอมรวงศ์วิจิตรได้กล่าวถึงการจัดแบ่งหน้าที่ของราษฎรเมืองอุบลราชธานีเมื่อปี พ.ศ. 2370 ไว้ตอนหนึ่งว่า ... ในเวลานั้นเมืองอุบลปรากฏจำนวนคนมีอยู่ 5,500 คน เจ้าพระยาราชสุภาวดีจึงให้แบ่งเป็นส่วนทำส่วยส่ง 2,000 คน เป็นเงิน 100 ชั่ง ให้ไว้ใช้งานราชการสงคราม 2,000 คน ไว้เลี้ยงข้าราชการ 1,500 คน ...¹

การเรียกเก็บส่วยนี้ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรเท่าใดนัก เพราะส่วยส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ตามท้องถิ่นราษฎรหาได้ง่าย แต่ภายหลังเกิดการเปลี่ยนแปลงการค้าระหว่างประเทศส่วยของป่าที่รัฐเคยส่งเป็นสินค้าออกได้ลดบทบาทลงรัฐจึงกำหนดให้ชำระในรูปแบบเงินตราเรียกว่าค่าราชการหรือรัฐูปการ² ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างนี้กำหนดในอัตราคนละ 4 บาท ถือเป็นอัตราที่ต่ำกว่าการเก็บในมณฑลอื่นเช่น มณฑลพิษณุโลก และมณฑลราชบุรีเก็บ 6 บาท เป็นต้น³ แต่อย่างไรก็ตามในบริเวณที่ระบบเงินตรายังไม่แพร่หลายเช่นนี้เงิน 4 บาท ได้สร้างความลำบากให้กับราษฎรเป็นอย่างยิ่ง เจมส์ เอ็ม. แอนดรูส์ (James M. Andrews) ที่เข้ามาสำรวจเศรษฐกิจของประเทศในขณะนั้นได้กล่าวถึงค่ารัฐูปการไว้ความตอนหนึ่งว่า

... ในหมู่บ้านยากจนแห่งจังหวัดอุษัณชนันน์ รายเฉลี่ยค่าใช้จ่ายของครัวเรือนก็ยัง

*คำนวณจาก บุญรอด แก้วกันหา. การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411). วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2518. หน้า 88-90 ; หม่อมอมรวงศ์วิจิตร. "พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน," ใน ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 3. 2506. หน้า 215-216.

¹หม่อมอมรวงศ์วิจิตร. "พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน," ใน ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 3. 2506. หน้า 237.

²นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่อและใบเรือ. 2527. หน้า 127.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.28.2/2. เลขแลเรื่องเก็บเงินค่าราชการมณฑลต่าง ๆ. ลงวันที่ 14 มกราคม ร.ศ. 121-1 พฤษภาคม ร.ศ. 127.

ต่ำกว่าเงินรัฐอุปการตามพระราชบัญญัติ ถึงแม้เราจะสมมติเสียว่าครัวเรือนหนึ่งมีชาย
ฉกรรจ์เพียงคนเดียวก็ตาม มีหลายครัวเรือนที่ไม่สามารถจะเสียเงินรัฐอุปการได้ และ
น้อยรายที่สามารถใช้จ่ายเงินแม้แต่เล็กน้อยสำหรับซื้อหมากและยาสูบ ภาวะคล้าย ๆ
อย่างนี้ประจักษ์อยู่ในหมู่บ้านอื่น ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ... ครัวเรือนใดที่
สามารถเสียเงินรัฐอุปการได้ ครัวเรือนนั้นนับว่าเคราะห์ดี ...¹

ในกรณีที่ราษฎรไม่มีเงินมาชำระค่ารัฐอุปการ รัฐกำหนดให้มาทำงานใช้
หนี้เป็นเวลา 15 วัน² ดังนั้นในปีหนึ่ง ๆ จึงมีผู้ถูกเกณฑ์แรงงานใช้หนี้เป็นจำนวนมาก นอกจาก
รัฐจะเกณฑ์แรงงานในลักษณะนี้แล้วอาจมีการเกณฑ์กรณีเร่งด่วนอื่น ๆ ดังเช่นเมื่อปี พ.ศ. 2356
ราษฎรณฑลอีสานถูกเรียกเกณฑ์ไปขุดดินเพื่อเปลี่ยนทิศทางของแม่น้ำเจ้าพระยาที่เมืองอ่างทอง³
หรืองานราชการสงครามเมื่อปี พ.ศ. 2436 ที่ราษฎรเมืองสุรินทร์ร้องเรียนว่าข้าหลวงไม่ยอมปล่อย
ตัวกลับเมื่อเสร็จงานเกณฑ์⁴ ข้อกำหนดเกี่ยวกับการเกณฑ์แรงงานถือเป็นการดึงแรงงานหลักออกมา
จากชุมชน อีกทั้งงานเกณฑ์ของรัฐส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาด้านสาธารณูปโภค ไม่ใช่เกณฑ์เพื่อการ
ผลิต⁵ ดังนั้นหากงานเกณฑ์ครั้งใดไปพ้องกับฤดูกาลเพาะปลูกประจำปีด้วยแล้วการผลิตจะเกิดความ
ขาดแคลน

อย่างไรก็ตามการเพาะปลูกข้าวซึ่งเป็นอาชีพหลักของราษฎรรัฐไม่ให้เสีย
ภาษีอากร โดยให้เหตุผลว่าผลผลิตจากการทำนาในบริเวณนี้ยังอยู่ในระดับต่ำหากจัดเก็บภาษีอากร

¹ เอมส์ เอ็ม. แอนดรูส์. รายงานการสำรวจโรคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477.
2480. หน้า 290-291.

² เกร็ก เจ. เรโนลด์ส. ความคิดแหวกแนวของไทย. แปลโดย อัญชลี สุสาขันธ์.
2534. หน้า 218.

³ เควิด บรูซ ซอห์นสตัน. สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ. 2423-
2473. แปลโดย พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม และคณะ. 2530. หน้า 3.

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.25/5. นายออกแจ้งว่าราษฎรเมืองสุรินทร์อพยพ
ครอบครัวไปอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ. ร.ศ. 112.

⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “สังคมไทย : จากศักดินาสู่ทุนนิยม,” ธรรมศาสตร์. 11(2)
: 143 ; มิถุนายน, 2525.

ราษฎรอาจเกิดความไม่พอใจและอพยพไปอยู่บริเวณอื่น ดังนั้นจนถึงปี พ.ศ. 2453 จึงมีการเก็บภาษีอากรสุราเพียงอย่างเดียวเท่านั้น¹

สภาพการผลิตและการค้าสัตว์ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469

การเลี้ยงสัตว์เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพราะเป็นแหล่งอาหารและทรัพย์สินของราษฎรในชนบท แทบทุกครอบครัวเลี้ยงสัตว์ไว้ประจำบ้าน ๆ ละ 1-2 ตัวตามความสามารถในการเลี้ยง บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีสภาพการผลิตและการค้าสัตว์ดังนี้

1. ความเป็นมาของการเลี้ยงสัตว์

กล่าวกันว่า การเลี้ยงสัตว์ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเจริญขึ้นได้ด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางสภาพภูมิศาสตร์ อันประกอบไปด้วยทุ่งหญ้า แหล่งน้ำ² โดยมีปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือระดับเทคโนโลยีทางการผลิตของราษฎร

เป็นที่ทราบกันดีว่าการเพาะปลูกในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างคงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาธรรมชาติและเทคโนโลยีพื้นบ้าน ทั้งสองส่วนนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ก่อให้เกิดความล้มเหลวในการผลิต โดยเฉพาะเรื่องน้ำซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ³ ราษฎรอาศัยเพียงน้ำฝนและน้ำที่นองท่วมที่ลุ่มทำการเพาะปลูกทำให้ปลูกข้าวได้น้อยและผลผลิตต่อไร่ต่ำ เพราะปริมาณฝนที่ตกในแต่ละปีมักไม่สม่ำเสมอ⁴ จากหลักฐานของทางราชการที่กล่าวพาดพิงถึงสภาพการผลิตข้าวในบริเวณนี้จากปี พ.ศ. 2452-2461 รวมระยะเวลา 10 ปี ระบุว่าในช่วงปี พ.ศ. 2452-2456 ได้เกิดภาวะฝนแล้ง ข้าวขาดแคลนและมีราคาแพง ในปี พ.ศ. 2460 เกิดน้ำท่วมใหญ่ เรียกสวนไร่นาเสียหายเป็น

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.1/15. รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลภาคพายัพ พ.ศ. 2458. ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2458.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.2.47/69. รายงานตรวจราชการมณฑลอีสานและนครราชสีมา. ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2469.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.5/537. มณฑลอุบลราชธานีส่งรายงานขุนบริบาลัญญผลตรวจการในท้องที่อำเภอจังหวัดอุบล. พ.ศ. 2462.

⁴ ชีเกฮารุ ทานาเบ้. "การชลประทานเพื่อการเกษตรในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย," ธรรมศาสตร์. 5(2) : 70 ; ตุลาคม, 2518-มกราคม, 2519.

จำนวนมาก มีเพียงปี พ.ศ. 2457-2459 และ 2461 เท่านั้นที่ได้ผลดี¹

ความไม่สม่ำเสมอของปริมาณน้ำฝนทำให้การเพาะปลูกบางปีมีปัญหา และเพื่อให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีวิตยิ่งขึ้นราษฎรต้องประกอบอาชีพเสริม อาชีพเสริมที่สำคัญมีเพียงงานหัตถกรรมและการเลี้ยงสัตว์เท่านั้น แต่การเลี้ยงสัตว์สามารถเข้าสู่ระบบการค้าได้ดีกว่าเพราะงานหัตถกรรมมีข้อจำกัดในการผลิตอยู่หลายประการ ขณะที่สัตว์เลี้ยงสามารถทวีจำนวนขึ้นได้เองและมีค่าเป็นสินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวาง ทั้งยังปรากฏว่าการเลี้ยงสัตว์ทำให้งานหัตถกรรมบางประเภทหายไปจากชุมชนเพราะการซื้อหาจากพ่อค้าเร่ให้ความสะดวกมากกว่า²

2. การผลิตและการค้าสัตว์ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469

จากรายงานสภาพการเลี้ยงสัตว์ในจังหวัดอุบลราชธานีและชุมชนเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2454 พบว่าปริมาณการเลี้ยงโคมีมากที่สุดถึง 144,410 ตัว รองลงมาได้แก่ กระบือ 107,259 ตัว สุกร 36,568 ตัว³ ด้วยเหตุที่ราษฎรประกอบการเพาะปลูกเป็นอาชีพหลัก

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 F/1. รายงานกระทรวงธรรมการ. ฉบับที่ 5. 2455. หน้า 98 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.5/534. มณฑลอุบลขึ้นรายงานแผนกเกษตรประจำปี พ.ศ. 2460 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/537. มณฑลอุบลราชธานีส่งรายงานขุนบริบาลรัฐผลตรวจการในท้องที่อำเภอจังหวัดอุบล. พ.ศ. 2462 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/684. มณฑลอุบลราชธานีส่งรายงานตรวจการเพาะปลูกของขุนสรรค์โกสีย์พัชร. ลงวันที่ 12 ธันวาคม ร.ศ. 137 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1286. มณฑลต่าง ๆ บอกจำนวนเข้าที่เสียหายด้วยน้ำท่วม พุทธศักราช 2460 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.3.4/1. กรมหลวงดำรงราชานุภาพพลกรมหลวงปรางฉิมกิติบศิราเลขานุการ. ลงวันที่ 12 เมษายน ร.ศ. 131 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.1/15. รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลภาคพายัพ พ.ศ. 2458. ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2458 ; พระยาสุนทรเทพพิพิช (เชย สุนทรพิพิช) (ก). บันทึกความจำ (2) เมื่อเป็นเลขานุการมณฑลอีสาน. 2515. หน้า 112.

²สมเด็จพระบรมราชาดำรงราชานุภาพ. นิทานโบราณคดี. 2514. หน้า 324.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/854. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/855. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454.

การเลี้ยงสัตว์จึงเน้นด้านแรงงานเป็นสำคัญ วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องย่าสอนหลานได้อธิบาย
คุณประโยชน์ของโคกระบือไว้อย่างน่าสนใจว่า

... อันว่าจัวควายนัน	มีคุณควรค่า หลานเอย
ยามฝนได้แก่กล้า	ยามแล้งได้แก่พิน
มันคืหากไปถ้ำ	ทำการทางเถื่อน
ได้แก่เกวียนแก่เช่า	ทังได้ใส่ไถ ... ¹

แม้ราษฎรตระหนักในคุณค่าของโคกระบือแต่พื้นที่เพาะปลูกขยายตัวไม่
สัมพันธ์กับปริมาณสัตว์แรงงานที่เพิ่มขึ้นสูงกว่า เมื่อระบบการเพาะปลูกแบบเลี้ยงตนเองทำให้เขา
ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากกระบือทั้งหมด ราคาโคกระบือในบริเวณนี้จึงมีแนวโน้มต่ำลงเรื่อย ๆ เช่น
เมื่อปี พ.ศ. 2455 โคกระบือที่เมืองอุบลราชธานีมีราคาเพียงตัวละ 20-40 บาทเท่านั้น² ในขณะที่
ที่ราบภาคกลางราคากระบือสูงถึงตัวละ 120-150 บาท³ ซึ่งมีสาเหตุมาจากราชสำนักกรุงเทพฯได้
เปิดค้าข้าวเสรีกับต่างประเทศตามสนธิสัญญาบาวริง ชาวนาในภาคกลางจึงขยายพื้นที่เพาะปลูก
ข้าวออกไปอย่างมากมาเป็นเหตุให้โคกระบือที่มีอยู่ไม่เพียงพอและมีราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ

ดังนั้นพ่อค้าท้องถิ่นในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างจึงนำโคกระบือเข้าร่วมการค้า
อย่างคึกคัก ในปี พ.ศ. 2455 นี้เฉพาะปริมาณโคกระบือเมืองอุบลราชธานีส่งไปขายที่กรุงเทพฯ
และพระตะบองมีมากถึง 8,793 ตัว⁴ คิดตามราคาตลาดกรุงเทพฯได้ไม่ต่ำกว่า 1,055,160 บาท

¹จรูญรัตน์ รัตนากร. โลกทัศน์ของชาวอีสานจากวรรณกรรมคำสอน. ปริญญาโท
ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 2535. หน้า 126.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1021. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานสัตว์ประจำ
เดือน พ.ศ. 2455.

³ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่
7 (พ.ศ. 2411-2475). วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2521. หน้า
168.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เล่มเดิม.

ช่วงที่มีการค้าโคกระบือจะอยู่ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคม โดยเฉพาะเดือนเมษายนมีปริมาณการค้าสูงถึง 3,289 ตัว ในขณะที่เดือนมิถุนายนถึงมกราคมไม่มีการค้าโคกระบือออกนอกพื้นที่เลย ช่วงเวลาดังกล่าวนี้เป็นฤดูกาลทำนาจึงแสดงให้เห็นว่าพ่อค้าท้องถิ่นให้ความสำคัญกับอาชีพหลักคือการทำนา แม้การค้าสัตว์มีรายได้ดีแต่เป็นเพียงงานเสริมเท่านั้น เพราะมีข้อจำกัดที่ต้องเหลือโคกระบือบางส่วนไว้เป็นแรงงานในท้องถิ่น

เป็นที่น่าสังเกตว่าการเปิดเส้นทางคมนาคมทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือจนถึงจังหวัดบุรีรัมย์ในปี พ.ศ. 2468 ไม่ปรากฏว่าสินค้าโคกระบือมีความสำคัญเหมือนกับที่ได้คาดการณ์กันไว้ ทั้งนี้เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ค่าระวางบรรทุกที่แพงมากถึงตัวละ 6-7 บาท และตลาดของโคกระบืออยู่ห่างจากเส้นทางรถไฟออกไปเช่น มณฑลปราจีน มณฑลกรุงเก่า และการค้าส่วนใหญ่อยู่ในการควบคุมของแขกอินเดีย¹ ในขณะที่การค้าสุกรทางรถไฟมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ

การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469

ก่อนหน้าที่จะมีการพัฒนาระบบขนส่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การส่งสุกรจากภูมิภาคนี้ไปยังตลาดกรุงเทพฯกระทำไม่ได้เพราะประสบปัญหาด้านการคมนาคม จนกระทั่งได้เปิดการเดินรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมาในปี พ.ศ. 2443 จนถึงจังหวัดบุรีรัมย์ในปี พ.ศ. 2468 ทางรถไฟได้เชื่อมตลาดผู้บริโภคเข้ากับแหล่งผลิตในบริเวณลุ่มน้ำมูล ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟเช่น เมืองนครราชสีมา ท่าช้าง บุรีรัมย์ ได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าส่งสุกรที่สำคัญ การค้าสุกรในระบเวลาดังกล่าวนี้เจริญขึ้นเป็นอย่างมากดังปรากฏรายงานของกรมรถไฟกล่าวถึงปริมาณสุกรจากนครราชสีมาที่ส่งไปกรุงเทพฯ* สุกรที่เพิ่มขึ้นนี้ไม่ได้มีฐานการผลิตอยู่เฉพาะมณฑลนครราชสีมาเท่านั้น แต่มีสุกรจากหัวเมืองต่าง ๆ รวมถึงบริเวณลุ่มน้ำมูล

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.2.47/69. รายงานตรวจราชการมณฑลอีสานและนครราชสีมา. ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2469.

*ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก ชุมพล แนวจำปา. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน พ.ศ. 2443-2468. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2527. หน้า 212-214.

ตอนล่างอีกจำนวนหนึ่งส่งไปสมทบ เหตุที่ต้องนำสุกรจากบริเวณอื่นเข้ามาช่วยนั้นเพราะตลาดกรุงเทพฯมีความต้องการสุกรเป็นจำนวนมาก ลำพังเมืองนครราชสีมาและพื้นที่ใกล้เคียงยังไม่สามารถผลิตได้เพียงพอกับความต้องการของพ่อค้าส่ง ดังมีรายงานว่า

... สุกรในมณฑลนี้ใคร ๆ ก็ยอมทราบว่าเป็นสินค้าที่ซื้อง่ายขายคล่องถึงราษฎรชาวบ้านก็รู้ได้ดี แต่ไม่มีใครจะมีใครเลี้ยงมาก ที่เลี้ยงกันอยู่บ้านละเล็กละน้อยนั้นก็เพื่อสำหรับจะให้รับคณน้ำเข้าเท่านั้น ซึ่งจะเลี้ยงจนถึงกับต้องชวนขวหาอาหารอื่นมาเลี้ยงเกือบจะไม่มีเลย ...¹

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้การค้าสุกรในบริเวณสถานีรถไฟและตลาดนครราชสีมาจึงมีอิทธิพลต่อการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างในระดับหนึ่ง กล่าวคือ

1. การผลิตสุกร

บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเริ่มเลี้ยงสุกรมาตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏ เริ่มมีหลักฐานของสิ่งพระราชปาเลกัวซ์ที่เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในที่ราบภาคกลางราวปี พ.ศ. 2383 กล่าวว่ามี การบริโภคเนื้อสุกรอย่างแพร่หลายในบริเวณนี้² และในรายงานของพระยาสุรเดชฯที่กล่าวถึงการ พยายามของกรมกษัตริย์ว่า หากผู้ใดเลี้ยงสุกรไว้ให้รับมาทิ้งเพราะสุกรจะกลายเป็นยักษ์เที่ยวกัด กินคน³ อย่างไรก็ตามไม่มีเอกสารใด ๆ กล่าวถึงการเลี้ยงสุกรไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นการประมวล ภาพการผลิตสุกรในบริเวณนี้จึงอาศัยประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นสำคัญ

การผลิตสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อนปี พ.ศ. 2469 มีปริมาณดัง

ตาราง 1

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1112. เทศาภิบาลนครราชสีมาส่งสำเนารายงานของขุนชำนาญไปตรวจราชการการเพาะปลูกแลการทำมาหาเลี้ยงชีพของราษฎรในท้องที่อำเภอปักธงชัย. ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 131.

²ปาเลกัวซ์. เล่าเรื่องเมืองไทย. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. 2506. หน้า 32.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.18/1. พระยาสุรเดชวิเศษฤทธิศาสตร์พิศวีชยกกราบทูลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ. ลงวันที่ 30 สิงหาคม ร.ศ. 121.

ตาราง 1 แสดงปริมาณการเลี้ยงสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างในปี พ.ศ. 2454-2455¹

เดือน	พ.ศ. 2454			พ.ศ. 2455		
	อุบลฯ (ตัว)	สุรินทร์ (ตัว)	ศรีสะเกษ (ตัว)	อุบลฯ (ตัว)	สุรินทร์ (ตัว)	ศรีสะเกษ (ตัว)
เมษายน	*	63,047	31,231	40,304	20,732	16,753
พฤษภาคม	*	62,331	24,349	22,928	20,735	27,874
มิถุนายน	*	62,144	24,219	31,084	20,674	28,019
กรกฎาคม	10,260	75,032	26,308	30,260	20,141	27,765
สิงหาคม	23,265	32,283	25,891	14,009	20,030	47,897
กันยายน	25,479	22,256	15,664	34,383	19,973	50,946
ตุลาคม	20,889	21,894	15,844	35,212	19,906	51,044
พฤศจิกายน	26,165	20,951	16,013	35,530	19,854	49,808
ธันวาคม	18,004	21,217	15,850	45,571	19,368	49,975
มกราคม	25,016	21,134	16,123	45,893	19,064	50,075

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/854. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/855. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/856. จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1021. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1022. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1023. จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455.

*ไม่ปรากฏหลักฐาน

ตาราง 1 (ต่อ)

เดือน	พ.ศ. 2454			พ.ศ. 2455		
	อุบลฯ (ตัว)	สุรินทร์ (ตัว)	ศรีสะเกษ (ตัว)	อุบลฯ (ตัว)	สุรินทร์ (ตัว)	ศรีสะเกษ (ตัว)
กุมภาพันธ์	34,370	21,133	16,095	46,021	19,184	49,878
มีนาคม	42,966	20,949	16,573	45,992	18,908	49,937
เฉลี่ยต่อเดือน	25,157	37,031	20,347	35,599	19,881	41,664
ประชากร(คน) ¹	513,963	200,567	261,948	513,963	200,567	261,948
สุกรต่อประชากร	1 : 20	1 : 5	1 : 12	1 : 14	1 : 10	1 : 6

เมื่อเปรียบเทียบปริมาณสุกรกับประชากรในตาราง 1 แล้วพบว่าเขตจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษมีการเลี้ยงสุกรมากกว่าจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งทั้งสามจังหวัดมีสภาพทางภูมิศาสตร์และปัจจัยที่เอื้อต่อการผลิตสุกรคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อพิจารณาถึงชาติพันธุ์ของประชากรเขตจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเขมรและลาว ขณะที่จังหวัดอุบลราชธานีเป็นชาวไทยลาว² ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นตัวบ่งชี้ความสัมพันธ์ระหว่างสุกรกับชุมชน

¹Thailand, Ministry of Finance. Statistical Year Book of the Kingdom of Siam A.D. 1923. 1925. p. 24-25.

²Paitoon Mikusol. Social and Cultural History of Northeastern Thailand from 1868-1910 : A Case Study of the Huamuang Khamen Padong (Surin, Sangkha and Khukhan). Doctor's Thesis. Washington : University of Washington. 1984. p. 44.

ชาวไทยเขมรและส่วนนอกจากมีพฤติกรรมการบริโภคชอบอาหารที่มีไขมัน เช่นเนื้อสุกรและอาหารประเภทผักต่าง ๆ แล้ว ยังมีวัฒนธรรมที่ผูกพันกับสุกรหลายประการ ดังเช่น การใช้หมูสุกรเป็นสัญลักษณ์ของเจ้าซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน¹ ประเพณีการกิน หมูหอบในพิธีแต่งงาน² หรือการใช้หัวสุกรบวงสรวงภูติผีเพื่อป้องกันการเจ็บป่วยหรือเหตุร้าย เช่น การเซ่นผีปะกำ³ ซึ่งชุมชนที่ยึดถือวัฒนธรรมเหล่านี้อย่างมั่นคงการบริโภคในลักษณะนี้จึง มีอยู่ตลอดเวลา

ส่วนกลุ่มราษฎรไทยลาวไม่นิยมบริโภคเนื้อสุกรแต่มีการเลี้ยงทุกบ้านเพื่อขาย เป็นสำคัญ⁴ เห็นได้จากอาหารในแต่ละวันประกอบไปด้วยผัก ปลา น้ำพริก การปรุงใช้วิธีต้ม ย่าง ปิ้ง หรือหากทอดจะไม่ใช้น้ำมัน ดังคำบอกเล่าของราษฎรที่อธิบายวิธีการทอดไข่แต่เดิมว่า ใช้ใบตองวางลงบนกระทะที่ร้อนแล้วตอกไข่ลงบนใบตอง จากนั้นจึงใช้ใบตองอีกแผ่นวางทับ พลิกกลับไปกลับมามาก⁵ และหากมีงานพิธีที่ต้องทำอาหารเลี้ยงคนเป็นจำนวนมากราษฎรจะ ลงแรงไปหาปลาจากหนองน้ำรอบ ๆ หมู่บ้านแทนการฆ่าโคหรือสุกร ความไม่พิถีพิถันในการ บริโภคอาหารทำให้ข้าราชการจากส่วนกลางที่มาพบเห็นได้กล่าวว่า ... อาหารก็หยาบคายแล ส่อแสดงถึงความกัณการของผู้บริโภค คุณาส่งเวทียิ่งนัก ...⁶

¹ปราณี วงศ์เทศ. “เช่นตะกวด : พิธีกรรมของชาวภูบ้านศรีม,” ศิลปวัฒนธรรม. 17(11) : 87 ; กันยายน, 2539.

²โยคี โพธิสาร อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 1 ตำบลแดล อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540.

³นิคม วงเวียง. รายงานการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมส่วย (ภูย) ด้านความเชื่อในจังหวัด สุรินทร์. 2526. หน้า 83.

⁴กระทรวงเกษตรพาณิชย์. จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 3. 2475. หน้า 330 ; ก่อ สวัสดิพาณิชย์. อีสานเมื่อวันวาน. 2534. หน้า 61.

⁵บุญยะรัตน์ ดงงาม อายุ 72 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 60 หมู่ที่ 4 ตำบลคอกกล้า อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2541.

⁶กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.62.1/32. กรมหลวงพิชิตปรีชากรรายงานมณฑล ลาวลาว. ลงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110.

1.1 จุดมุ่งหมายในการผลิต

ในสังคมที่มีการผลิตแบบยังชีพ การผลิตใด ๆ ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อการบริโภคในครอบครัว การผลิตสุกรก็เช่นเดียวกัน ราษฎรเลี้ยงสุกรไว้เพื่อกำจัดเศษอาหารในครัวเรือนเท่านั้นไม่ปรากฏว่ามีการซื้อไร่ข้าวหรืออาหารอื่นมาเพิ่มปริมาณการผลิตและเมื่อสุกรโตได้ขนาดจะทำการชำแหละขายในท้องถิ่น บางรายขายให้กับพ่อค้าที่ออกมารับซื้อเพื่อนำเงินไปแลกเปลี่ยนกับของใช้ที่จำเป็น¹

1.2 ปัจจัยการผลิต

1.2.1 แหล่งผลิต

ความอุดมสมบูรณ์ของดินไม่ได้เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลี้ยงสุกรมากนักเพราะอาหารหลักของสุกรคือรำและเศษอาหารที่เกิดจากการบริโภคของราษฎร มีเพียงผักและรากพืชเท่านั้นที่ต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของดิน ที่ดินในที่นี้จึงพิจารณาเฉพาะที่ตั้งของแหล่งผลิตสุกรเป็นสำคัญ

แหล่งผลิตสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างกระจายอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ตามขนาดของชุมชน กล่าวคือชุมชนเมืองมีการผลิตสุกรค่อนข้างมาก และลดหลั่นลงตามขนาดของชุมชน ดังเช่น ชุมชนเมืองสุรินทร์ เมืองศรีสะเกษ เมืองอุบลราชธานี หรือเมืองอำนาจเจริญ มีการผลิตสุกรค่อนข้างมาก² ขณะที่ชุมชนรอบนอกเช่น บ้านกำแพง บ้านทุ่งไชย มีการผลิตเพียงเล็กน้อย บางชุมชนไม่ปรากฏการเลี้ยงเลยก็มี³

1.2.2 ทุน

1.2.2.1 เงินทุน

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.14/17. กรมหลวงดำรงราชานุภาพไปตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลอุดรอีสาน. ลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2445-7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2449.

²อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

³พระยาสุนทรเทพพิพิธ (เชย สุนทรพิพิธ) (ข). บันทึกความจำ (3) เมื่อเป็นปลัดจังหวัดขุนันท์ (ศรีสะเกษ). 2515. หน้า 213.

การเลี้ยงสุกรของราษฎรแทบจะไม่ได้ใช้จ่ายเงินเลยเพราะเมื่อเริ่มเลี้ยงราษฎรใช้วิธีขี้มูกสุกรมาจากเพื่อนบ้าน 1-2 ตัว และสัญญาว่าจะคืนสุกรให้เป็นสองเท่าเมื่อมีลูกครอกแรก¹ หรือขอแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่น ๆ มีน้อบรายที่ซื้อขายกันมูลค่าตัวละหนึ่งสลึง² การเลี้ยงสุกรของราษฎรมุ่งหวังให้ผสมพันธุ์และมีลูกในครอกต่อ ๆ ไปมากกว่าเร่งให้โตไว ๆ เพื่อจำหน่ายได้เร็วขึ้น ดังนั้นในปีต่อมาราษฎรจึงมีลูกสุกรเป็นจำนวนมากและบางครั้งก็สามารถจำหน่ายให้กับผู้เลี้ยงรายอื่น ๆ ได้

1.2.2.2 อาหารสุกร

อาหารที่ใช้เลี้ยงสุกรนอกจากใช้เศษอาหารในครัวเรือนแล้วยังมีรำข้าว หยวกกล้วย นำมาหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ แล้วตำให้ละเอียดอีกครั้งหนึ่ง และอาจมีผักหญ้าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ผักบุ้ง ผักขม เป็นต้น นำมาสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ ผสมกับรำและปลายข้าวที่ต้มสุกแล้ว อาหารเหล่านี้ไม่มีส่วนผสมที่แน่นอนขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้เลี้ยงเป็นหลัก ดังนั้นการเลี้ยงสุกรให้ได้ขนาดตามที่ตลาดต้องการจึงใช้เวลานาน

ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างนั้นการแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารราษฎรต้องลงแรงตำข้าวเองโดยใช้ครกที่ทำด้วยไม้ การตำครั้งแรกจะได้ข้าวกล้องที่มีลักษณะไม่น่าบริโภค ต้องนำมาตำอีกครั้งหนึ่งแล้วผัดด้วยกระดังให้เปลือก ปลายข้าว รำ และข้าวสารแยกออกจากกัน³ ปลายข้าวและรำที่ได้จากการตำข้าวนี้เองที่ใช้เลี้ยงสุกรแต่เนื่องจากราษฎรไม่นิยมตำข้าวในปริมาณมาก ๆ เพื่อเก็บไว้บริโภคในวันอื่น เพราะบริโภคไม่ทันและข้าวที่เก็บไว้

¹ โยคี โภชิตสาร อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 1 ตำบลเตล อำเภอสีขจรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540.

² อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

³ พระยาอนุমানราชชน. "ชีวิตชาวนา," ใน เอกสารการนิเทศการศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร 200 ปี. 2535. หน้า 186 ; พิสมัย โพธิ์ชัย อายุ 83 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 252 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพง อำเภอุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2540.

นาน ๆ รสชาติไม่อร่อยเหมือนข้าวที่ตำใหม่ ๆ วันหนึ่ง ๆ ตำข้าวในปริมาณพอใช้จะได้ปลายข้าวและรำเพียงครึ่งกระป๋องสำหรับผสมกับเศษอาหาร เศษผัก และอื่น ๆ ซึ่งพอเพียงกับการเลี้ยงสุกร 1-2 ตัวเท่านั้น หากผู้ใดประสงค์จะเลี้ยงมากกว่านี้เขาต้องพึ่งพารำข้าวจากบ้านอื่น ด้วยการซื้อหรือแลกเปลี่ยนกับพริก ปลายข้าว เกลือ หรือมีสัญญาว่าเมื่อฆ่าสุกรนั้นเมื่อใดจะแบ่งปันเนื้อให้เป็นการตอบแทน¹

1.2.2.3 เรือนโรง

การเลี้ยงสุกรของราษฎรไม่มีการจัดการเรือนโรงหรืออุปกรณ์อื่นใด สุกรจะถูกล่ามไว้ได้คั้นไม้พอกุ้มแดดคุ้มฝน บ้างปล่อยไว้ตามลานบ้านให้หากินเองเพื่อเป็นการประหยัดอาหารไปในตัว เมื่อถึงเวลาเย็นเจ้าของจึงเรียกเข้าเล้าเพื่อให้อาหาร ลักษณะเล้าสุกรจัดทำขึ้นอย่างง่าย ๆ คือปักด้วยไม้ไผ่หรือเศษไม้ มีพื้นที่ประมาณ 1 ตารางเมตร พื้นเป็นดิน ในเล้ามีเพียงรางอาหารที่ขุดจากไม้เท่านั้น²

1.2.3 แรงงาน

ในเอกสารเรื่องนิทานโบราณคดีพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวถึงสภาพการแบ่งงานกันทำของครอบครัวหนึ่ง ๆ ว่า ... ผู้ชายทำงานหนักเช่นทำนาและเลี้ยงปศุสัตว์ ทั้งทำการปลูกสร้างและแบกขนต่าง ๆ ผู้หญิงทำงานเบาอยู่กับบ้านเช่นทำสวนทำไร่เลี้ยงไหมและไถ่หมู ตลอดจนปั่นฝ้ายซักไหมและทอผ้า ...³

การจำแนกงานระหว่างชายหญิงนี้ได้เน้นความสำคัญของงานในแต่ละประเภท กล่าวคือการทำนาและเลี้ยงปศุสัตว์มีความสำคัญเพราะเป็นที่มาของรายได้หลักในครอบครัวจึงเป็นหน้าที่ที่หัวหน้าครอบครัวต้องรับผิดชอบ ขณะที่ผู้หญิงทำงานหัตถกรรมทำสวนทำไร่ เลี้ยงหมูและไถ่ ซึ่งเป็นเพียงอาชีพเสริมที่ไม่มีความสำคัญมากนัก ลักษณะการแบ่งงานกัน

¹อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²อมรรตน์ ขุนทองนอก. การศึกษาระบบการเลี้ยงและการไอ้โหม้ของสุกรพื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ วท.ม. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2537. หน้า 7.

³สมเด็จพระบรมยาดำรงราชานุภาพ. นิทานโบราณคดี. 2514. หน้า 323-324.

ทำเช่นนี้ไม่ได้กำหนดตายตัว การทำน้ายังอาศัยแรงงานผู้หญิงและเด็กคอยช่วยเหลือ เช่นเดียวกับผู้ชายที่ช่วยทำงานในบ้านบางส่วนด้วย

จากข้างต้นสรุปได้ว่าหน้าที่ในการเลี้ยงสุกรตกเป็นของผู้หญิงและแรงงานในครอบครัว เมื่อการเลี้ยงสุกรเป็นหนึ่งในหลาย ๆ งานที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติการเอาใจใส่ดูแลสุกรจึงทำได้ไม่เต็มที่

1.2.4 การจัดการ

ในระยะเวลาที่การผลิตสุกรไม่ใช่สาระสำคัญทางเศรษฐกิจ ราษฎรผู้เลี้ยงสุกรยังขาดการวางแผนการดำเนินงาน ไม่มีการบันทึกสถิติในโรงเรียน และอื่น ๆ ในที่นี้จึงจำกัดขอบเขตการศึกษาเพียงเทคนิคการผลิตเท่านั้น ได้แก่

1.2.4.1 พันธุ์สุกร

สุกรที่นิยมเลี้ยงกันในบริเวณนี้เป็นพันธุ์พื้นเมืองเรียกว่า พันธุ์ราดหรือกระโดน ซึ่งเป็นสุกรขนาดเล็กสีดำ ลำตัวสั้น กระดูกเล็ก ปราดเปรี้ยวว่องไว ขุดคุ้ยหากินในป่าได้เก่งแต่มีชื่อเสียงคือเจริญเติบโตช้า เมื่อโตเต็มที่มีน้ำหนักประมาณ 100-120 กิโลกรัม¹ ไม่มีข้อมูลระบุแหล่งที่มาของสุกรพันธุ์นี้ สันนิษฐานว่าทั้งหมดมีบรรพบุรุษมาจากสุกรป่าซึ่งวิวัฒนาการมาตามความเจริญของมนุษย์ ดังนั้นลักษณะของสุกรจึงเปลี่ยนไปตามความต้องการของมนุษย์ นอกจากนี้พื้นที่ป่าที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสุกรป่า สุกรประเภทนี้มักลอบเข้ามากัดกินพืชผักของราษฎรจนเกิดความเสียหายอยู่เสมอ แม้สุกรป่าจะคล่องแคล่วว่องไวหลบหนีได้เก่งและเนื้อมีกลิ่นเหม็นไม่น่าบริโภค แต่บางชุมชนกลับนิยมล่ามาบริโภค เช่น ชุมชนบ้านตรึม อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น²

1.2.4.2 รูปแบบการเลี้ยง

วิธีการเลี้ยงสุกรในบริเวณนี้แยกได้เป็นสองลักษณะ คือ การเลี้ยงไว้ขายทั้งลูกสุกรและสุกรขนาดใหญ่ ราษฎรกลุ่มนี้เลี้ยงพ่อพันธุ์แม่พันธุ์สุกรไว้หรือเลี้ยงเฉพาะสุกรแม่พันธุ์เพียงอย่างเดียว ขั้นตอนการเลี้ยงเริ่มตั้งแต่เมื่อแม่สุกรเป็นสัด เข้าของหา

¹ สตินชัย พารักษา. "การเลี้ยงหมู." ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. เล่ม 18. 2539. หน้า 223.

² ปราณี วงศ์เทศ. "เช่นตะกวด : พิธีกรรมของชาวกูยบ้านตรึม." ศิลปวัฒนธรรม. 17(11) : 86 ; กันยายน, 2539.

พ่อพันธุ์มาทับ สุกรตั้งท้อง ตกลูก เลี้ยงลูก ลูกถูกขายและเริ่มเป็นสัดอีกครั้งหนึ่ง เช่นนี้เรื่อยไป จนกว่าความสามารถในการผลิตน้อยลงจึงถูกนำไปฆ่าขายเนื้อ การเลี้ยงอีกลักษณะหนึ่งเรียกว่า หมูหลังบ้านหรือหมูผูกคอ¹ ที่เรียกเช่นนี้เพราะราษฎรใช้เชือกผูกคอสุกรไว้กับหลักหรือต้นไม้ใกล้บ้าน บ้างปล่อยให้หากินตามลานบ้านปะปนกับเป็ดไก่ การเลี้ยงวิธีนี้ทุนค่าใช้จ่ายได้มากเพราะราษฎรไม่ต้องลงทุนอะไร งานของราษฎรมีเพียงให้อาหาร ดูแลไม่ให้เชือกที่ล่ามไว้ขาดและคอย ขยายปมที่ผูกไว้ตามขนาดของสุกร เมื่อสุกรโตได้ขนาด 60-70 กิโลกรัม จึงนำไปฆ่าบริโภคหรือ ขายนำเงินมาใช้จ่าย จากนั้นหาลูกสุกรมาเลี้ยงไว้ในลักษณะเดิมอีก

1.2.4.3 แหล่งความรู้

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่าราษฎรให้ความสำคัญของการเลี้ยงสุกรเป็นแรงงานเสริม การพัฒนาเทคนิคหรือวิธีการเลี้ยงให้มีผลผลิตมากขึ้นจึงไม่ปรากฏ แม้กระทั่งการผลิตข้าวซึ่งเป็นอาชีพหลักก็ไม่ถูกปรับปรุงมากนัก จึงมีคำกล่าวถึงเทคนิคการผลิตสุกรในระบือนี้ว่า ... ปู่ย่าตาขายเลี้ยงมาอย่างไรยังคงเป็นอยู่อย่างนั้น ...²

1.2.4.4 โรคและการป้องกันรักษา

สุกรในระยะนี้ส่วนใหญ่เป็นอหิวาตกโรคหรือภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “พาก” ซึ่งถือเป็นโรคอันตราย สุกรเป็นโรคนี้นี้แล้วมักเสียชีวิต³ นอกจากนี้มีโรคหวัด โรคปากและเท้าเปื่อย ราษฎรรักษาโดยใช้สมุนไพรพื้นบ้านโดยที่ทางราชการไม่ได้ให้ความสนใจจัดแพทย์สมัยใหม่มาดูแลดังเช่นสัตว์ประเภทอื่น⁴ นอกจากนี้สุกรยังเสียชีวิตจากกรณีอื่น ๆ อีก เช่น เสือกัด ถูกตอนตาย เป็นต้น

1.3 ความสัมพันธ์ทางการผลิต

¹ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²แหล่งเดิม.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1021. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1507. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานการป้องกันโรคระบาด. ลงวันที่ 31/10/2464.

ลักษณะของความสัมพันธ์ทางการผลิตสูกรมียู่สองด้านคือ ความสัมพันธ์ในชุมชน และความสัมพันธ์กับรัฐ

ความสัมพันธ์ภายในชุมชนมีพื้นฐานมาจากความเป็นญาติพี่น้องกันของสมาชิกในหมู่บ้านทั้งในลักษณะเกี่ยวคองทางสายโลหิต การสมรสหรือการร่วมก่อตั้งหมู่บ้าน ราษฎรต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งด้านการผลิตการบริโภคและการแลกเปลี่ยน ในด้านการผลิตสูกรมียู่มีความสัมพันธ์กันตั้งแต่การผลิตสูกรมียู่ การคลอด การตอน การแบ่งปันลูกสูกรมียู่ แนะนำวิธีการเลี้ยงให้แก่นัก และเมื่อนำสูกรมียู่ไปแจกจ่ายญาติพี่น้องหรือแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่น ๆ ในชุมชนที่มีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นนี้ ทำให้การเกิคนชนชั้นพ่อค้าไม่สามารถพัฒนาตนเองพ้นจากความเป็นชาวนาได้¹ ความเฟื่องฟูของการค้าสูกรมียู่จึงไม่เกิดขึ้นและส่งผลให้การผลิตสูกรมียู่ยังคงดำเนินไปภายใต้เทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิม

ความสัมพันธ์กับรัฐเป็นความสัมพันธ์เชิงขูตรีคจากรัฐแต่จุดประสงค์ของการขูตรีคมุ่งไปที่การค้ามากกว่า การขูตรีคอยู่ในรูปภาษี ภาวะเช่นนี้มีผลต่อการค้าสูกรมียู่เป็นอันดับแรก และหากพ่อค้าเหล่านี้มุ่งหวังกำไรเป็นจำนวนมากเขาต้องขูตรีคจากผู้ผลิตโดยการกดราคารับซื้อหรือเพิ่มราคาแก่ผู้บริโภคอีกทอดหนึ่ง

2. การค้าสูกรมียู่

2.1 ตลาดการค้าสูกรมียู่

ก่อนปี พ.ศ. 2469 สูกรมียู่ที่ผลิตในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีตลาดอยู่สองลักษณะคือ ตลาดภายนอกภูมิภาคและตลาดภายในภูมิภาค ซึ่งตลาดภายนอกภูมิภาคที่สำคัญได้แก่ตลาดกรุงเทพฯที่รวมไปถึงตลาดต่างประเทศด้วย แต่การส่งสูกรมียู่ไปกรุงเทพฯได้ต้องส่งผ่านสถานีรถไฟเมืองนครราชสีมา โดยที่สถานีเหล่านี้มีพ่อค้าเงินคอยรับช่วงซื้อสูกรมียู่อีกทอดหนึ่ง ส่วนตลาดภายในภูมิภาคเป็นตลาดบริโภคเนื้อสูกรมียู่ แต่ร้านค้าเนื้อสูกรมียู่ที่ตั้งอย่างเป็นกิจลักษณะมีน้อยมาก มีเพียงการแบ่งพุดที่ดำเนินไปภายใต้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยมีเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน อย่างไรก็ตามสูกรมียู่มากกว่าครึ่งถูกบริโภคในลักษณะนี้ การศึกษาการค้าสูกรมียู่ในที่นี้จึงมุ่งไปที่ความสัมพันธ์ภายใต้กระบวนการค้าส่งและการค้าปลีกเนื้อสูกรมียู่เป็นสำคัญ

¹ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. 2537. หน้า 96-

2.2 การค้าส่งสุกร

เนื่องจากการผลิตสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีกระจายอยู่แทบทุกชุมชนและแต่ละชุมชนมีปริมาณสุกรเพียงเล็กน้อย ในขณะที่ความต้องการบริโภคส่วนใหญ่จะถูกตัวอยู่ในชุมชนเมืองนอกพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ทำให้มีกระบวนการรวบรวมสุกรจากผู้ผลิตไปสู่ผู้บริโภค ดังนั้นในกระบวนการค้าสุกรจึงเกิดความสัมพันธ์ในสองกลุ่มคือ ระหว่างพ่อค้าคนกลางกับผู้เลี้ยงและพ่อค้าคนกลางกับพ่อค้าส่ง กล่าวคือ

2.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าคนกลางกับผู้เลี้ยง

พ่อค้าคนกลางหรือที่ราษฎรเรียกว่า “นายฮ้อย”¹ มีส่วนสำคัญยิ่งในอันที่จะเชื่อมการผลิตและการบริโภคเข้าไว้ด้วยกัน ในที่นี้แบ่งพ่อค้าคนกลางออกได้เป็นสองประเภทคือ พ่อค้าสุกรที่อยู่ในชุมชนและพ่อค้าที่มาจากภายนอก

พ่อค้าสุกรในชุมชนพ่อค้าประเภทนี้เป็นพ่อค้ารายย่อยที่มีฐานะดีกว่าบุคคลอื่น มีความสามารถในการระดมทุนหรือนำทุนส่วนตัวออกวางซื้อสุกรในหมู่บ้านหรือชุมชนใกล้เคียงเพื่อนำไปขายต่อให้กับพ่อค้าส่งโดยตรง พ่อค้าส่งในลักษณะนี้มีทั้งชาวจีนและชาวพื้นเมือง เช่น นายชง แซ่ลี พ่อค้าจีนในอำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์² นายเปงยู แซ่จิ่ง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ³ ชาวพื้นเมืองเช่น นายอุ่น กระจิมทอง ราษฎรบ้านไพรขลา อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์⁴ นายทองแดง บุตรดีขัน ราษฎรบ้านขาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ

¹อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²ทองสุข ลำดับจุค อายุ 73 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 111 หมู่ที่ 2 ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2540.

³สุพิศ พิษญากุล อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 1 ถนนบริหาร ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2540.

⁴ชอบ ดีสวนโคก และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มน้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. 2532. หน้า 187.

จังหวัดสุรินทร์¹ ที่ลงทุนซื้อสุกรแล้วไล่ต้อนไปขายที่ตลาดนครราชสีมา

พ่อค้าสุกรที่มาจากภายนอกอาจเป็นพ่อค้าที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างหรือมาจากชุมชนที่อยู่ไกลออกไปเช่นนครราชสีมา พ่อค้าสุกรประเภทนี้มักออกไปรับซื้อสุกรในพื้นที่กว้างไกลกว่าพ่อค้าประเภทแรกและไม่จำกัดฤดูกาลรับซื้อ เช่น พ่อค้าเมืองนครราชสีมาที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนเพื่อรวบรวมสุกรไปขายโดยเฉพาะที่บ้านแตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์²

ราคาสุกรที่ซื้อขายกันระหว่างปี พ.ศ. 2454 มีราคาตัวละ 5-15 บาท³ พ่อค้าคนกลางอาจนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนกับสุกรเช่น เสื้อผ้า เครื่องครัว หรือข้าว เป็นต้น ในรายที่เป็นพ่อค้าในหมู่บ้านมักนำสุกรไปขายก่อนเมื่อได้เงินมาจึงค่อยชำระค่าสุกร เมื่อนำไปขายที่นครราชสีมาราคาเพิ่มเป็นบาทละ 23-25 บาท⁴

2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าคนกลางกับพ่อค้าส่ง

พ่อค้าส่งในที่นี้หมายถึงพ่อค้าที่รับซื้อสุกรเพื่อนำไปขายยังตลาดกรุงเทพฯ อันเป็นตลาดผู้บริโภคขนาดใหญ่ในเวลานั้น พ่อค้ากลุ่มนี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่มีการคมนาคมติดต่อกับศูนย์กลางการค้าได้สะดวก โดยเฉพาะเมืองนครราชสีมาที่มีการเปิดเดินรถไฟติดต่อกับกรุงเทพฯมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2443 ในด้านการค้าสุกรพ่อค้าส่งรับซื้อสุกรจากพ่อค้าคนกลางและรอจนครบจำนวนที่ต้องการจึงเข้าสู่อู่รถไฟขนส่งไปกรุงเทพฯ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะปริมาณสุกรที่ราษฎรแต่ละรายต้องการขายมีเพียง 1-2 ตัว นับเป็นจำนวนเล็กน้อยเมื่อเทียบกับความต้องการของพ่อค้าส่ง พ่อค้าส่งจึงอาศัยพ่อค้าคนกลางทำหน้าที่รวบรวมสุกรมาขายให้ตน แม้มีราคาสูงกว่า

¹ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²โยคี โภชิตสาร อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 1 ตำบลแตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/854. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.20/4. รายงานราชการมณฑลร้อยเอ็ด. ลงวันที่ 25 สิงหาคม ร.ศ. 131.

เดิมบ้างแต่เป็นวิธีที่สะดวกกว่าการไปหาซื้อจากผู้เลี้ยงโดยตรง และพ่อค้าคนกลางยังมีความชำนาญในการรวบรวมผลผลิตได้มากกว่า

เมื่อเปรียบเทียบปริมาณการส่งออกสุกรกับจำนวนสุกรที่มีอยู่ในแต่ละเดือนของปี พ.ศ. 2454-2455 พบว่าในแต่ละเดือนมีสุกรส่งออกไปจำหน่ายไม่ถึงร้อยละ 4 เช่นเดือนกันยายน พ.ศ. 2454 จังหวัดศรีสะเกษมีสุกรอยู่ 15,664 ตัว มีการส่งสุกรออกจำหน่าย 522 ตัว คิดเป็นร้อยละ 3.33 ดังตาราง 1 กับตาราง 2

ตาราง 2 แสดงปริมาณการจำหน่ายสุกรออกนอกบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างในปี พ.ศ. 2454-2455¹

เดือน	พ.ศ. 2454			พ.ศ. 2455		
	อุบลฯ (ตัว)	สุรินทร์ (ตัว)	ศรีสะเกษ (ตัว)	อุบลฯ (ตัว)	สุรินทร์ (ตัว)	ศรีสะเกษ (ตัว)
เมษายน	*	1,464	460	101	87	500
พฤษภาคม	*	371	141	-	111	374
มิถุนายน	*	544	80	62	216	420

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/854. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/855. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/856. จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1021. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1022. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1023. จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455.

*ไม่ปรากฏหลักฐาน

ตาราง 2 (ต่อ)

เดือน	พ.ศ. 2454			พ.ศ. 2455		
	อุบลฯ (ตัว)	สุรินทร์ (ตัว)	ศรีสะเกษ (ตัว)	อุบลฯ (ตัว)	สุรินทร์ (ตัว)	ศรีสะเกษ (ตัว)
กรกฎาคม	-	1,221	498	221	110	-
สิงหาคม	150	787	-	-	80	30
กันยายน	29	562	522	-	87	500
ตุลาคม	16	767	-	-	5	-
พฤศจิกายน	-	7	450	-	-	20
ธันวาคม	-	232	-	-	-	-
มกราคม	8	134	345	218	35	234
กุมภาพันธ์	853	103	295	301	-	-
มีนาคม	20	95	294	798	-	-
รวม	1,076	6,287	3,085	1,701	695	1,863

เป็นที่น่าสังเกตว่าปริมาณการค้าสุกรจกตาราง 2 มีอยู่เพียงเล็กน้อยไม่สอดคล้องกับปัจจัยหลายประการที่เอื้อต่อการค้าสุกร โดยเฉพาะการเปิดเดินรถไฟที่นครราชสีมา สุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างสามารถลำเลียงไปขายทางเรือ ทางเกวียน หรือ แม้แต่การต้อนเดินไป แม้จะมีความยากลำบากอยู่บ้างแต่จากประวัติศาสตร์บอกเล่าระบุว่ามีการขยายตัวของการค้าสุกรอยู่มากพอสมควร ดังเช่นจังหวัดสุรินทร์พบว่า มีพ่อค้าหรือนายฮ้อยสุกรอยู่เป็นจำนวนมาก มีทั้งประเภทที่ค้าสุกรเป็นอาชีพหลักและเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูกาลทำนา

เช่น นายชง แซ่ลี พ่อค้าจีนที่อำเภอสำโรงทาบทุก 4-5 เดือน จะนำสุกรไปขายที่นครราชสีมาเที่ยวละ 100-120 ตัว¹ หรือนายทองแดง บุตรดีขัน ราษฎรบ้านขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ ที่กล่าวว่าตนประกอบอาชีพเป็นนายซื้อขายสุกร โดยร่วมลงทุนกับเพื่อนออกกว้านซื้อสุกรในเขตจังหวัดสุรินทร์ ร้อยเอ็ด ชัยภูมิ แล้วไล่ต้อนไปขายยังเมืองนครราชสีมา แต่ละปีต้อนไป 2-3 เที่ยว ๆ ละ 100 ตัว และตนยังเคยเห็นการค้าในลักษณะเดียวกันนี้ก็เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะพ่อค้าในอำเภอสังขะ ชูขันธุ์ ต้อนสุกรไปขายมากที่สุด ปีหนึ่ง ๆ ไม่ต่ำกว่า 1,000 ตัว² ส่วนราษฎรที่ประกอบการค้าสุกรเป็นอาชีพเสริมนั้นมีส่วนสำคัญเช่นเดียวกัน นายชวณะ หนูนชู ได้กล่าวว่าบิดาตนเคยต้อนสุกร 30 ตัว ไปขายที่นครราชสีมาพร้อมกับซื้อสินค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ กลับมาบ้าน ประมาณ 2-3 ปี จึงไปขายครั้งหนึ่ง ซึ่งพ่อค้าในลักษณะนี้มีอยู่มากเช่นกัน³

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงเห็นได้ว่าเพียงพ่อค้าสามรายนี้ ปริมาณการส่งสุกร ออกไปขายแต่ละปีมีไม่ต่ำกว่า 600 ตัว ซึ่งเมื่อคิดเฉลี่ยทั่วจังหวัดแล้วสุกรจากจังหวัดสุรินทร์ที่ส่งไปยังเมืองนครราชสีมาในแต่ละปีน่าจะมากกว่าที่ทางราชการระบุไว้

2.3 การค้าปลีกสุกร

2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าปลีกกับผู้บริโภค

ด้านการบริโภคเนื้อสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างดำเนินการในสองลักษณะคือประการแรกดำเนินการโดยพ่อค้าในชุมชนนั้น ๆ หรือที่เรียกว่าพ่อค้าขายปลีก⁴

¹ทองสุข ลำดับจุด อายุ 73 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 111 หมู่ที่ 2 ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2540.

²ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

³ชวณะ หนูนชู อายุ 71 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 127 หมู่ที่ 2 ตำบลแดล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2539.

⁴อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

พ่อค้าประเภทนี้ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ส่วนใหญ่ตั้งร้านอยู่ตามชุมชนที่หนาแน่นหรือตลาดสด ควบคู่ไปกับการขายสินค้าเบ็ดเตล็ดทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค พ่อค้าขายปลีกรับซื้อสุกรจากพ่อค้าคนกลางและราษฎรเพื่อเอาเนื้อขายแก่ผู้บริโภคร¹ พ่อค้าขายปลีกส่วนใหญ่เป็นชาวจีนดั้งเดิมปรากฏในรายงานของพระยาสุนทรเทพพิพิธกล่าวไว้ว่า

... ทางศรีสะเกษและสุรินทร์มีพวกชาวโคราชมาตั้งท่ามาหากินอยู่ประปรายตามหมู่บ้านตำบลต่าง ๆ บ้านใดมีพวกนี้อยู่เราก็ได้อาศัยหม้อไหกระเพาะด้วยขามเขาได้สะดวกหน่อย ... และถ้าบ้านใดมีแจ็กอาศัยอยู่เราก็ยังสะดวกมากขึ้นโดยได้อาศัยน้ำมันหมูของเขา บางทีก็ได้เนื้อหมูด้วยทีเดียว ...²

การบริโภคในอีกลักษณะหนึ่งเกิดจากเจ้าของสุกรหรือราษฎรทั่ว ๆ ไปชำแหละเนื้อแบ่งปันกันในชุมชนโดยเรียกเก็บค่าเนื้อในภายหลัง ราษฎรเรียกวิธีการนี้ว่า “การแบ่งพุด” ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมกันในบริเวณนี้รวมทั้งบริเวณอื่น ๆ ที่ระบบเงินตรายังไม่ถูกใช้อย่างแพร่หลาย มีรายงานเกี่ยวกับการฆ่าสุกรเพื่อบริโภคในจังหวัดอุบลราชธานีเมื่อปี พ.ศ. 2454 ว่ามีการบริโภค 541 ตัว และในปี พ.ศ. 2455 จำนวนบริโภค 383 ตัว⁴ ในจำนวนนี้ไม่รวมสุกรที่ตายด้วยสาเหตุอื่น ๆ เช่น เสือกัด รุกัด และถูกตอนตาย เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเนื่องจากการฆ่าสุกรในบริเวณดังกล่าวนี้ไม่มีอาชญาบัตร การรายงานของทางราชการน่าจะมีจำนวนน้อยกว่าการฆ่าจริงของราษฎร มีข้อยืนยันหนึ่งคือเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2454 รายงานระบุว่ามีการฆ่าสุกรในจังหวัดอุบลราชธานีจำนวน 26,165 ตัว และมีสุกรเกิดใหม่ 441 ตัว จนกระทั่งเดือนธันวาคมเหลือสุกร 18,004 ตัว เป็นที่น่าสังเกตว่าเดือน

¹คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน. การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม. 2525. หน้า 155.

²พระยาสุนทรเทพพิพิธ (เชย สุนทรพิพิธ) (ช). บันทึกความจำ (3) เมื่อเป็นปลัดจังหวัดอุษันท์ (ศรีสะเกษ). 2515. หน้า 213.

³ปรีชา พิณทอง. สารานุกรมภาษาไทย-ไทย-อังกฤษ. 2532. หน้า 572.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/854. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/1021. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455.

พฤศจิกายนไม่มีการส่งสุกรออกไปขายนอกจังหวัด แต่มีสุกรตายด้วยโรคต่าง ๆ จำนวน 119 ตัว จึงมีสุกรที่ไม่ปรากฏที่มาที่ไปถึง 8,602 ตัว¹ สุกรจำนวนดังกล่าวอาจถูกบริโภคภายในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างนี้เอง

3. อุปสรรคในการผลิตและการค้าสุกร

3.1 ด้านการผลิต

3.1.1 ระบบการผลิตเพื่อยังชีพ

เนื่องจากสุกรเป็นสัตว์เลี้ยงเพื่อใช้เนื้อเป็นอาหารโดยเฉพาะ การขยายตัวของการผลิตและการค้าสุกรจึงมีความสัมพันธ์กับปริมาณของผู้บริโภค เพราะหากความต้องการบริโภคเนื้อสุกรมีมากย่อมมีพ่อค้านำออกมาจำหน่ายมาก ในทางกลับกันเมื่อผู้บริโภคน้อยพ่อค้าจะนำเนื้อสุกรออกจำหน่ายลดลงตามสัดส่วน

ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างการดำรงชีวิตของราษฎรมีความสมบูรณ์ในตนเองค่อนข้างสูง การพึ่งพาความช่วยเหลือหรือการติดต่อระหว่างชุมชนแทบไม่มีความจำเป็นซึ่งรวมถึงพฤติกรรมการบริโภคด้วย อาหารของราษฎรส่วนใหญ่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น พืชผัก ปลา กบ เขียด และแมลงต่าง ๆ เป็นต้น² อาหารการกินดังกล่าวราษฎรหาได้เองไม่ต้องซื้อหาสิ่งอันใด ถ้าต้องซื้อสินค้ามาบริโภคแล้วเป้าหมายจะอยู่ที่สินค้าประเภทข้าวเป็นอันดับแรกเพราะมีความจำเป็นมากกว่า เนื้อสุกรที่มีราคาเป็นอาหารชนิดพิเศษที่เหมาะสมกับงานพิธีหรือโอกาสสำคัญเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การผลิตสุกรจึงมีอยู่ในวงจำกัด กล่าวคือมีการเลี้ยงกันอย่างประปรายครอบครัวละ 1-2 ตัว เพื่อกำจัดเศษอาหารที่เหลือจากการบริโภคเท่านั้น แม้ว่าจะมีพ่อค้าออกมารับซื้อสุกรจากชุมชนต่าง ๆ อยู่บ้าง แต่ไม่ได้มีส่วนกระตุ้นให้มีการเพิ่มปริมาณการผลิตมากนักเพราะตลาดผู้บริโภคเนื้อสุกรในท้องถิ่นมีเพียงเล็กน้อย พ่อค้าจึงต้องแสวงหาตลาดแห่งใหม่นอกพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนล่าง โดยเฉพาะเมืองนครราชสีมาที่เป็นชุมชนขนาดใหญ่ใกล้ศูนย์กลางการปกครองของประเทศ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/856. จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454.

² ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

3.2 ด้านการค้า

3.2.1 การขนส่ง

การเดินทางไปมาระหว่างบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างกับนครราชสีมา หรือชุมชนอื่น ๆ นั้นเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก เพราะพื้นที่โดยมากยังคงสภาพเป็นป่าและมี ลำน้ำขวางอยู่เป็นระยะ ๆ ก่อน พ.ศ. 2469 นั้น เกวียนและเรือเป็นพาหนะที่ทรงประสิทธิภาพ มากที่สุดแต่พาหนะทั้งสองนี้ไม่สะดวกหากต้องขนส่งในระยะทางไกล ๆ และใช้ได้บางฤดูเท่านั้น ข้อจำกัดดังกล่าวนี้ทำให้มีค่าระวางสูง ผลผลิตที่บรรทุกต้องมีน้ำหนักเบาเกินเนื้อที่ระวางน้อยซึ่ง ตรงข้ามกับคุณลักษณะของสินค้าสุกรที่ต้องใช้เนื้อที่ระวางมากทำให้ค่าขนส่งมีราคาสูงดังรายงาน ค่าใช้จ่ายที่ว่า ... ราคาค่าจ้างเกวียน เกวียนวันหนึ่งสำหรับละ 6 สลึง คนนำทางคนหนึ่งจ้างรายวัน ละบาท ถ้าทั้งไปทั้งมาเกวียนเดินวันละบาทหุยกวันละ 2 สลึง คนนำทาง 3 สลึง ...¹

เกวียนเล่มหนึ่งสามารถบรรทุกสุกรขนาด 60 กิโลกรัมได้ 2 ตัว การ เดินทางด้วยเกวียนจากอุบลราชธานีถึงนครราชสีมาในเส้นทางตรงที่สุดใช้เวลา 15 วัน รวมค่าจ้าง เกวียนไปกลับเล่มละ 45 บาท ในขณะที่ราคาสุกรบริเวณตลาดนครราชสีมาเฉลี่ยตัวละ 25 บาท ดังนั้นผู้ว่าจ้างได้กำไรจากการค้าเพียง 5 บาทเท่านั้น และเมื่อหักต้นทุนค่าสุกรมูลค่าตัวละ 5-15 บาทแล้ว พ่อค้าแทบไม่ได้ประโยชน์ใด ๆ เลย ดังนั้นจึงพบได้ว่าการค้าสุกรในระยะนี้พ่อค้าใช้วิธีการค่อนเดินไป การเลือกซื้อสุกรจะเลือกเฉพาะตัวที่แข็งแรงสามารถเดินทางไกล ๆ ได้²

พาหนะอีกประเภทหนึ่งคือเรือ การขนส่งทางเรือสะดวกกว่าเกวียน เพราะเวลาเดินทางน้อยกว่า ด้านค่าใช้จ่ายการจ้างเรือบรรทุกสินค้าจากอุบลราชธานีมานครราชสีมา เสียค่าใช้จ่ายเที่ยวหนึ่ง 320 บาท และกำหนดให้มาพักอยู่ที่ท่าช้างเพียง 8 วัน ถ้าเกินกว่านั้นต้องเสีย ค่าลูกจ้างคนละ 21 อัฐ 10 เบี้ย ต่อวัน³ เรือดังกล่าวนี้เป็นเรือยนต์สามารถบรรทุกสิ่งของได้เที่ยว

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.21 ก./1. รายงานเรื่องฝรั่งเศสมณฑลอีสาน. ร.ศ. 125.

²ทองแดง นุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.14/16. พระยากำแหงสงครามรายงานราชการมณฑล นครราชสีมา. ลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 120-30 กรกฎาคม ร.ศ. 120.

ละ 150 บาทหรือประมาณ 9,000 กิโลกรัม หากบรรทุกสุกรจำนวน 150 ตัว และนำไปจำหน่ายที่นครราชสีมาเมื่อหักต้นทุนและค่าขนส่งออกแล้วพ่อค้าได้กำไรไม่ต่ำกว่า 1,500 บาทต่อเที่ยว ดังนั้นการขนส่งสุกรทางเรือจึงคุ้มกับค่าใช้จ่าย ดังมีรายงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถกล่าวยืนยันว่าการขนส่งสุกรจากหัวเมืองต่าง ๆ ไปยังนครราชสีมาขมบรรทุกทางเรือ¹ อย่างไรก็ตามการเดินทางด้วยเรือใช้ได้เพียง 2-3 เดือนเท่านั้น เมื่อถึงฤดูแล้งหรือปีใดมีน้ำน้อยการขนส่งทางเรือต้องหยุดชะงักตามไปด้วย

3.2.2 ภาษีอากร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สุกรเป็นสินค้าที่ต้องเสียภาษีเนื่องจากปริมาณการค้าในตลาดกรุงเทพมหานครมีมากขึ้น ผู้มีหน้าที่จัดเก็บภาษีคือเจ้าภาษี เมื่อใดราษฎรบรรทุกสุกรเข้ามาในบ้านเมืองต้องแจ้งเจ้าภาษีก่อนจึงขายได้ ภาษีสุกรเรียกเก็บพิกัดอัตรา 10 ซัก 1 ตามราคาซื้อขายในเวลานั้น ต่อมาจึงเรียกเก็บเป็นรายตัว ๆ ละ 3 สลึงเฟื้องและพิกัดนี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึง พ.ศ. 2401 เก็บภาษีตัวละ 2 บาท²

ปี พ.ศ. 2436 ได้ปรับปรุงการเรียกเก็บภาษีสุกรใหม่ตามพระราชบัญญัติภาษีภายใน ร.ศ. 111 โดยเก็บในพิกัดอัตรา 12 ซัก 1 ตามน้ำหนักสุกร คิดเป็นบาท ๆ ละ 1 บาท 50 สตางค์ ทั้งนี้เพราะเกิดการวิวาทกันระหว่างเจ้าภาษีกับราษฎรผู้เสียภาษี³ ภายหลังเกิดความขกลำบากในการชั่งน้ำหนักจึงเรียกเก็บใหม่ในพิกัดตัวละ 1 บาท 32 อัฐ⁴

แม้ว่าการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างในระยะนี้ยังไม่ขยายตัวมากนัก แต่เมื่อมีการค้าสุกรพ่อค้าต้องชำระภาษี โดยทางราชการได้ออกตั๋วพิมพ์ฎีกาสัตว์ให้แก่พ่อค้าเพื่อนำไปเสียภาษีตามเมืองและด่านต่าง ๆ เช่น ด่านขุนันธ์ ด่านสุคนิคม เป็นต้น ดังปรากฏหลักฐานว่า

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.1/15. รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลภาคพายัพ พ.ศ. 2458. ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2458.

² รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. ภาษีอากรในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. 2528. หน้า 175.

³ แหล่งเดิม. หน้า 176.

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.18.4/11. พระราชบัญญัติฆ่าโคกระบือและสุกรตามหัวเมืองฯและแก้พระราชบัญญัติภาษีภายใน ร.ศ. 111. ร.ศ. 119.

... ให้ท้าวเพี้ยจัดตั้งเป็นพนักงานสำหรับเก็บชักภาษรีซ้าง ม้า โค กระบือ สุกร ซึ่งลูกค้าออกไปจำหน่ายนอกพระราชอาณาเขต ... สุกรตัวละ 1 บาท แก่ลูกค้าให้ถูกต้องตามพิกัภาษรี เบ็ดเสร็จจงทุกครั้งอย่าเก็บภาษรีเหลือเกิน ... แต่ทางมโนไพร เมืองกุขันมักมีลูกค้าคุมซ้าง ม้า โค กระบือ ไปจำหน่ายในเขตแขวงเมืองเขมรใน บำรุงฝรั่งเศสชุกชุม ควนจะชักภาษรีซ้าง ม้า โค กระบือ สุกร ตามห้องตรา ...¹

ต่อมาในปี พ.ศ. 2454 ทางรัฐบาลได้ปรับปรุงการปกครองในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างให้เป็นลักษณะเดียวกันกับมณฑลชั้นใน และเพิ่มประเภทของค่าธรรมเนียมอากรขึ้นอีกคือค่าธรรมเนียมการฆ่าสุกร โดยเก็บร้อยละ 6 ตามพระราชบัญญัติฆ่าโคกระบือและสุกรตามหัวเมือง ร.ศ. 119 แต่ในระยะแรกการฆ่าสุกรไม่เป็นไปตามพระราชบัญญัติ เนื่องจากราษฎรแก่งศิราคาสุกรต่ำ ๆ เพื่อจะได้เสียค่าธรรมเนียมน้อยลง นอกจากนี้ยังนำสัตว์ที่เป็นโรคและสัตว์ที่มีลูกในท้องไปฆ่าจำหน่ายด้วย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2455 พระราชบัญญัตินี้จึงได้รับการควบคุมอย่างจริงจัง²

การเก็บภาษีสุกรนี้ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับพ่อค้าในเมืองเท่าใดนัก เพราะสามารถผลักภาระภาษีโดยการเพิ่มราคาขายปลีกเนื้อสุกรได้ ในขณะที่ชนบทนอกเมืองระบบตลาดยังไม่แพร่หลายหากลงทุนค้าสุกรเองมักขาดทุน

3.2.3 ปัญหาโจรผู้ร้าย

อุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลเสียต่อการผลิตและการค้าสุกรก่อนปี พ.ศ. 2469 คือโจรผู้ร้าย เพราะนอกจากจะปล้นชิงทรัพย์สินแล้วบางครั้งผู้เป็นเจ้าของทรัพย์อาจถูกทำร้ายด้วย พระยาพรหมบาลได้กล่าวถึงภัยจากโจรผู้ร้ายไว้ว่า

... โจรผู้ร้ายก็มีชุกชุม ราษฎรเดินไปมาค้าขายในที่ใด ๆ ห้างบ้านเมืองทางเพียง 20 เส้นหรือ 30 เส้น ก็มักเข้าแย่งชิงทรัพย์สิ่งของของราษฎรไป บางรายก็ทำร้ายกับ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.12 ก./14. บอกขุนันท์. ลงวันที่ 19 กรกฎาคม ร.ศ. 108.

² อุราลักษณ์ สิริบุตร. มณฑลอีสานและความสำคัญในทางประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2526. หน้า 165.

เจ้าของทรัพย์ถึงเจ็บป่วยล้มตายก็มีบ้าง ราษฎรชาวบ้านซึ่งตั้งท่ามาหากินอยู่ตามเขตร
แขวงต้องเป็นธุระด้วยเรื่องคอยป้องกันโจรผู้ร้าย ...¹

การเลี้ยงสุกรของราษฎรส่วนใหญ่มักปล่อยให้หากินตามลานบ้านหรือ
ตามป่าใกล้ ๆ บ้าน ผู้ร้ายใช้เหยื่อจำพวกข้าวสุกหรือรำโรยเป็นทางเข้าไปในป่า เมื่อได้โอกาสจะ
ขโมยไปโดยใช้เชือกมัด บางรายที่ใจกล้าอาจอุ้มออกมาจากลานบ้านโดยตรง² สุกรของราษฎรถูก
ขโมยด้วยวิธีดังกล่าวนี้มากที่สุดเพราะราษฎรไม่มีเวลาเฝ้าระวังอยู่ตลอดเวลา บางครั้งผู้ร้ายอาจ
ปลอมตัวเป็นพ่อค้าเข้าไปถามซื้อสุกรจากชาวบ้านและค้างพักแรมอยู่ตามบ้านเรือนหรือวัด เมื่อ
ราษฎรเผลอจะเข้าลักขโมยสิ่งของหรือสัตว์เลี้ยงไป ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความระแวงพ่อค้าที่เข้าไป
ในครั้งหลัง ๆ³

พ่อค้าที่ใช้วิธีด้อนสุกรไปขายยังเมืองนครราชสีมาประสบปัญหานี้
เช่นกัน โดยถูกชาวบ้านตามรายทางขโมยสุกรไปด้วยอุบายต่าง ๆ เช่น โยนแอมเข้าไปกลาง
กลุ่มสุกร บ้างทาน้ำมันเสือดตามเส้นทางที่ต้องผ่านทำให้สุกรแตกตื่นวิ่งหนี ชาวบ้านฉวยโอกาส
ขโมยขณะที่พ่อค้าพยายามด้อนสุกรกลับเข้าฝูง บ้างทำที่ช่วยพ่อค้าด้อนสุกรโดยคิดค่าแรง⁴

เรื่องโจรผู้ร้ายนี้ได้สร้างปัญหาให้กับการค้าเป็นอย่างมากด้วยทาง
ราชการไม่สามารถเป็นที่พึ่งให้ได้ ดังกรณีเงินหอยพ่อค้าเมืองอุบลเดินทางไปค้าขายที่เมือง
นครราชสีมาระหว่างที่พักแรมอยู่ริมบ้านเหมือดแอ่ได้ถูกผู้ร้ายปล้นฆ่าตาย เมื่อทำการสอบสวน
ปรากฏว่าเจ้าเมืองอุบลราชธานี เมืองสุวรรณภูมิ และเมืองศรีสะเกษ ต่างปฏิเสธว่าไม่อยู่ในเขต

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.14/14. พระยาพรหมภินบาลรายงานตรวจราชการ
มณฑลนครราชสีมา. ลงวันที่ 14 กันยายน ร.ศ. 115.

²เปรียบ ชูแก้ว อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 84 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 9 มีนาคม
2540.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.14/16. พระยากำแหงสงครามรายงานราชการมณฑล
นครราชสีมา. ลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 120-30 กรกฎาคม ร.ศ. 120.

⁴ชอบ ดิสนวนโคก และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจใน
ชุมชนลุ่มน้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. 2532. หน้า 186.

ความรับผิดชอบ¹ หรือกรณีเงินเองปลูกโจรคักปล้นและฆ่าตายขณะคุมเรือสินค้าจำนวน 6 ลำ จากเมืองอุบลราชธานีเพื่อไปค้าขายที่เมืองนครราชสีมา เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พ่อค้าหวาดกลัวและส่งผลเสียต่อการค้าเป็นอย่างมาก พระยาราชเสนาข้าหลวงเมืองอุบลราชธานีกล่าวถึงสภาพการค้าในขณะนั้นว่า ... ฤดูแล้งนี้ไม่มีผู้ใดขังคงบันทุกสินค้าไปเมืองนครราชสีมา แต่เกวียนคั่งค้างอยู่เมืองอุบลราชธานีประมาณห้าร้อยเศษ ผู้ร้ายมั่วสุ่มกันชุกชุมอยู่ป่าแขวงเมืองศีคเกษ เมืองสุวรรณภูมิ เมืองพิมาย เมืองภูซาง เมืองสุรินทร์ เมืองนครราชสีมา แลเมืองต่าง ๆ ...²

ดังนั้นความเจริญก้าวหน้าของการค้าสุกรจึงไม่ใช่แต่เพียงจำนวนพ่อค้าที่เดินทางไปมาค้าขายเท่านั้น ทางราชการต้องสร้างความมั่นใจให้ได้ว่าจะปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายและพร้อมให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุร้ายขึ้น แต่เหตุการณ์ไม่เป็นเช่นนั้นเพราะในบางกรณีพบว่าเจ้าหน้าที่บ้านเมืองประพฤติดนเป็นผู้ร้ายเสียเอง ดังที่พระยาคำแหงสงครามสมุหเทศาภิบาลนครราชสีมาได้กราบทูลสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า กำนันและผู้ใหญ่บ้านบางคนในมณฑลของท่านสมรู้ร่วมคิดกันกับโจร³ เมื่อพ่อค้าราษฎรและเจ้าหน้าที่ของรัฐต่างหวาดระแวงซึ่งกันและกันเช่นนี้ธุรกิจสุกรจึงดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่นนัก

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ก่อนปี พ.ศ. 2469 การผลิตสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีจุดประสงค์เพื่อบริโภคภายในครอบครัวและชุมชนเป็นสำคัญ การเลี้ยงสุกรไม่ได้มีความสำคัญเทียบเท่าการทำนา จึงพบว่าในแต่ละชุมชนมีจำนวนสุกรอยู่เพียงเล็กน้อยครอบครัวละ 1-2 ตัว เลี้ยงอยู่ภายใต้เทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิม สุกรมากกว่าครึ่งถูกผลิตเพื่อการบริโภคภายในชุมชนนั้น ๆ และโดยมากเป็นการบริโภคที่อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและขนบธรรมเนียมประเพณี ศิวเหตุที่ตลาดภายในภูมิภาคเป็นตลาดที่ปราศจากเงินตรา มีเพียงการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับสิ่งของ การขายตัวจึงมีอยู่อย่างจำกัดเพราะผู้เลี้ยงขาดแรงจูงใจในการ

¹หม่อมอมรวงศ์วิจิตร. “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน,” ใน ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 3. 2506. หน้า 273.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.46/4. ราชการเมืองนครราชสีมา. ลงวันที่ 8 มิถุนายน ร.ศ. 111.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.12/25. เจ้าพระยาคำแหงสงครามกราบทูลสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. ลงวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2448.

ผลิตหรือปรับปรุงเทคนิคการผลิต อย่างไรก็ตามได้มีพ่อค้านำสุกรบางส่วนออกไปจำหน่ายยังตลาดภายนอกภูมิภาคโดยเฉพาะที่เมืองนครราชสีมา แต่การค้าในลักษณะนี้มีปัญหาและอุปสรรคอยู่หลายประการ อาทิ การคมนาคม ภาษีอากร โจรผู้ร้าย เป็นต้น การผลิตและการค้าสุกรในช่วงเวลาดังกล่าวนี้จึงไม่ขยายตัวและยังคงเป็นส่วนเสริมเพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตเท่านั้น

บทที่ 3

การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผลิตและการค้าสุกร

การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484 ได้พัฒนาขึ้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านการค้า มูลเหตุที่นำไปสู่การพัฒนามีดังนี้

1. ปัจจัยภายนอก

1.1 พัฒนาการของระบบขนส่ง

การขยายตัวทางการค้าในบริเวณหนึ่ง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับวิธีการขนส่งเป็นอย่างมาก เพราะความสะดวกของการคมนาคมทำให้ค่าขนส่งมีราคาถูกลง ดังเช่นในบริเวณที่มีแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคมย่อมมีค่าขนส่งถูกกว่าการเดินทางบนพื้นราบ ค่าขนส่งได้เป็นตัวกำหนดทิศทางการค้าของแต่ละภูมิภาค¹ แม้ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีเส้นทางคมนาคมทางน้ำอยู่มากมาย แต่ลำน้ำเหล่านี้สามารถใช้ได้บางฤดูและไม่ได้เชื่อมต่อกับตลาดการค้าโดยตรง ความยากลำบากในการขนส่งทำให้บริเวณนี้คงสภาพการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองอยู่มาก และหากต้องการค้าขายมักมุ่งไปที่บริเวณลุ่มน้ำโขงหรือกัมพูชามากกว่าติดต่อกับชุมชนในภาคกลางของประเทศ

สภาพการณ์ได้เปลี่ยนไปเมื่อมีการเดินรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2443 และขยายถึงจังหวัดสุรินทร์ในปี พ.ศ. 2469 ทางรถไฟสายนี้รัฐบาลได้กล่าวอ้างว่าอยู่เสมอถึงจุดประสงค์ที่ต้องการช่วงชิงผลประโยชน์ทางการค้ากับฝรั่งเศส² แต่เป็นที่ทราบกันดีว่าแท้จริงเกิดจากเหตุผลทางยุทธศาสตร์และการปกครองเป็นสำคัญ เนื่องจากฝรั่งเศสกำลังขยายอิทธิพลเข้ามายังหัวเมืองลาวและเขมร พร้อมกับแสดงท่าทีคุกคามหัวเมืองทางภาคตะวันออกเฉียง

¹ นักรททิพย์ นาถสุภา และคณะ. เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์. 2524. หน้า 135.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.1/17. ความเห็นบำรุงการสินค้าในมณฑลนครราชสีมา และเรื่องจะทำการไฟไปมณฑลอีสาน. ลงวันที่ 30 มีนาคม ร.ศ. 129.

เฉียงเหนือ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้การรถไฟหลวงจึงไม่สนใจงานด้านการขนส่งสินค้า ไม่มีแผนการใด ๆ ที่จะวางอัตราค่าระวางที่เหมาะสมเพื่อกระตุ้นการผลิตและการค้า มีรายงานว่าค่าระวางสูงเสียดายเป็นอุปสรรคขัดขวางการขนส่งสินค้าทางรถไฟ ทั้งยังไม่มีการจัดผู้สินค้าให้เพียงพอด้วย¹ ค่าระวางที่สูงนอกจากจะเป็นอุปสรรคทางการค้าที่สำคัญแล้ว อีกด้านหนึ่งยังเป็นตัวกำหนดประเภทของสินค้ากล่าวคือสินค้าที่มีราคาสูงเท่านั้นที่มีโอกาสเข้าสู่ตลาดการค้า

สุกรเป็นผลผลิตอีกประเภทหนึ่งที่ได้รับผลจากการสร้างทางรถไฟเพราะตลาดผู้บริโภคก่อนปี พ.ศ. 2469 มีอยู่สองแห่งคือตลาดต่างประเทศและตลาดกรุงเทพฯ โดยเฉพาะตลาดกรุงเทพฯถือเป็นตลาดผู้บริโภคขนาดใหญ่ ดังปรากฏมีข้อขัดแย้งในการประมูลภาษีสุกรอยู่เสมอ² หรือข้อปรึกษาของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในการจัดการธุรกิจสุกร ซึ่งทุกฝ่ายมีความเห็นว่าสุกรเป็นเรื่องใหญ่ ถ้ารัฐบาลจัดการพลาดไปเรื่องหนึ่งเรื่องใดแล้วจะได้รับความเดือดร้อนร่วมกัน³

จากหลักฐานปรากฏว่าเมื่อปี พ.ศ. 2453 เขตกรุงเทพฯมีการบริโภคสุกรวันละ 300 ตัว⁴ ปริมาณดังกล่าวนี้จะไม่ถูกต้องนัก ดังที่กรมสุขาภิบาลและหอรัษฎากรพิพัฒน์รายงานว่าการลักลอบฆ่าสุกรยังหลงหูหลงตาอยู่มาก ทั้งในหมู่กุลีชาวจีนตามโรงสีข้าวใหญ่ ๆ หรือโรงฆ่าสัตว์ ถ้าหากตรวจตราอย่างละเอียดจะเก็บภาษีได้มากกว่านี้⁵ เมื่อการบริโภคมีมากขึ้นแต่การผลิตสุกรในเขตกรุงเทพฯมีไม่เพียงพอกับความต้องการเพราะถูกจำกัดด้วยพระราชบัญญัติการตรวจและป้องกันโรคสุกร ซึ่งให้สิทธิข้าราชการในการอนุญาตให้ตั้งหรือปิดโรงเลี้ยงนั้น ๆ⁶

¹ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์. 2524. หน้า 192.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.18.4/2. พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะและสัตว์ที่ฆ่าเนื้อเป็นอาหาร. พระราชบัญญัติสำหรับตรวจป้องกันโรคสัตว์พาหนะและป้องกันโรคสัตว์ที่เป็นอาหารเพิ่มเติม ร.ศ. 119. พระราชบัญญัติการตรวจป้องกันโรคสุกร ร.ศ. 126.

³แหล่งเดิม.

⁴จี วิลเลียม สกินเนอร์. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. 2529. หน้า 113-114.

⁵กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เล่มเดิม.

⁶แหล่งเดิม.

ดังนั้นการรับซื้อสุกรจากมณฑลรอบนอกจึงให้ความสะดวกมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีรถไฟเป็นตัวเชื่อม

ในขณะที่เกี่ยวกับการตั้งสถานีรถไฟในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีลักษณะเอื้อต่อการขนส่งสุกรเป็นอย่างมาก โดยเลือกตั้งในชุมชนที่มีความเจริญอยู่ก่อนแล้วและตั้งอยู่ริมแม่น้ำหรือลำห้วยเพื่อสะดวกต่อการขนถ่ายสินค้าเช่น สถานีลำชีและสถานีสุรินทร์ตั้งอยู่ใกล้กับแม่น้ำชีน้อย สถานีห้วยทับทันตั้งอยู่ริมห้วยทับทัน สถานีศรีสะเกษตั้งอยู่ริมห้วยสำราญ สถานีห้วยขุมตั้งอยู่ริมห้วยขุม เป็นต้น ระหว่างการสร้างทางรถไฟชุมชนได้ขยายตัวไปพร้อม ๆ กัน ดังสภาพของเมืองสุรินทร์เมื่อปี พ.ศ. 2469 ที่ว่า

... เวลาที่รถไฟก็ได้เดินถึงสุรินทร์มาเป็นเวลายังไม่ถึงรอบปีแต่ความเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจแห่งพื้นที่ได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนพลเมืองแทบจะกลับตัวไม่ทัน ตลอดทางรถไฟที่เดินแล้วถ้าเป็นตำบลมีหมู่บ้านก็มีผู้ลงตั้งระคะไป มีพ่อค้าขึ้นมาจากโคราชตั้งรับซื้อข้าวส่งลงไป ถึงทำการขนข้าวบันทุกเวลากลางคืน ...¹

เมื่อการก่อสร้างทางรถไฟดำเนินไปถึงจังหวัดศรีสะเกษและอุบลราชธานีในปี พ.ศ. 2473 เมืองเหล่านี้มีสภาพไม่แตกต่างจากสุรินทร์เมื่อปี พ.ศ. 2469 มากนัก

การขยายตัวของชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้าสุกร เพราะมีปัจจัยสนับสนุนอยู่หลายประการเช่น โรงสีข้าวที่มีอยู่ประมาณ 14 โรง ร้านค้าขายปลีกเนื้อสุกรในท้องถิ่น และที่สำคัญคือร้านค้าส่งสุกรตามสถานีรถไฟที่รับซื้อสุกรส่งไปยังตลาดกรุงเทพฯ โดยตรง

เมื่อเปรียบเทียบวิธีการขนส่งสุกรสามวิธีได้แก่ เรือ รถไฟ และการค้อนไปแล้วพบว่า การขนส่งทางรถไฟให้ประโยชน์กับพ่อค้าส่งและผู้เลี้ยงสุกรมากที่สุด กล่าวคือการค้อนและการบรรทุกทางเรือถึงอย่างไรต้องนำไปส่งขึ้นรถไฟที่เมืองนครราชสีมา หากมีสุกร 150 ตัวขนส่งทางเรือไปขายที่เมืองนครราชสีมาราคาตัวละ 25 บาท เมื่อหักต้นทุนค่าขนส่ง ค่าสุกร ค่าแรงงานรับจ้าง จะมีกำไรประมาณ 650-1,400 บาทต่อเที่ยว ในขณะที่การขนส่งสุกรทางรถไฟ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.14/16. พระยากำแพงสงครามรายงานราชการมณฑลนครราชสีมา. ลงวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 120-30 กรกฎาคม ร.ศ. 120.

จากลุ่มน้ำมูลตอนล่างไปยังกรุงเทพฯ โดยตรงได้กำไรประมาณ 2,640-3,390 บาทต่อเที่ยว* ส่วน การตอนเดินไปต้องอาศัยพ่อค้าคนกลางหรือนายฮ้อยเป็นสำคัญ บุคคลเหล่านี้ได้รับประโยชน์จาก การค้าสุกรมมากกว่าผู้เลี้ยงเพราะเมื่อเข้าไปถามซื้อสุกรจะพยายามกดราคาให้มาก พฤติกรรมเช่นนี้ทำให้ผู้เลี้ยงสุกรรู้สึกไม่พอใจแต่เมื่อไม่มีทางเลือกอื่นจึงยอมเสียบเปรียบ จนกระทั่งได้มีร้านค้าส่งสุกร เกิดขึ้นตามชุมชนที่เป็นที่ตั้งสถานีรถไฟผู้เลี้ยงสุกรจึงนำสุกรมาขายด้วยตนเอง

1.2 นโยบายของรัฐบาล

การดำเนินชีวิตของราษฎรซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจรัฐต้องสอดคล้องกับนโยบาย ของรัฐ ในด้านการผลิตและการค้าสุกรก็เช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเป็นผล มาจากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎรซึ่งมีในสองลักษณะคือความสัมพันธ์เชิงทุจริตและความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนกล่าวคือ

ความสัมพันธ์เชิงทุจริตปรากฏในรูปภาษี ราษฎรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอน ล่างมีพันธะต้องเสียภาษีให้แก่รัฐในหลายลักษณะ อาทิ เงินศึกษาพลีเป็นอากรค่าเล่าเรียนที่เริ่ม เก็บมาตั้งแต่ พ.ศ. 2464 ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเสียภาษีประเภทนี้คนละ 6 บาท เพื่อนำไปจัดการ ศึกษาในตำบลหรือท้องที่นั้น ๆ นอกจากนี้ยังมีเงินค่าราชการหรือรัชูปการที่เก็บจากชายฉกรรจ์ อายุ 18-60 ปี ในอัตราคนละ 4 บาท ซึ่งรวมแล้วในปีหนึ่ง ๆ ราษฎรต้องเสียภาษี 10 บาท ภาษีเหล่านี้เก็บจากราษฎรเป็นจำนวนเท่า ๆ กันโดยไม่คำนึงถึงความสามารถในการเสียภาษีซึ่ง แตกต่างกัน นับว่าเป็นการสร้างภาระให้กับราษฎรในอันที่จะต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อหาเงินมาเสีย แก่รัฐบาล

กนกศักดิ์ แก้วเทพ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการทุจริตไว้ว่า ... มิใช่ชาวนา จะมองไม่เห็นการทุจริตหรือไม่รู้สึกว่ามันถูกทุจริต ตรงกันข้ามในความเป็นจริงชาวนามีความรู้สึก ว่าตัวเองถูกทุจริต แต่ทว่าเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการทุจริตที่ชาวนาให้แก่ตัวเองก็คือตนถูกทุจริต เพราะขาดบุญ ...¹

เมื่อการทุจริตถูกโยงเข้ากับความเชื่อทางศาสนาที่อธิบายว่าความยากจนเป็น เพราะผลกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน การกระทำของรัฐจึงกลายเป็นสิ่งชอบธรรมที่ราษฎรไม่อาจหา ข้ออ้างมาเพื่อต่อต้านหรือหลบเลี่ยงได้ การทุจริตทำให้ราษฎรขวนขวายหาเงินสดมาเสียภาษีและ

*ดูค่าใช้จ่ายในการขนส่งทางรถไฟหน้า 90.

¹ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. 2533. หน้า 176.

หากจำเป็นต้องขายทรัพย์สินเพื่อชำระหนี้แล้ว ราษฎรมักเลือกขายสุกรเป็นอันดับแรก¹

ด้านการบริโภคสุกร การฆ่าสุกรผู้ฆ่าต้องชำระค่าอาญาบัตรในอัตราสูงถึง 3-5 บาท ผู้เลี้ยงสุกรจึงหลีกเลี่ยงภาษีโดยการขายสุกรที่โตแล้วให้กับพ่อค้าเจ้าของร้านค้าปลีกหรือร้านขายอาหารในราคาถูก ๆ ซึ่งพ่อค้าแต่ละรายมีวิธีเลี่ยงอาญาบัตร เช่นขออาญาบัตร 1 ตัว แต่การวางขายจะนำเนื้อสุกรที่ลักลอบนำมาวางปะปน เพียงแต่แยกหัว ขา และหางไปไว้ที่อื่นเพื่อให้เข้าใจว่าฆ่าเพียงตัวเดียว² ส่วนการฆ่าแบ่งฟูดในหมู่ราษฎรนั้นมีการลักลอบฆ่าสุกรอยู่ทั่วไป

ความสัมพันธ์เชิงสนับสนุนส่วนหนึ่งแฝงอยู่กับระบบการศึกษาเพราะเป้าหมายของการศึกษาได้เปลี่ยนไป จากที่ต้องการผลิตคนเข้ารับราชการมาเน้นให้มีความประพฤติชอบและประกอบอาชีพในทางที่ชอบ ดังที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464³ และต่อมาในปี พ.ศ. 2470 ได้จัดตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมขึ้นที่จังหวัดสุรินทร์⁴ และศรีสะเกษ⁵ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตครูผู้มีความรู้ด้านการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ และหนึ่งในวิชาการศึกษาเลี้ยงสัตว์คือแผนกเลี้ยงหมู (Swine Husbandry)⁶ นายโยคี โภชิสาร และนายปล้อง บุญยืน อดีตนักเรียนโรงเรียนศรีสุรินทร์ศึกษารมได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการเรียนวิชานี้ว่ามีวิธีการไม่แตกต่างไปจากที่เคยพบเห็นในหมู่ชาวจีนมากนัก กล่าวคือมีการสร้างโรงเรือน คัดเลือกพันธุ์

¹ เอมส์ เอ็ม. แอนดรูส์. รายงานการสำรวจโรคกักตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 33.

² เพ็ญ กุลชาติ อายุ 64 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งไชย อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

³ จารุวรรณ ไวยเจตน์. การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. 2464-2475. 2517. หน้า 83.

⁴ สิงหะ ชโยจ และคณะ. พงศาวดารเมืองสุรินทร์. พิมพ์ในงานฉลองอายุครบ 6 รอบ พระราชสิทธิโกศลเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2531. หน้า 34.

⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.5.10/40. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมไปตรวจราชการที่จังหวัดอุษัณห์. พ.ศ. 2479.

⁶ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรศานนท์). ตำราเลี้ยงหมู. 2495. หน้า 17.

ควบคุมการให้อาหาร และจัดการงานอื่น ๆ อย่างเป็นระบบ¹

นอกเหนือจากระบบการศึกษาแล้วการเลี้ยงสุกรยังคงเคยปรากฏเป็นนโยบายของรัฐให้มีการดำเนินการอย่างรีบเร่งและกวาดขัน โดยรัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ตราพระราชบัญญัติการทำสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์เพื่อประโยชน์แห่งครัวเรือน พุทธศักราช 2482² รายชื่อสัตว์ที่สนับสนุนให้เลี้ยงได้แก่ ไก่ กระต่าย แกะ นก เป็ด แพะ สุกร และห่าน เป็นต้น และเป็นหน้าที่ที่เจ้าบ้านทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎหมายนี้ นอกจากนี้รัฐยังจัดให้มีคณะกรรมการควบคุมการดำเนินงานดังกล่าวประกอบไปด้วยสารวัตรศึกษา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเทศมนตรีคอยดูแลการปฏิบัติงานตามขอบเขตภาระหน้าที่ของตน³

ด้านการปฏิบัติตามนโยบายนั้น ปรากฏในรายงานการตรวจราชการของข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานีเมื่อครั้งไปตรวจการที่อำเภอม่วงสามสิบ ความตอนหนึ่งว่า

... ได้ตรวจการทำสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ของกรมการอำเภอและเสมียนพนักงานอำเภอนี้ ได้มีการทำสวนครัวเลี้ยงไก่กันอยู่ทั่วไป โดยจะเพาะนายอำเภอได้เลี้ยงสุกรด้วย รู้สึกว่าการสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ของข้าราชการอำเภอนี้ได้เป็นไปในทางนำประชาชนในเรื่องการทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ได้อำเภอหนึ่ง ...⁴

¹โยคี โทธิสาร อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 1 ตำบลแตล อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540 ; ปล้อง บุญอิน อายุ 82 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 150 หมู่ที่ 13 ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2540.

²“กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการทำสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์เพื่อประโยชน์แห่งครัวเรือน พุทธศักราช 2482,” ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 56 ตอนที่ 67. หน้า 2086-2090. 6 มกราคม 2482.

³“ประกาศกฎกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่การทำสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์,” ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 56 ตอนที่ 61. หน้า 2637-2638. 4 ธันวาคม 2482.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.5.10/184. รายงานตรวจราชการข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี. พ.ศ. 2483.

ไม่แต่เพียงอำเภอวังสามสีเท่านั้นที่มีการเลี้ยงสุกรตามนโยบายเพราะไม่ว่าจะเป็นอำเภออำนาจเจริญ เลิงนกทา จังหวัดอุบลราชธานี¹ อำเภอสังขะ ปราสาท รัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์² ต่างสนับสนุนการเลี้ยงสุกรตามนโยบายทั้งสิ้น ดังเช่นที่อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ มีรายงานการตรวจราชการของข้าหลวงประจำจังหวัด ความว่า

... การทำสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ของข้าราชการในอำเภอนี้ได้ทำไว้ค่อนข้างดีทุกอย่าง ส่วนราษฎรทั่ว ๆ ไปตามที่ได้ตรวจเห็นยังอยู่ในระดับปานกลาง ได้สั่งให้อำเภอกวาดขันตักเตือนให้ราษฎรทำตามกำหนดที่ได้กำหนดไปโดยด่วน ส่วนการเลี้ยงสัตว์ในขณะนี้ราคาสุกรแพงมาก ให้ราษฎรพยายามเลี้ยงสุกรให้มากเท่าใดยิ่งดี ...³

1.3 การค้าโดยพ่อค้าชาวจีน

ชัย เรื่องศิลป์ ได้กล่าวถึงชาวจีนตอนหนึ่งว่า ชาวจีนไปทำมาหากินที่เมืองใดมากเมืองนั้นจะมีส่วยอากรให้รัฐบาลเรียกเก็บเพิ่มขึ้นกว่าเดิม ทั้งยังมีการประกอบอาชีพแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่คนไทยไม่รู้จักทำให้เป็นเงินเป็นทองขึ้นมาอีกด้วย⁴ ความเฟื่องฟูทางการค้าจากการดำเนินงานของชาวจีนสร้างความพอใจให้กับเจ้าเมืองต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง บางเมืองถึงกับเชื้อเชิญให้ไปทำการค้าที่เมืองของตน เช่น เมืองบโสรร เป็นต้น⁵

ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างแม้ไม่มีทรัพยากรหรือมีความสำคัญทางธุรกิจพอที่จะดึงดูดใจชาวจีนให้เข้ามาประกอบการค้าอย่างขนานใหญ่ได้ แต่ยังมีชาวจีนบางส่วนเข้ามา

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.5.10/184. รายงานตรวจราชการข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี. พ.ศ. 2483.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.5.10/156. รายงานตรวจราชการของปลัดจังหวัดสุรินทร์. พ.ศ. 2482-2483.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.5.10/28. รายงานตรวจราชการของข้าหลวงประจำจังหวัดสุรินทร์. พ.ศ. 2484.

⁴ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ. 2522. หน้า 109-110.

⁵เดิม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. 2530. หน้า 138.

ประกอบธุรกิจทั้งอยู่ประจำและชั่วคราว โดยมีรายงานว่าในปี พ.ศ. 2449 มีชาวจีนอยู่ในบริเวณนี้ประมาณ 242 คน คิดเป็นร้อยละ 0.04 ของประชากรทั้งหมด¹ และเพิ่มเป็น 882 คน ในปี พ.ศ. 2462 คิดเป็นร้อยละ 0.09 ของประชากรทั้งหมด²

หลังการพัฒนาระบบขนส่งเมื่อปี พ.ศ. 2469 ชาวจีนอีกจำนวนหนึ่งได้อพยพเข้าสู่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง มีทั้งกลุ่มที่มาจากกรุงเทพฯ นครราชสีมา และบริเวณอื่น ๆ บ้างเข้าไปตั้งบ้านเรือนหรือผู้จ้างทำการค้าอยู่ริมสถานีรถไฟเช่นสถานีสุรินทร์ ศรีสะเกษ ห้วยขยุง เป็นต้น³ บางกลุ่มเข้าไปตั้งถิ่นฐานในชุมชนเมืองที่ห่างไกลออกไป เช่น กลุ่มนายเชียงแซ่จิ้ง ที่อพยพตามลำแม่น้ำชีมาทำการค้าในเมืองราชสีมา⁴

จากการสำรวจสำมะโนครัวโดยกระทรวงมหาดไทยในปี พ.ศ. 2480 พบว่าในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีชาวจีนอายุ 10 ปีขึ้นไปจำนวน 5,863 คน แยกเป็นจังหวัด อุบลราชธานี 2,854 คน สุรินทร์ 1,773 คน ศรีสะเกษ 1,236 คน⁵ แม้ชาวจีนมีเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับประชากรในบริเวณดังกล่าวคือคิดเป็นร้อยละ 0.53 แต่ชาวจีนเหล่านี้เป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจเหนือกว่าราษฎรโดยทั่วไป อย่างน้อยที่สุดคนกลุ่มนี้มีประสบการณ์ในระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรามาบ้างแล้วขณะที่ราษฎรยังกำกั่งอยู่ระหว่างเศรษฐกิจเพื่อยังชีพและเพื่อการตลาด ข้อบ่งชี้หนึ่งคือชาวจีนส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดเลือกตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนเมืองมากกว่าเข้าไปปะปนอยู่ในหมู่บ้านที่ห่างไกล เพราะชาวจีนไม่ได้จับจองที่ดินเพื่อทำการเกษตรแต่

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.21 ก./1. รายงานเรื่องฝรั่งเศสสมณฑลอีสาน. ร.ศ. 125.

² ขอบ คีสวนโคก และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มน้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. 2532. หน้า 66.

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. พ.5.2/3. ประกาศเปิดการเดินรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ. ลงวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2471.

⁴ สุพิศ พิษญากุล อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 1 ถนนบริหาร ตำบลเมืองคง อำเภอราชสีมา จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2540.

⁵ กระทรวงมหาดไทย (ก). การสำรวจสำมะโนครัวทั่วพระราชอาณาจักร พุทธศักราช 2480. เล่ม 3/1. 2485. หน้า 118-141.

มีอาชีพหลักคือการประกอบธุรกิจการค้า ดังนั้นชุมชนที่มีวิถีการผลิตแบบเลี้ยงตนเองและยังไม่ได้ก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจแบบเงินตราอย่างแท้จริงจะไม่สร้างคุณประโยชน์ใด ๆ ให้กับชาวจีนเลย¹

ชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเป็นจำนวนมากนี้ได้มีส่วนในการพัฒนาการผลิตและการค้าสุกรดังนี้

ด้านการผลิต ชาวจีนนับว่ามีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของการผลิตสุกรในบริเวณนี้ เพราะชาวจีนบางกลุ่มเข้าไปประกอบธุรกิจในส่วนที่เป็นปัจจัยการผลิตสุกร เช่น โรงสีข้าว หรือการให้กู้ยืมเงิน เป็นต้น บางกลุ่มเข้าไปเป็นผู้ผลิตโดยตรงเช่น นางสาส์ อรุณ อายุ 75 ปี กล่าวว่า ครอบครัวตนอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูลใกล้ตัวเมืองอุบลราชธานี ประมาณปี พ.ศ. 2477 ได้มีชาวจีนครอบครัวหนึ่งมาเช่าที่ดินของตนปลูกผักและเลี้ยงสุกรคอกละ 10-20 ตัว โดยใช้รำที่ซื้อมาจากโรงสีในเมืองอุบลราชธานีนำมาผสมกับเศษอาหารเศษผักเป็นอาหารสุกร² หรือชาวจีนในอำเภอวารินชำราบได้ไปเช่าบ้านนายเจิมราษฎร์บ้านกุดเป้งเลี้ยงสุกร³ ส่วนชุมชนรอบนอกนั้นมีชาวจีนเลี้ยงสุกรอยู่เช่นกันเช่นที่บ้านแตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ มีชาวจีนเข้าไปตั้งร้านค้าและต้มเหล้าขาย และใช้กากเหล้าผสมกับรำที่ซื้อมาจากราษฎร์เป็นอาหารเลี้ยงสุกร

ด้านการค้า ชาวจีนเป็นผู้มีบทบาททั้งการค้าปลีกและค้าส่ง การค้าปลีกนั้นไม่ว่าจะเป็นร้านค้าสุกรในเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี หรือชุมชนเมืองอื่น ๆ ส่วนมีเจ้าของเป็นชาวจีนแทบทั้งสิ้น การค้าส่งก็เช่นเดียวกันแทบทุกสถานีพ่อค้าส่งเป็นชาวจีน มีเพียงสถานีศีขรภูมิตำนั้นที่มีพ่อค้าชาวไทยเป็นผู้ดำเนินการ บทบาทของชาวจีนต่อการค้าสุกรในภูมิภาคนี้มีปรากฏในรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์หลักเมืองฉบับวันจันทร์ที่ 30 มิถุนายน

¹นิธิ เอียวศรีวงศ์. "สู่ประวัติศาสตร์ประชาชนไทย," ศิลปวัฒนธรรม. 9(3) : 52 ; มกราคม, 2531.

²สาส์ อรุณ อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทนภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนคงวิบูลย์เกียรติ ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2540.

³เพียง สุภาคาร อายุ 85 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทนภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 6 ตำบลวารินชำราบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540

พ.ศ. 2472 คอนหนึ่งว่า ... ชาวศรีสะเกษก่อนหน้าที่รถไฟไปถึงนั้น สุกรเชื่อง ๆ อ่อนวอนขาย ให้กันตัวละ 10 บาทก็ไม่มีใครซื้อ พอรถไฟไปถึงพวกแจ๊กให้ราคาตัวละ 20 กว่าบาท กลับไม่มี สุกรขาย ...¹

2. ปัจจัยภายใน

2.1 การขยายตัวของระบบเงินตรา

เมื่อครั้งที่ตลาดการค้ายังไม่แพร่หลาย บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างใช้สิ่งของ หรือเงินตราที่จัดทำขึ้นอย่างง่าย ๆ เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เงินที่ใช้กันอย่างแพร่หลายใน ขณะนั้นมีอยู่ 4 ชนิดได้แก่ เงินลาด เงินฮ้อย เงินฮาง เงินตู้ เป็นต้น² แต่เนื่องจากเงินเหล่านี้มี อัตราแลกเปลี่ยนไม่แน่นอนเช่น เงินลาดมีขนาดเทียบได้ตั้งแต่ 30-80 ลาดต่อบาท ด้วยเหตุนี้ในปี พ.ศ. 2430 เจ้าเมืองอุบลราชธานีจึงขอให้ทางราชสำนักกรุงเทพฯส่งเบี้ยอัฐทองแดง ชิก เลี้ยว อัฐ โสฬส มาใช้แทนเงินในลักษณะเดิม³ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2434 ทางราชสำนักกรุงเทพฯจึงส่งเงินมา ให้จำนวน 40 ทิป⁴

ระบบเงินตราที่มีมาตรฐานได้แพร่หลายมาตั้งแต่ครั้งนั้นและส่งผลกระทบต่อราษฎรอย่างกว้างขวาง การใช้สิ่งของเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเริ่มหายไปจากชุมชนเมือง สิ่งของต่าง ๆ ถูกตีค่าเป็นตัวเงิน ดังเช่นเมื่อปี พ.ศ. 2435 เมืองอุบลราชธานีทำนาไม่ได้ผล บาทหลวงและพ่อค้าจีนฉวยโอกาสเที่ยวกว้านซื้อข้าวมาเก็บไว้เพื่อเก็งกำไร⁵ ราษฎรที่ยากจนหรือ อยู่ห่างไกลมาซื้อไว้ไม่ทันจำเป็นต้องซื้อข้าวตามราคาที่พ่อค้ากำหนด ส่วนผู้ที่ไม่เงินต้องอดอยาก

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.26.5 ก./41. จังหวัดอุษาคเนย์. ลงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2471-30 กันยายน พ.ศ. 2472.

² หลวงผดุงแคว้นประจันต์ (จันทร์ อุดตมนคร). "ลัทธิธรรมเนียมราษฎรภาคอีสาน," ใน ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ. 2504. หน้า 58-73.

³ หม่อมอมรวงศ์วิจิตร. "พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน," ใน ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 3. 2506. หน้า 346-347.

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.2.12 ก./3. ใบบอกเมืองต่าง ๆ ศรีโสภณพนมศก. ร.ศ. 99-25 เมษายน ร.ศ. 110.

⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.62.1/34. หนังสือมหาดไทยบอกเมืองนครจำปาศักดิ์ ราชการหัวเมืองลาวกาว. ร.ศ. 111.

และได้รับความเดือดร้อนกันถ้วนหน้า

ไม่เพียงแต่การซื้อหาสิ่งของมาบริโภคเท่านั้นที่บีบบังคับให้ราษฎรเข้าสู่ระบบเงินตรา แต่นโยบายของรัฐในการเปลี่ยนรูปแบบส่วยจากผลผลิตทางการเกษตรหรือของป่ามาเป็นเงินค่าราชการ การชำระค่าตัวพิมพ์รูปพรรณโคกระบือ การเก็บค่าศึกษาพลีเพื่อจัดการศึกษา หรือแม้แต่การเข้าร่วมในตลาดการค้าต้องเสียภาษีอากร สิ่งเหล่านี้ล้วนกระตุ้นเตือนให้ราษฎรตระหนักในบทบาทของเงินที่นับวันจะทวีความสำคัญและเข้ามาเกี่ยวข้องกับมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของราษฎร ผลผลิตส่วนเกินที่เคยเก็บไว้ใช้ยามขาดแคลนถูกนำออกมาเปลี่ยนเป็นเงินตรา บ้างมีรายได้จากการไปทำงานในชุมชนใกล้เคียง ซึ่งรายได้เหล่านี้ส่วนหนึ่งจะถูกจ่ายเป็นภาษีให้แก่รัฐ ส่วนที่เหลือใช้ซื้อสินค้าหัตถอุตสาหกรรมที่พ่อค้าเร่เข้ามาเสนอขายเช่น ไม้จืดไฟ มีคพรี เป็นต้น ความสะดวกและรูปแบบที่แปลกใหม่ของสินค้าได้เปลี่ยนค่านิยมของราษฎร งานหัตถกรรมครัวเรือนจึงเริ่มหายไปจากชุมชนพร้อม ๆ กับราษฎรต้องพึ่งพาระบบตลาดมากขึ้น ดังนั้นราษฎรจึงหันมาผลิตสินค้าตามความต้องการของพ่อค้าคนกลางในขณะนั้นสุกรเป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่กำลังเป็นที่ต้องการของตลาด ดังจะเห็นได้จากราคาที่สูงขึ้นสูงเรื่อย ๆ ราษฎรในหลายพื้นที่นำสุกรของตนมาขาย แต่ดูเหมือนว่าความต้องการซื้อมีมากกว่าผลผลิตที่มีอยู่เพราะหลังจากนั้นไม่นานสุกรเริ่มขาดตลาด¹

ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการขยายตัวของการผลิตสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง มีทั้งที่เป็นคอกขนาดใหญ่และคอกกะ 1-2 ตัว กระจายอยู่ตามชุมชนสถานีรถไฟและพื้นที่ใกล้เคียงกับโรงสีข้าว ไม่เว้นแม้ในชนบทที่ห่างออกไป เช่น บ้านอังกั้นโพธิ์ บ้านโคกยาง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ที่มีรายงานว่าราษฎรเหล่านี้นิยมเลี้ยงสุกรไว้ขาย²

2.2 การเพิ่มจำนวนประชากร

ประชากรนับว่ามีส่วนสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตเพราะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความต้องการบริโภค ประชากรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเพิ่มขึ้นใน

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.26.5 ก./41. จังหวัดขอนแก่น. ลงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2471-30 กันยายน พ.ศ. 2472.

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.5.10/156. รายงานตรวจราชการของปลัดจังหวัดสุรินทร์. พ.ศ. 2482-2483.

สองลักษณะคือประการแรกมาจากภาวะการเกิดในประชากรที่อาศัยอยู่แต่เดิม ประการที่สองมาจาก การอพยพของราษฎรไทยและจีนเพื่อเข้ามาประกอบอาชีพ ซึ่งการเพิ่มในลักษณะหลังนี้เริ่ม มีมาตั้งแต่เกิดการสร้างบ้านแปงเมืองของลาวเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ บ้างหนีทุกข์ภัยมาจาก บริเวณอื่น บ้างเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพื่อประกอบอาชีพโดยตรง ดังปรากฏว่าเมื่อได้เปิดการเดินทาง รถไฟเชื่อมระหว่างกรุงเทพฯกับเมืองนครราชสีมา ประชากรจีนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นถึง 4 เท่า¹ ขณะที่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีเอกสารของทางราชการได้ระบุจำนวนประชากร ดังนี้

พ.ศ. 2458	มีประชากร	887,257	คน ²
พ.ศ. 2462	มีประชากร	917,675	คน ³
พ.ศ. 2471	มีประชากร	1,187,813	คน ⁴
พ.ศ. 2480	มีประชากร	1,447,535	คน ⁵

ช่วงปี พ.ศ. 2458-2462 ไม่พบหลักฐานใด ๆ ที่เกี่ยวกับการอพยพ เข้ามาตั้งถิ่นฐานของราษฎรจึงเชื่อได้ว่าเป็นการเพิ่มจำนวนจากการเกิดเป็นสำคัญ ในขณะที่ช่วง ปี พ.ศ. 2462-2480 มีรายงานการอพยพซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาระบบคมนาคม ประชากร ที่เพิ่มขึ้นนี้หมายถึงความต้องการบริโภคที่เพิ่มมากขึ้นไปด้วยและส่งผลให้เกิดการขยายตัวของการผลิต เช่น พื้นที่เพาะปลูกข้าวในบริเวณนี้เมื่อปี พ.ศ. 2458 จำนวน 960,000 ไร่⁶ เพิ่มเป็น

¹จี วิลเลียม สกินเนอร์. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. 2529. หน้า 202.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.1/15. รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา และมณฑลภาคพายัพ พ.ศ. 2458. ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2458.

³Thailand, Ministry of Finance. Statistical Year Book of the Kingdom of Siam A.D. 1923. 1925. p. 26.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กก.0301.1.38 K/9. Statistical Year Book Thailand. No. 20 B.E. 2480-2481. หน้า 49.

⁵แหล่งเดิม.

⁶กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สบ.1/15. รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา และมณฑลภาคพายัพ พ.ศ. 2458. ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2458.

1,433,660 ไร่ ในปี พ.ศ. 2471 และ 2,214,783 ไร่ ในปี พ.ศ. 2480 ตามลำดับ¹ ซึ่งอินแกรม ได้เสนอไว้ว่าพื้นที่เพาะปลูกที่เพิ่มขึ้นนี้มีสาเหตุมาจากการเพิ่มของประชากรเป็นสำคัญ²

ไม่เพียงแต่ข้าวเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบจากการเพิ่มของประชากร การผลิตและการค้าสุกรก็เช่นเดียวกัน ส่วนหนึ่งเกิดจากการลดลงของอาหารตามธรรมชาติ³ และเกิดการขยายตัวของการบินโรคและการค้าปลีกเนื้อสุกร ดังคำกล่าวที่ว่า

...ในปีล่วงแล้วมาไม่นาน พ่อค้าจีน พาณิชย์จีนและกรรมกรจีนได้ชานไปทั่วประเทศ พวกจีนได้นำเอาขนบธรรมเนียมการกินเนื้อหมูไก่อและเปิดไปด้วย ทุกวันนี้เราจึงเห็นมีการเลี้ยงสุกรและเปิดไก่อกันอย่างแพร่หลายตามตลาดย่านกลาง ซึ่งมากเกินกว่าที่เคยมีมาแต่หนหลัง ...⁴

ราษฎรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างรู้จักการบริโภคเนื้อสุกรมานานแล้วแต่ไม่มีการตั้งร้านค้าอย่างเป็นกิจลักษณะ เมื่อพ่อค้าชาวจีนเข้ามาจึงมีการตั้งร้านค้าปลีกเนื้อสุกรขึ้นทำให้เกิดการขยายตัวของการบินโรค จากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยในปี พ.ศ. 2480 พบว่าในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างนี้มีร้านขายเนื้อสัตว์อยู่ 459 ร้าน มีผู้ประกอบการอาชีพฆ่าสัตว์เอาเนื้อขาย 30 ราย⁵ และจากประวัติศาสตร์บอกเล่าระบุว่าร้านค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่ค้าเนื้อสุกร

การบินโรคสุกรในอีกลักษณะหนึ่งคือการฆ่าแบ่งปันกันในหมู่เครือญาติ

¹กรมการข้าว. เนื้อที่และผลผลิตข้าวของการทำนาระยะ 26 ปี พ.ศ. 2480-2505. 2508. หน้า 55.

²Jame C. Ingram. Economic Change in Thailand 1850-1970. 1971. p. 45.

³คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน. การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม. แปลโดย จิม วีระไวทยะ. 2525. หน้า 155.

⁴แฮมส์ เอ็ม. แอนครุส. รายงานการสำรวจโลกกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2525. หน้า 119.

⁵กระทรวงมหาดไทย (ข). การสำรวจสำมะโนครัวทั่วพระราชอาณาจักร พุทธศักราช 2480. เล่ม 3/2. 2485. หน้า 760.

หรือชุมชนเดียวกันที่เรียกว่าการแบ่งพุด มีทั้งการฆ่าที่ขออาญาบัตรอย่างถูกต้องและการลักลอบฆ่า อย่างไรก็ตามทางราชการไม่เข้มงวดกับรายไ้ส่วนนี้¹ เพราะไม่ได้เป็นรายไ้ของเทศบาลหรือจังหวัดแต่ต้องส่งเป็นรายไ้แผ่นดิน¹ ส่วนการรายงานอาญาบัตรไปยังกรมบัญชีกลางนั้นแต่ละจังหวัดได้รวมค่าอาญาบัตรสัตว์ทุกชนิดเข้าไว้ด้วยกัน² จึงยากที่จะทราบจำนวนสุกรที่ถูกบริโภคภายในพื้นที่นี้³ มีเพียงรายงานของจังหวัดอุบลราชธานีในปี พ.ศ. 2481 ระบุว่าขอซื้อแบบพิมพ์อาญาบัตรฆ่าสุกรใหญ่ชนิด 100 ฉบับ จำนวน 20 เล่ม³ และในปีเดียวกันนี้เทศบาลจังหวัดศรีสะเกษได้ขอซื้ออาญาบัตรฆ่าสุกรชนิดเล่มละ 100 ฉบับ จำนวน 1 เล่ม เพื่อใช้ในการชั่วคราว 1-2 เดือน⁴

จากที่กล่าวมาข้างต้นอาจกล่าวไ้ว่าร้านค้าปลีกและอาญาบัตรเป็นสิ่งยืนยันว่าในบริเวณนี้มีการบริโภคสุกรกันอย่างแพร่หลาย บริเวณที่มีร้านค้าและการใช้อาญาบัตรเป็นจำนวนมากคือชุมชนเมืองและเขตเทศบาลที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น

2.3 โรงสี

โรงสีในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเติบโตขึ้นพร้อม ๆ กับการขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูกข้าวและการค้าริมทางรถไฟ การสีข้าวเปลือกเป็นข้าวสารจะขนส่งไ้ปริมาณมากกว่าเพราะข้าวสารมีน้ำหนักน้อยกว่าการขนส่งเป็นข้าวเปลือกถึงร้อยละ 33⁵

จังหวัดสุรินทร์มีโรงสีเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2469 จำนวน 1

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ค.13/6. เงินค่าอาญาบัตรฆ่าสัตว์. ลงวันที่ 13-27 ตุลาคม พ.ศ. 2470.

²กรมบัญชีกลาง. บัญชีรายไ้จังหวัดต่าง ๆ. เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2471.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.5.16.14/24. จังหวัดอุบลราชธานีสั่งซื้อแบบพิมพ์อาญาบัตรฆ่าสัตว์. พ.ศ. 2481.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.5.16.14/32. แบบพิมพ์อาญาบัตรฆ่าสัตว์ของเทศบาลจังหวัดศรีสะเกษ. ลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2481.

⁵ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411-2475). วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2521. หน้า 323.

โรงและเพิ่มเป็น 2 โรง ในปี พ.ศ. 2470 และ 4 โรง ในปี พ.ศ. 2471¹ มีโรงสีในบริเวณสถานี
สุรินทร์คือโรงสีไฟศรีไพศาล โรงสีไฟศรีสุรินทร์พาณิชย์ บริเวณสถานีศิขรภูมิมีโรงสีไฟบริษัท
เลียงฮอง เป็นต้น² จนกระทั่งปี พ.ศ. 2480 พบว่ามีผู้ประกอบการโรงสีข้าวทั่วจังหวัด 31 คน³

จังหวัดศรีสะเกษมีโรงสีเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2470 จำนวน 1
โรงและเพิ่มเป็น 4 โรง ในปี พ.ศ. 2471 และ 5 โรง ในปี พ.ศ. 2472⁴ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2480
พบว่ามีผู้ประกอบการโรงสีข้าวทั่วจังหวัดจำนวน 27 คน⁵

จังหวัดอุบลราชธานีมีโรงสีเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2469 จำนวน 1
โรง และเพิ่มขึ้นเป็น 5 โรง ในปี พ.ศ. 2471⁶ ในบริเวณเมืองอุบลราชธานีมีโรงสีไฟชุมชนเชียง
บริเวณหาดสวนขามมีโรงสีไฟมิตรชัย สถานีโพธิ์มูลมีโรงสีไฟเพี้ยเก่า⁷ สถานีหัวขงขงมีโรงสีของ
หลวงภิรมย์⁸ เป็นต้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2480 พบว่ามีผู้ประกอบการโรงสีข้าวทั่วจังหวัดจำนวน
154 คน⁹

¹ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ที่ 7 (พ.ศ. 2411-2475). วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2521.
หน้า 323.

²วิลาศ โทธิสาร. รถไฟกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง
ระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 2536. หน้า 284-285.

³กระทรวงมหาดไทย (ข). การสำรวจสำมะโนครัวทั่วพระราชอาณาจักร พุทธศักราช
2480. เล่ม 3/2. 2485. หน้า 907.

⁴ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. หน้าเดิม.

⁵กระทรวงมหาดไทย (ข). เล่มเดิม. หน้า 762.

⁶ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. หน้าเดิม.

⁷วิลาศ โทธิสาร. เล่มเดิม. หน้า 229, 289.

⁸ชอบ ดีสวนโคก และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจใน
ชุมชนลุ่มน้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. 2532. หน้า 116.

⁹กระทรวงมหาดไทย (ข). เล่มเดิม. หน้า 966.

ในระยะที่มีโรงสีข้าวอยู่จังหวัดละ 1-2 โรงนั้น บทบาทของโรงสีข้าวต่อการผลิตสุกรดูไม่โดดเด่นนัก เพราะพ่อค้านิยมส่งข้าวเปลือกไปขายมากกว่าการแปรรูปเป็นข้าวสาร ต่อเมื่อมีการตั้งโรงสีเพิ่มขึ้นเป็น 4-5 โรง แนวโน้มการส่งออกจึงมุ่งไปที่ข้าวสาร¹ ช่วงเวลานี้เองที่รำถูกใช้เป็นอาหารสุกรมากขึ้น แต่ไม่ปรากฏว่ามีเจ้าของโรงสีรายใดเลี้ยงสุกรควบคู่ไปกับการสีข้าว ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าการขายรำได้ประโยชน์มากกว่าดังปรากฏมีรายงานการส่งรำทางรถไฟในหลายสถานี² นอกจากนี้ยังมีลูกจ้างในโรงสีและผู้เลี้ยงสุกรในพื้นที่ใกล้เคียงซื้อรำไปเลี้ยงสุกรอยู่เสมอ เช่น นางแสะ ปานเจริญ ที่อาศัยอยู่ข้างวัดศาลาลอยในเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ได้กล่าวว่าตนเลี้ยงสุกรอยู่ 2 ตัว แต่เศษอาหารที่มีอยู่ไม่เพียงพอจึงต้องซื้อรำจากโรงสีมาผสมอยู่เสมอ³ อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดในเรื่องตำแหน่งที่ตั้งของโรงสีจึงมีแต่ผู้เลี้ยงสุกรในเมืองเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ ในขณะที่ราษฎรรอบนอกยังคงอาศัยรำจากการตำข้าวเลี้ยงสุกรตามปกติ

การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484

การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนบริเวณสถานีรถไฟในลุ่มน้ำมูลตอนล่าง นอกจากก่อให้เกิดตลาดจำหน่ายสินค้าที่มาจากกรุงเทพฯ และชุมชนอื่น ๆ แล้วยังเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าพื้นเมืองเพื่อส่งไปยังพื้นที่อื่นอีกด้วย การขยายตัวของตลาดภายในและภายนอกภูมิภาคส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้าสุกรดังนี้

1. การผลิตสุกร

1.1 จุดมุ่งหมายในการผลิต

ระบบการค้าได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตสุกรในบริเวณนี้โดยความต้องการสุกรของตลาดทั้งภายในและภายนอกภูมิภาคทำให้ราคาสุกรเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในปี พ.ศ.

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/28-32. Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2470-2477.

² แหล่งเดิม.

³ แสะ ปานเจริญ อายุ 86 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 180 ตำบลลำดวน อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.

2471 พ่อค้าท้องถิ่นรับซื้อสุกรในราคาตัวละ 20 บาท¹ และเมื่อส่งไปขายที่ตลาดกรุงเทพฯราคาจะเพิ่มเป็นหาบละ 34-35 บาท² การเลี้ยงสุกรจึงไม่ใช่งานอดิเรกที่เลี้ยงไว้เพื่อกำจัดเศษอาหารภายในครัวเรือนหรือเป็นเพียงรายได้เสริมของการทำงานอีกต่อไป เพราะการค้าสุกรทำรายได้ดีไม่แพ้การทำนา ซึ่งจากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยในปี พ.ศ. 2480 พบว่าราษฎรในจังหวัดสุรินทร์เลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลักอยู่ 9 ราย³ และจังหวัดอุบลราชธานี 157 ราย⁴

1.2 ปัจจัยการผลิต

1.2.1 แหล่งผลิต

เอกสารการสำรวจสำมะโนครัวทั่วพระราชอาณาจักรของกระทรวงมหาดไทยในปี พ.ศ. 2480 ระบุว่าบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีปริมาณการเลี้ยงสุกรดังตาราง 3

ตาราง 3 เปรียบเทียบจำนวนสุกรกับจำนวนบ้านในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างในปี พ.ศ. 2480⁵

อำเภอ	จำนวนสุกร (ตัว)	จำนวนบ้าน (หลัง)	อัตราส่วน (ตัว ต่อ หลัง)
เมืองสุรินทร์	11,214	15,022	1 : 1.34
ชุมพลบุรี	1,627	3,033	1 : 1.86

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.26.5 ก./41. จังหวัดอุษัณห์. ลงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2471-30 กันยายน พ.ศ. 2472.

²กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม. จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 29. 2471. หน้า 75.

³กระทรวงมหาดไทย (ค). การสำรวจสำมะโนครัวทั่วพระราชอาณาจักร พุทธศักราช 2480. เล่ม 4. 2485. หน้า 904.

⁴แหล่งเดิม. หน้า 962.

⁵แหล่งเดิม. หน้า 569-718.

ตาราง 3 (ต่อ)

อำเภอ	จำนวนสุกร (ตัว)	จำนวนบ้าน (หลัง)	อัตราส่วน (ตัว ต่อ หลัง)
ท่าตูม	4,643	9,581	1 : 2.06
รัตนบุรี	2,120	9,750	1 : 4.60
ศีขรภูมิ	3,844	10,449	1 : 2.72
สังขะ	2,394	5,497	1 : 2.30
เมืองศรีสะเกษ	4,859	10,319	1 : 2.12
กันทรารมย์	4,159	9,679	1 : 2.33
ราษีไศล	2,878	6,982	1 : 2.43
กันทรลักษณ์	3,025	6,897	1 : 2.28
ขุนันท์	4,772	14,838	1 : 3.11
อุทุมพรพิสัย	3,920	11,932	1 : 3.04
เมืองอุบลราชธานี	8,282	10,249	1 : 1.24
เขื่องใน	3,432	9,728	1 : 2.83
ตระการพืชผล	8,355	12,844	1 : 1.54
เขมราฐ	4,790	6,122	1 : 1.28
เดชอุดม	2,178	7,525	1 : 3.46
อำนาจเจริญ	8,965	11,491	1 : 1.28
พิบูลมังสาหาร	3,191	11,065	1 : 3.47
ม่วงสามสิบ	4,945	8,497	1 : 1.72
ยโสธร	9,345	16,440	1 : 1.76
ลุมพุก	3,946	9,025	1 : 2.29
วารินชำราบ	4,830	11,734	1 : 2.43
โขงเจียม	2,140	4,452	1 : 2.08

ตาราง 3 (ต่อ)

อำเภอ	จำนวนสุกร (ตัว)	จำนวนบ้าน (หลัง)	อัตราส่วน (ตัว ต่อ หลัง)
รวม	113,854	233,151	1 : 2.05

เมื่อพิจารณาข้อมูลในตาราง 3 สามารถแยกแหล่งผลิตสุกรขนาดใหญ่เป็นสองลักษณะคือ แหล่งผลิตเพื่อการค้าส่งและแหล่งผลิตเพื่อการบริโภคภายในชุมชน

แหล่งผลิตเพื่อการค้าส่งอยู่ในบริเวณที่มีการคมนาคมสะดวกสบาย อาทิชุมชนที่เป็นที่ตั้งสถานีรถไฟ เช่นชุมชนเมืองสุรินทร์ เมืองศรีสะเกษ อำเภออุทุมพรพิสัย สีขรภูมิ วารินชำราบ กันทรารมย์ เป็นต้น อีกบริเวณหนึ่งคือชุมชนที่มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับภูมิภาคอื่นได้สะดวกกล่าวคือตั้งอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำสายสำคัญ ๆ เช่น แม่น้ำมูลมีอำเภอชุมพลบุรี ท่าตูม รัตนบุรี ราษีไศล ลุ่มน้ำชีมีเมืองขุขันธ์ ลุ่มน้ำโขงมีอำเภอเขมราฐ โขงเจียม เป็นต้น ชุมชนข้างต้นนี้นอกจากผลิตสุกรเพื่อการค้าส่งแล้วยังมีการฆ่าเพื่อบริโภคภายในชุมชนอีกด้วย ซึ่งมีขนาดของการบริโภคคลลดหลั่นกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน ส่วนแหล่งผลิตเพื่อการบริโภคภายในชุมชนเป็นหลักนั้นพบในชุมชนขนาดใหญ่ที่ไม่มีปัจจัยเอื้อต่อการขนส่งเช่น อำเภอตระการพืชผล อำนาจเจริญ เขื่องใน สังขะ ขุขันธ์ เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าความแตกต่างของปริมาณการเลี้ยงสุกรในหมู่ราษฎรไทยลาว เขมร และส่วย ที่เคยตั้งข้อสังเกตว่ามีปริมาณการเลี้ยงแตกต่างกันนั้น เมื่อถึงปี พ.ศ. 2480 กลับมีปริมาณสุกรในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ดังเช่นที่อำเภอสีขรภูมิที่ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยส่วย อำเภอสังขะเป็นชาวไทยเขมร และอำเภอเขื่องในเป็นชาวไทยลาว ทั้งสามอำเภอนี้มีสัดส่วนสุกรต่อจำนวนบ้านใกล้เคียงกัน

การเปรียบเทียบปริมาณสุกรกับจำนวนครัวเรือนดังกล่าวนี้ไม่ได้

หมายความว่า การเลี้ยงสุกรกระจายตัวอยู่อย่างเท่าเทียมกันทุกชุมชนในอำเภอนั้น ๆ แท้จริงแล้วชุมชนเมืองหรือหมู่บ้านขนาดใหญ่เท่านั้นที่มีการเลี้ยงอยู่อย่างหนาแน่น เช่น อำเภออุทุมพรพิสัย จะมีการเลี้ยงสุกรอย่างหนาแน่นในรัศมีที่ห่างไกลจากสถานีรถไฟหรือโรงสีไม่เกิน 3 กิโลเมตร และมีอยู่ตามชุมชนขนาดใหญ่ เช่น บ้านทุ่งไชย บ้านกำแพง เป็นต้น แต่หมู่บ้านที่มีราษฎรเพียง 5-10 หลังคาเรือน ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น ไม่ปรากฏว่ามีการเลี้ยงสุกรเลย¹

ปริมาณการผลิตสุกรที่เพิ่มขึ้นนี้บ้างเกิดจากการขยายปริมาณการผลิตในชุมชนที่มีการเลี้ยงมาแต่เดิมอันเนื่องมาจากความต้องการบริโภคที่เพิ่มขึ้น หรือชุมชนนั้น ๆ ได้กลายเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการค้าและการบริโภค นอกจากนี้มีบางชุมชนได้เริ่มเลี้ยงหลังจากมีการค้าขายกันอย่างคึกคักเช่น บ้านวาน ตำบลนุแกรง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เริ่มเลี้ยงสุกรเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2482²

1.2.2 ทูน

ทูนที่ใช้ในการเลี้ยงสุกรสามารถแยกออกได้เป็นสองประเภทคือทุนคงที่ (Fixed Capital) หมายถึงทุนที่ลงทุนไปแล้วได้ใช้ประโยชน์นานเช่น โรงเรือน เครื่องมือต่าง ๆ เป็นต้น อีกประเภทหนึ่งคือทุนหมุนเวียน (Circulating Capital) หมายถึงทุนที่ใช้เพียงครั้งเดียวแล้วหมดไป เช่น ค่าลูกสุกร ค่าการรักษาโรค ค่าอาหาร เป็นต้น

เมื่อพิจารณาแล้วการลงทุนของผู้เลี้ยงสุกรชาวไทยมีลักษณะเป็นทุนหมุนเวียน กล่าวคือลงทุนไปเพียงค่าลูกสุกรซึ่งมีราคาตัวละ 1-2 บาทเท่านั้น ในขณะที่ไม่ได้ซื้อไร่ สร้างโรงเรือนและอื่น ๆ ต่างจากผู้เลี้ยงสุกรชาวจีนที่มีเงินทุนและเป้าหมายการผลิตที่ชัดเจนกว่า³ ชาวจีนเหล่านี้เมื่อเริ่มเลี้ยงสุกรจะเลือกดูตัวที่มีลักษณะดีมาเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์เลี้ยงตัวบรที่ซื้อมาจากโรงสีผสมกับปลายข้าวและเศษผักต่าง ๆ บ้างหาบปีบหาบถังเทียวเก็บ

¹พิสัย โพธิ์ชัย อายุ 83 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 252 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2540.

²ปนัดดา ผือกพันธุ์ (เพชรสิงห์) และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านชาติพันธุ์กวย : ศึกษากรณีหมู่บ้านวาน. 2532. หน้า 59.

³หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรศานนท์). ตำราเลี้ยงหมู. 2495. หน้า 17-22.

เศษอาหารจากชาวบ้านร้านตลาดมาให้สุกร¹ มีคอกหรือโรงเรือนที่สร้างอย่างมั่นคงแข็งแรง รวมถึงการจ้างคนงานมาดูแลให้อาหาร ทำความสะอาด รักษาโรค ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องอาศัยทุนในการดำเนินงานเป็นจำนวนมาก

การลงทุนเลี้ยงสุกรของราษฎรไทยในชนบทกับชาวจีนมีความแตกต่างกัน โดยราษฎรไทยเห็นว่าการเลี้ยงสุกรเป็นช่องทางที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้นและใช้เศษอาหารในครัวเรือนให้เกิดประโยชน์ขึ้นมา² ในขณะที่ชาวจีนเห็นว่าการเลี้ยงสุกรคือการลงทุนและเป็นสาระสำคัญในการประกอบอาชีพ³ แม้คนทั้งสองกลุ่มนี้มีทัศนคติเกี่ยวกับการเลี้ยงสุกรที่แตกต่างกันแต่ในระยะเวลาที่ความต้องการบริโภคสุกรมีมากเช่นนี้ เป้าหมายการผลิตของคนทั้งสองกลุ่มได้มุ่งไปที่การค้าเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นผู้เลี้ยงชาวไทยหรือจีนต่างต้องการให้สุกรโตเร็วขึ้น วิธีที่นิยมใช้มากที่สุดคือการตอนและซื้ออาหารร่ำมาเพิ่มเติม อย่างไรก็ตามในชนบทต่าง ๆ มีราษฎรน้อยรายที่ซื้อร่ำมาเลี้ยงสุกร การใช้จ่ายจึงมีเพียงต้องซื้อลูกสุกรมาเริ่มเลี้ยงใหม่เท่านั้น โดยซื้อทั้งจากผู้เลี้ยงชาวไทยและชาวจีน ดังที่แอนดรูส์ได้ดำเนินพหุติกรรมดังกล่าวไว้ว่า

... ชาวคนไทยน้อยคนนักทราบว่ หนทางที่คินั้นควรเลี้ยงสุกรใหญ่ ๆ ไว้สักสองสามตัวเพื่อหวังให้ตกลูกมาก ๆ คิดว่าขายสุกรที่เลี้ยงอ้วนแล้วเพื่อหากำไรงาม ๆ แล้วก็ต้องซื้อลูกสุกรอีก ... คนไทยควรหัดผสมสุกรของตนดีกว่าจะอาศัยลูกสุกรพ่อค้าจีนอันจะเป็นการเสียเปรียบ ...⁴

จะเห็นได้ว่าขนาดการลงทุนของชาวจีนและชาวไทยที่อยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ อันเป็นที่ตั้งของโรงสีมีมากกว่าราษฎรในชนบทเพราะนอกจากความได้เปรียบในเรื่อง

¹หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรศานนท์). ตำราเลี้ยงหมู. 2495. หน้า 17-22.

²แฮมส์ เอ็ม. แอนดรูส์. รายงานการสำรวจโรคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 136.

³สุพิศ พิษญาตุล อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 1 ถนนบริหาร ตำบลเมืองคง อำเภอรามัญไศล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2540.

⁴แฮมส์ เอ็ม. แอนดรูส์. เล่มเดิม. หน้า 123-124.

อาหารสุกรแล้วเงินทุนเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะการเลี้ยงสุกรให้มีน้ำหนักพอที่จะส่งขายได้นั้นต้องใช้เวลา 1-2 ปี หากกู้ยืมเงินมาต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงและขาดเงินทุนหมุนเวียนในการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลัก แต่หากประสงค์เลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลักก็ขาดความรู้ความสามารถและอาจประสบภาวะขาดทุนได้ง่าย ๆ

อย่างไรก็ตามการลงทุนเลี้ยงสุกรได้รับความสนใจจากรัฐบาลไทยอยู่มากพอสมควร ดังที่แอนดรูส์ได้กล่าวถึงรายได้จากการจำหน่ายทรัพย์สินประเภททุน ซึ่งเขารวมเอาการเลี้ยงสุกรเป็นการลงทุนด้วยว่าส่วนใหญ่มาจากการขายเกษตรสัตว์ (Farm Animals) รวมโค กระบือ และสุกร¹

1.2.3 แรงงานในการผลิต

แรงงานในการผลิตสุกรสามารถจำแนกได้เป็นสองลักษณะคือ แรงงานในครอบครัวและแรงงานรับจ้าง

แรงงานในครอบครัว การเลี้ยงโดยใช้แรงงานประเภทนี้มีปรากฏอยู่ในรายที่เลี้ยงสุกรเป็นอาชีพเสริม หน้าที่ในการเลี้ยงสุกรยังคงเป็นของผู้หญิงโดยมีฝ่ายชายคอยช่วยเหลือในบางโอกาส นอกจากนี้ยังมีราษฎรทั้งชาวไทยและชาวจีนเลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลักแต่ละคอกมีประมาณ 15-20 ตัว ซึ่งลำพังแรงงานในครอบครัวก็สามารถดูแลได้ แต่การเลี้ยงเป็นจำนวนมากเช่นนี้ต้องใช้ความรู้ความสามารถและการเอาใจใส่มากขึ้น ผู้ชายจึงเริ่มมีบทบาทสำคัญตั้งแต่การจัดทำคอก หาลูกสุกรมาเลี้ยง ให้อาหาร ตลอดจนนำไปจำหน่าย²

แรงงานจ้าง การขยายตัวของการผลิตสุกรก่อให้เกิดผู้เลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลักโดยเฉพาะในบริเวณที่มีโรงสีข้าว ชาวจีนเลี้ยงสุกรในคอกขนาดใหญ่มีจำนวนตั้งแต่ 50-100 ตัว นอกจากนี้ยังมีคอกรวบรวมสุกรที่ซื้อจากราษฎรเพื่อนำมาเลี้ยงรอคัดขนาคส่งขึ้นรถไฟ คอกประเภทหลังนี้ไม่สามารถกำหนดจำนวนที่แน่นอนได้ขึ้นอยู่กับขนาดทุนของพ่อค้าและปริมาณสุกรที่ราษฎรนำมาขาย เจ้าของคอกกว่าจ้างแรงงานราว 4-5 คน มากคอยดูแลแรงงานเหล่านี้

¹เฮมส์ เอ็ม. แอนดรูส์. รายงานการสำรวจโลกกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 136.

²สุพิศ พิษญากุล อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 1 ถนนบริหาร ตำบลเมืองคง อำเภอรามีสล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2540.

มีทั้งชาวจีนและชาวพื้นเมือง แต่ผู้ว่าจ้างนิยมชาวพื้นเมืองมากกว่าเพราะค่าจ้างถูกด้านค่าจ้างนั้นจ่ายเป็นรายวัน ๆ ละ .50 บาท¹ แรงงานประเภทนี้นอกจากทำหน้าที่เลี้ยงสุกรตามปกติแล้วยังมีส่วนสำคัญในการค้อนสุกรขึ้นรถไฟอีกด้วย

1.2.4 การจัดการ

ผู้ประกอบการนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการผลิตเพราะเป็นผู้มีหน้าที่เกี่ยวกับการวินิจฉัย สั่งการ เป็นผู้ริเริ่มนโยบายต่าง ๆ อันจะส่งผลให้องค์ประกอบของการผลิตดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเลี้ยงสุกรเพียง 2-3 ตัว ที่เรียกว่าสุกรหลังบ้านนั้นไม่ทำให้ผู้เลี้ยงมีกำไรอย่างเห็นได้ชัดแต่ไม่มีทางขาดทุน ส่วนการเลี้ยงที่คิดเป็นอาชีพผู้เลี้ยงต้องมีความรู้ความชำนาญ มีทุนในการดำเนินงาน มีสถานที่ที่เหมาะสมและมีตลาดที่แน่นอน ดังนั้นจึงมีวิธีการจัดการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.2.4.1 พันธุ์สุกร

สุกรที่นิยมเลี้ยงกันในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีอยู่สองพันธุ์คือพันธุ์ราดหรือกระโดนซึ่งเป็นสุกรพื้นเมืองที่มีการเลี้ยงสืบต่อกันมาแล้ว และอีกพันธุ์หนึ่งคือพันธุ์จีนหลังแอ่นหรือพันธุ์ไหหลำ สุกรพันธุ์นี้มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ลำตัวมีสีขาวและดำปนกัน ลำตัวมีขนาดยาวปานกลาง หลังแอ่น สะโพกเล็ก ขาและข้อเหนือกีบเท้าอ่อนเมื่อโตเต็มที่จะมีน้ำหนัก 125-150 กิโลกรัม² ชาวจีนเป็นผู้นำเข้ามาเลี้ยงจนเป็นที่รู้จักกันในหมู่ราษฎรจึงพบว่าบางบ้านเลี้ยงสุกรทั้งสองพันธุ์นี้ปะปนกัน อย่างไรก็ตามราษฎรยังคงความนิยมในสุกรพันธุ์พื้นเมืองมากกว่า แม้ในหมู่ชาวจีนที่อยู่ตามริมทางรถไฟก็นิยมเลี้ยงสุกรพันธุ์พื้นเมือง

¹สมบัติ บุญปัญญา อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 0456/4-5 ถนนกลางเมือง ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2541 ; ประสงค์ จันทา อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 313 หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²สินชัย พาร์กษา. “การเลี้ยงหมู,” ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. เล่ม 18. 2539. หน้า 224.

³แฮมส์ เอ็ม. แอนครุส. รายงานการสำรวจโรคกักตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 122.

เช่นกัน³ เป็นเพราะสุกรพันธุ์นี้เลี้ยงง่าย ประหยัดอาหาร และทนทานต่อโรคได้ดีกว่า ส่วนราคาจำหน่ายหรือตลาดผู้บริโภคนั้นไม่แตกต่างไปจากสุกรพันธุ์จีนหลังแอ่นเลย

1.2.4.2 รูปแบบการเลี้ยง

โดยปกติสุกรตัวหนึ่ง ๆ ใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 1-2 ปี จึงโตพอขายได้ เพราะรูปแบบการเลี้ยงและการให้อาหารไม่เหมาะสม กล่าวคือราษฎรขังสุกรตัวผู้และตัวเมียไว้ในคอกเดียวกัน สุกรตัวผู้จึงมักวิ่งหาสุกรตัวเมียเพื่อผสมพันธุ์จนไม่มีเวลาหากินหรือวิธีเลี้ยงแบบปล่อยให้สุกรหากินตามลานบ้านเพื่อประหยัดอาหาร สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้น้ำหนักสุกรเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ การตอนเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ราษฎรนำมาใช้เพื่อช่วยให้ประหยัดอาหารและเร่งการเจริญเติบโตของสุกร

วิธีการตอน สุกรตอนได้ทั้งเพศผู้และเพศเมีย เข้าของสุกรหรือหมอตอนในหมู่บ้านจะตอนเมื่อสุกรมีอายุได้ 1-3 เดือน สุกรเพศผู้ใช้วิธีจับขาทั้งสี่ข้างแยกออกจากกันแล้วใช้มีดสะอาดกรีดหนังหุ้มเพื่อตัดลูกอัณฑะทิ้ง เสร็จแล้วจึงนำขี้เถ้าหรือเกลือใส่แทนเป็นการสมานแผลและเช็ดหนังหุ้มอัณฑะเข้าไปในลักษณะเดิม ส่วนสุกรเพศเมียใช้วิธีมีดขาหลังทั้งสองแขนห้อยหัวลงใช้มีดบางปลายแหลมปาดที่สี่ข้างแล้วดึงรังไข่ออกมาตัด เช็บแผลด้วยด้ายแล้วจึงทาแผลด้วยขี้เถ้า เกลือ หรือน้ำคันคราม¹

การตอนเป็นวิธีเพิ่มผลผลิตอย่างง่าย ๆ และเนื้อสุกรที่ตอนยังมีคุณภาพตรงตามความต้องการของผู้บริโภคคือไม่เหม็นคาว นำมารับประทาน² แต่สุกรที่ตอนไม่สามารถขยายพันธุ์ต่อไปอีก พ่อค้าจึงเห็นประโยชน์ที่จะได้จึงคัดเลือกสุกรที่มีลักษณะดีมาเลี้ยงเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ เมื่อมีลูกสุกรจะทำการตอนเพื่อขายให้แก่ราษฎรทั่วไป³ ส่วนลูกสุกรที่ซื้อกันใน

¹ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²สุวิทย์ เขียรทอง. หลักการเลี้ยงสัตว์. 2530. หน้า 152 ; ภู แก้วดวง อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 86 หมู่ที่ 1 ตำบลทุ่งไชย อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

³เกษ สมงาม อายุ 82 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 002 ถนนเกษมสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2540.

หมู่ราษฎรชาวไทยนั้นมิทั้งที่ตอนแล้วและซื้อมาตนเอง

1.3 ความสัมพันธ์ทางการผลิต

ความสัมพันธ์ทางการผลิตสามารถแยกออกได้เป็นสองลักษณะคือ ความสัมพันธ์ในกระบวนการผลิต และความสัมพันธ์ในการกระจายผลผลิต

ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างผู้เลี้ยงสุกรประกอบกิจการในลักษณะเจ้าของคนเดียวและมีสมาชิกในครอบครัวเป็นแรงงานสำคัญ อย่างไรก็ตามเขาจำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับอีกหลายฝ่าย อาทิ เจ้าของคอกเพาะพันธุ์สุกร เจ้าของโรงสี เป็นต้น เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ความสามารถในการครอบครองปัจจัยการผลิตนี้เองที่เป็นเครื่องมือให้คนแต่ละกลุ่มพยายามรักษาผลประโยชน์ของตน พร้อม ๆ กับหาประโยชน์จากอีกฝ่ายหนึ่ง

ความสัมพันธ์อีกประเภทหนึ่งคือการกระจายผลผลิต ซึ่งมีแบบแผนของการกระจายในหลายลักษณะทั้งระหว่างผู้ผลิตกับรัฐผ่านความสัมพันธ์เชิงทุจริตเช่น ค่าอาชญาบัตร เป็นต้น หรือกระจายเพื่อการบริโภคที่มีทั้งการบริโภคภายในชุมชนและการค้าส่งซึ่งล้วนแล้วแต่ผูกพันกับระบบเงินตราและการแสวงหากำไร เขมส์ เอ็ม. แอนดรูส์ กล่าวถึงความสัมพันธ์เช่นนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า

... ชาวนาไทยซื้อลูกสุกรจากพ่อค้าเงินที่เร่ขายเอามาเลี้ยงไว้ปีหนึ่งหรือสองปี โดยให้กินรำและเศษผัก แล้วก็ขายกลับไปให้พ่อค้าเงินอีกโดยมีกำไร ... ดังนั้นเมื่อได้เลี้ยงสุกรไว้และได้ขายไปให้เงินแล้ว เขาก็ต้องกลับไปซื้อเนื้อสุกรและมันสุกรตามที่ต้องการจากจีนฆ่าสุกร ...¹

2. การค้าสุกร

2.1 ตลาดการค้าสุกร

ตลาดเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่กำหนดทิศทางการค้าสุกร ระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484 ตลาดที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแหล่งผลิตสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอน

¹เขมส์ เอ็ม. แอนดรูส์. รายงานการสำรวจโรคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 123.

ล่างมีอยู่สองแห่งคือตลาดภายนอกชุมชนและตลาดภายในชุมชน

ตลาดภายนอกชุมชนได้แก่ตลาดกรุงเทพฯและตลาดต่างประเทศ การติดต่อสะดวกจึงเพราะมีรถไฟเป็นตัวเชื่อม สุกรที่ส่งไปตลาดเหล่านี้ส่งเป็นตัวและมีพ่อค้าในพื้นที่นั้น ๆ ชำแหละค้าปลีก ส่วนตลาดภายในชุมชนทั้งหมดเป็นการค้าเนื้อ โดยมีร้านค้าตั้งอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ มากน้อยลดหลั่นกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน ส่วนการแบ่งพูดยังคงมีให้เห็นอยู่ทั่วไปโดยไม่มีที่ท่าว่าจะลดลงแต่อย่างใด

2.2 การค้าส่งสุกร

ใช้ เรื่องศิลป์ ได้กล่าวถึงสินค้าออกของสามจังหวัดในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างในปี พ.ศ. 2480 ไว้ว่า

... สุรินทร์คนพื้นเมืองโดยมากเป็นชาวเขมร พื้นที่เป็นป่าดง สินค้าออกที่สำคัญที่สุดคือไม้พะยุง หมู ครั่ง พริก ข้าว ...

... ศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่ส่งฝ้ายเป็นสินค้าออกมากที่สุดในภาคนี้ สินค้าออกนอกจากนี้ก็มีครั้งละนิดดีเยี่ยม ไม้พะยุง เสื่อหวาย พริก และหมู ...

... อุบลราชธานีเป็นจังหวัดที่มีผลเมืองมากที่สุดในประเทศสยามและเป็นจังหวัดที่มีเนื้อนามากที่สุดใน พ.ศ. 2478 พื้นที่เป็นที่ราบโดยมาก สินค้าออกที่สำคัญมีข้าว หมู หนังกู และของป่าต่าง ๆ จังหวัดนี้มีการค้าขายติดต่อกับเมืองนครจำปาศักดิ์ในอินโดจีนมาก ...¹

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าสุกรเป็นสาระสำคัญทางเศรษฐกิจอีกประการหนึ่ง ราษฎรทุกจังหวัดส่งสุกรเป็นสินค้าออกควบคู่ไปกับข้าวและของป่า โดยมีตลาดทั้งในภูมิภาคใกล้เคียงและห่างไกลออกไป แต่การศึกษาในที่นี้เน้นตลาดที่ต้องอาศัยการขนส่งทางรถไฟเป็นสำคัญ เพราะนอกจากจะมีสถิติการขนส่งให้เห็นอย่างเป็นทางการแล้วยังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับพ่อค้าชาวจีนซึ่งมีผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจในช่วงต่อ ๆ ไป

2.2.1 สภาพการค้าส่งสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง

ในเขตจังหวัดสุรินทร์มีสถานที่ส่งสุกรขึ้นรถไฟอยู่สองสถานีคือ

¹ใช้ เรื่องศิลป์. แบบเรียนภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์. 2480. หน้า 234-235.

สถานีสุรินทร์และศีขรภูมิ ส่วนสถานีอื่น ๆ เช่นสถานีลำชีหรือลำโรงทาบตั้งอยู่ในชุมชนขนาดเล็กจึงไม่ปรากฏว่ามีการขนส่งสุกรแต่อย่างใด¹ ราษฎรที่ส่งสุกรมาขายตามสถานีเหล่านี้อาศัยอยู่ในชุมชนที่ไม่ห่างไกลนัก มีเพียงสถานีสุรินทร์เท่านั้นที่มีราษฎรจากพื้นที่ไกล ๆ เช่นเขตอำเภอจอมพระ ทำตุม รัตนบุรี และลำดวน เป็นต้น หรือแม้แต่ราษฎรในเขตอำเภอศีขรภูมิที่มีสถานีรถไฟตั้งอยู่บางครั้งได้ส่งสุกรมาขายที่สถานีสุรินทร์เพราะได้ราคาสูงกว่า² ส่วนราษฎรในอำเภอสังขะ ปราสาท และพื้นที่ห่างออกไปนั้นนาน ๆ ครั้งจึงนำสุกรมาขาย เป็นเพราะการเดินทางลำบากและมีสัตว์ร้ายชุกชุม ส่วนสุกรที่เลี้ยงกันอยู่ภายในเมืองสุรินทร์นำไปขายให้กับพ่อค้าส่ง เช่นเดี๋ยวกันแต่มีปริมาณเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับที่มาจากนอกเมือง

บริเวณสถานีสุรินทร์มีร้านขายส่งสุกรที่สำคัญได้แก่ร้านเป่งหลีเฮง ร้านเกียงง่วนฮวด ร้านซุ่นฮะเฮง ร้านปิงยู่งเซ่ง เป็นต้น³ สถานีศีขรภูมิมีร้านนางเจียม นายทองดี เป็นพ่อค้าส่ง⁴ แต่ละร้านมีคอกสุกรขนาดใหญ่ไว้รวบรวมสุกรจากราษฎรและเพื่อป้องกันกลิ่นเหม็นไม่ให้รบกวนเพื่อนบ้านร้านเหล่านี้จึงต้องตั้งอยู่นอกเมือง แต่อยู่ห่างจากสถานีรถไฟไม่ไกลนัก เช่นที่เมืองสุรินทร์ร้านค้าส่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของสถานีตรงข้ามกับชุมชนเมือง

เขตจังหวัดสุรินทร์มีปริมาณการค้าสุกรทางรถไฟระหว่างปี

พ.ศ. 2469-2481 ดังตาราง 4

¹กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/28. Thirty First Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2470.

²สันติ คำภาณุช อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 9 ตำบลรัตนบุรี อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2540 ; โยคี โพธิสาร อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 1 ตำบลแสด อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540.

³สิทธิชัย ธนาสุควัฒน์ อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 244 ถนนปัทมานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2540.

⁴ประสงค์ จันทา อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 313 หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

ตาราง 4 แสดงจำนวนผู้โดยสารที่ส่งทางรถไฟในเขตจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2469-2481^{1*}

พ.ศ.	สถานีสุรินทร์ (ตัว)	สถานีศีขรภูมิ (ตัว)	รวม (ตัว)
2469	67,042	-	67,042
2470	62,722	1,440	64,162
2471	47,478	-	47,478
2472	51,404	1,260	52,664
2473	37,688	990	38,678
2475	22,950	1,620	24,570
2476	12,831	765	13,596
2477	9,257	-	9,257
2480	14,430	-	14,430
2481	11,065	-	11,065

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.37/74. Thirty Fourth Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2473 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/28-32. Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2470-2477 ; กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม. จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 29. 2471. หน้า 13 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 K/9. Statistical Year Book Thailand. No. 20 B.E. 2480-2481. หน้า 230.

*พ.ศ. 2474, 2478, 2479, 2482-2484 ไม่ปรากฏหลักฐาน

ตาราง 4 (ต่อ)

พ.ศ.	สถานีสุรินทร์ (ตัว)	สถานีศีขรภูมิ (ตัว)	รวม (ตัว)
รวม	336,867	6,075	342,942

ในเขตจังหวัดศรีสะเกษมีสถานีที่ปรากฏการส่งสุกรขึ้นรถไฟอยู่ 4 สถานี คือสถานีอุทุมพรพิสัย สถานีศรีสะเกษ สถานีห้วยทับทัน สถานีกันทรารมย์ การค้าสุกรในเขตจังหวัดนี้เป็นไปอย่างคึกคัก ดังที่ราษฎรได้เรียกสภาพการค้าสุกรในขณะนั้นว่า “หมูเล่น” เพราะนอกจากราษฎรในเขตอำเภอที่ตั้งสถานีรถไฟจะส่งสุกรออกมาขายเป็นจำนวนมากแล้ว ราษฎรในอำเภอรายีไศล ปรากฏักู้ กันทรลักษณ์ ต่างนำสุกรมาขายด้วยตนเอง บางครั้งพ่อค้าในศรีสะเกษยังออกไปถาโมซื้อสุกรไกลถึงเขตอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดบโสธร¹

พ่อค้าส่งบริเวณสถานีอุทุมพรพิสัยที่สำคัญได้แก่ แจ็กโอ แจ็กโอบ แจ็กแท่ง แจ็กชินไล เป็นต้น² สถานีกันทรารมย์มีแจ็กขง แจ็กโค่ แจ็กง่อบ เป็นต้น³ สถานีศรีสะเกษมี

¹เสริม สมชัย อายุ 79 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30 หมู่ที่ 2 ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดบโสธร เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2540.

²สุข ปาระทา อายุ 70 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 343 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2540.

³ชม ณะศักดิ์ อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4849 หมู่ที่ 6 ตำบลดุน อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.

ร้านจงเจริญ แจก๊ว แจก๊วยยง เป็นต้น¹ ส่วนสถานีห้วยทับทันนั้นระยะแรกมีพ่อค้าจีนไปสร้างขุ้งฉาง
ทำการค้าข้าวและสุกรอยู่เพียง 2-3 ปี หลังจากนั้นได้รื้อขุ้งฉางเข้าไปทำมาหากินในเมืองศรีสะเกษ²
เขตจังหวัดศรีสะเกษมีปริมาณการค้าสุกรทางรถไฟระหว่างปี

พ.ศ. 2470-2481 ดังตาราง 5

ตาราง 5 แสดงจำนวนสุกรที่ส่งทางรถไฟในเขตจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2470-2481^{3*}

พ.ศ.	สถานี ห้วยทับทัน (ตัว)	สถานี อุทุมพรพิสัย (ตัว)	สถานี ศรีสะเกษ (ตัว)	สถานี กันทรารมย์ (ตัว)	รวม (ตัว)
2470	44,261	-	-	-	44,261

¹สมัช บัญปัญญา อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 0456/4-5 ถนนกลางเมือง ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่
17 เมษายน 2541.

²อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2
เมษายน 2540.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.37/74. Thirty Fourth Annual Report
on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era
2473 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/28-32. Annual Report on the
Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2470-2477
; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 K/9. Statistical Year Book Thailand. No.
20 B.E. 2480-2481. หน้า 230-231.

*พ.ศ. 2474, 2478, 2479, 2482-2484 ไม่ปรากฏหลักฐาน

ตาราง 5 (ต่อ)

พ.ศ.	สถานี ห้วยทับทัน (ตัว)	สถานี อุทุมพรพิสัย (ตัว)	สถานี ศรีสะเกษ (ตัว)	สถานี กันทรารมย์ (ตัว)	รวม (ตัว)
2471	15,120	-	-	-	15,120
2472	-	10,864	23,421	-	34,285
2473	-	3,870	11,063	-	14,933
2475	-	9,450	8,814	765	19,029
2476	-	3,592	6,883	491	10,966
2477	-	5,144	6,552	1,348	13,044
2480	-	5,841	4,526	1,485	11,852
2481	-	3,522	5,374	1,434	10,330
รวม	59,381	42,283	66,633	5,523	173,820

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางการค้าส่งสุกรทางรถไฟอย่างแท้จริง แม้จะมีสถานีที่เอื้อต่อการค้าส่งอยู่เพียงสามสถานีคือ ห้วยขยุง วารินชำราบ และโพธิ์มูล แต่บริเวณนี้เป็นปลายทางของสถานีรถไฟและมีเส้นทางคมนาคมทางบกและทางน้ำอยู่มากมาย จึงเท่ากับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เลี้ยงลำเลียงสุกรมาส่งที่สถานีรถไฟได้สะดวกขึ้น ดังเช่นผู้เลี้ยงสุกรในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด ขโสธร จะขนสุกรมาทางแม่น้ำชี¹ มุกดาหารมีถนนชยางกูรเชื่อมกับ

¹ เสริม สมชัย อายุ 79 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทนภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30 หมู่ที่ 2 ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดขุขันธ์ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2540.

อุบลราชธานี¹ อำเภอเชียงใน ลุมพุก และยโสธรมีถนนสายอุบล-ขอนแก่น เช่นเดียวกับอำเภอ
พิบูลมังสาหารที่การขนส่งทางเรือเริ่มลดบทบาทลงเพราะมีการเดินรถยนต์มากขึ้น²

เขตจังหวัดอุบลราชธานีนี้มีปริมาณการค้าสุกรทางรถไฟระหว่าง
ปี พ.ศ. 2473-2481 ดังตาราง 6

ตาราง 6 แสดงจำนวนสุกรที่ส่งทางรถไฟในเขตจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2473-2481^{3*}

พ.ศ.	สถานีห้วยขยุง (ตัว)	สถานีวารินชำราบ (ตัว)	สถานีโพธิ์มูล (ตัว)	รวม (ตัว)
2473	-	24,487	180	24,667
2475	765	19,732	-	20,497
2476	-	18,361	-	18,361
2477	625	17,596	-	18,221
2480	1,934	31,816	-	33,750

¹นายหนวย (นามแฝง). คำให้การ “นายหนวย” 72 ปี ท่ามกลางมนุษยนาพันธุ.
ม.ป.ป. หน้า 115.

²แหล่งเดิม.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.37/74. Thirty Fourth Annual Report
on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era
2473 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/28-32. Annual Report on the
Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2470-2477
; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 K/9. Statistical Year Book Thailand. No.
20 B.E. 2480-2481. หน้า 231.

*พ.ศ. 2474, 2478, 2479, 2482-2484 ไม่ปรากฏหลักฐาน

ตาราง 6 (ต่อ)

พ.ศ.	สถานีห้วยขยุง (ตัว)	สถานีวารินชำราบ (ตัว)	สถานีโพธิ์มูล (ตัว)	รวม (ตัว)
2481	1,764	41,136	-	42,900
รวม	5,088	153,128	180	158,396

อย่างไรก็ตามแหล่งผลิตสุกรที่กระจายอยู่ตามลุ่มน้ำโขง เช่น เมืองมุกดาหาร เขมราฐ และโขงเจียม ต่างไม่ให้ความสนใจกับการค้าริมทางรถไฟมากนักเพราะชุมชนบริเวณลุ่มน้ำโขงและดินแดนในการปกครองของฝรั่งเศสมีความต้องการบริโภคสุกรอยู่มากเช่นเดียวกัน¹ ผู้เลี้ยงจึงนิยมจำหน่ายสุกรไปยังบริเวณดังกล่าวนี้มากกว่าที่จะต้องเสียค่าขนส่งมายังสถานีรถไฟ สุกรที่ค้าขายอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำโขงมีราคาตัวละ 10-15 บาท ไม่ต่างจากที่ซื้อขายกันตามสถานีรถไฟมากนัก²

ปริมาณการส่งสุกรโดยทางรถไฟในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างสามารถเปรียบเทียบกับ การส่งสุกรทางรถไฟทั่วประเทศได้ดังตาราง 7

¹จิม ประพันธ์ อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 5 ตำบลศรีวิเชียร อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2541.

²เกษ สมงาม อายุ 82 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 002 ถนนเกษมสุข อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2540.

ตาราง 7 เปรียบเทียบจำนวนสุกรที่ส่งจากสถานีรถไฟในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างกับสุกรที่
บรรทุกโดยรถไฟภายในประเทศ พ.ศ. 2472-2481

พ.ศ.	ทั่วประเทศ ¹ (ตัว)	ลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ^{2*} (ตัว)	คิดเป็นร้อยละ (ของทั่วประเทศ)
2472	324,815	86,949	26.77
2473	262,054	78,458	29.94
2475	254,272	64,096	25.21
2476	225,869	42,923	19.00
2477	242,642	40,522	16.70
2480	200,755	60,032	29.90
2481	185,364	64,295	34.69
รวม	1,695,771	437,275	25.79

¹สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สถิติพยากรณ์รายปี. บรรพที่ 21 เล่ม 2 พ.ศ. 2482-2487. 2496. หน้า 315.

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.37/74. Thirty Fourth Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2473 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/28-32. Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2470-2477 ; กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 K/9. Statistical Year Book Thailand. No. 20 B.E. 2480-2481. หน้า 230-231.

*พ.ศ. 2474, 2478, 2479, 2482-2484 ไม่ปรากฏหลักฐาน

เมื่อพิจารณาข้อมูลในตาราง 7 อาจกล่าวได้ว่าบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเป็นแหล่งผลิตสุกรที่สำคัญแห่งหนึ่งเพราะบริเวณนี้มีพื้นที่เพียงร้อยละ 7.82 ของประเทศ¹ แต่มีปริมาณการส่งสุกรคิดเป็น 1 ใน 4 ของสุกรที่ส่งมาทางรถไฟทั่วประเทศ นอกจากนี้ตลาดกรุงเทพฯยังยอมรับในคุณภาพของสุกรเห็นได้จากราคาที่สูงกว่าสุกรที่มาจากบริเวณอื่น ราคาซื้อขายที่ตลาดกรุงเทพฯช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2471 สุกรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือขายได้ราคาหาละ 34-35 บาท ขณะที่สุกรจากจังหวัดลำปางขายหาละ 33 บาทเท่านั้น²

เป็นที่น่าสังเกตว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2473 เป็นต้นมา ปริมาณการส่งออกสุกรจากบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างได้ลดลงเรื่อย ๆ จาก 86,949 ตัว ในปี พ.ศ. 2472 เหลือเพียง 78,458 ตัว ในปี พ.ศ. 2473 และ 42,923 ตัว ในปี พ.ศ. 2476 ตามลำดับ การลดลงของปริมาณการส่งออกไม่ได้เกิดจากการขยายตัวของตลาดผู้บริโภคภายในภูมิภาค เพราะหากเป็นเช่นนั้นจริงปริมาณการผลิตต้องมีมากควบคู่กันไป แต่จากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยพบว่าปริมาณการผลิตสุกรในปี พ.ศ. 2480 ไม่แตกต่างจากปี พ.ศ. 2455 เท่าใดนัก ดังนั้นการลดลงของการขนส่งออกสุกรจึงน่าจะมาจากปัจจัยภายนอกเป็นสำคัญ

ในปี พ.ศ. 2473 ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก (World Economic Depression) ซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศและสภาพเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ³ ราคาผลผลิตหลายประเภทลดลงอย่างรวดเร็วเช่นข้าวเมื่อปี พ.ศ. 2472 ราคาหาละ 7.30 บาท ลดลงเหลือหาละ 3.50 บาท⁴ ราคาสุกรเมื่อปี พ.ศ. 2472 ราคาหาละ 35 บาท ลดลงเหลือหาละ 17-19 บาท ในปี พ.ศ. 2475⁵ นอกจากนี้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำยังส่งผลต่อ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 K/9. Statistical Year Book Thailand. No. 20 B.E. 2480;2481. หน้า 8.

² กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม. จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 29. 2471. หน้า 75.

³ มยุรี นกยูงทอง. “ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477),” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484. 2527. หน้า 497.

⁴ ร่อง ศยามานนท์. ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. 2520. หน้า 28.

⁵ กระทรวงเกษตรพาณิชย์การ. จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 3. 2475. หน้า 326.

อำนาจการซื้อของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ ดังปรากฏว่าสินค้าทุกประเภทที่ค้าขายกันอยู่ภายในประเทศและระหว่างประเทศได้ลดจำนวนลงซึ่งรวมถึงการค้าสุกรด้วย สุกรที่ขนส่งทางรถไฟทั่วประเทศได้ลดลงจาก 324,815 ตัว ในปี พ.ศ. 2472 เหลือเพียง 262,054 ตัว ในปี พ.ศ. 2473 และ 225,869 ตัว ในปี พ.ศ. 2476 ขณะที่การส่งสุกรไปต่างประเทศเมื่อปี พ.ศ. 2472 มีจำนวน 2,926,543 ตัว ลดลงเหลือ 1,118,147 ตัว ในปี พ.ศ. 2474 และ 388,359 ตัว ในปี พ.ศ. 2478¹ สถานะการณ์เช่นนี้ย่อมส่งผลต่อการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2480 สภาพเศรษฐกิจเริ่มเข้าสู่ภาวะปกติและมีปริมาณการค้าเพิ่มขึ้นเป็น 60,032 ตัว รวมทั้งราคาได้เพิ่มขึ้นเป็นหาบละ 25-28 บาท²

2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าส่งกับผู้เลี้ยงสุกร

ระหว่างการขยายตัวของการค้าสุกรริมทางรถไฟนั้น ผู้เลี้ยงสุกรรายย่อยสามารถติดต่อกับพ่อค้าส่งได้โดยตรง โดยใช้เกวียนของตนบรรทุกสุกร 2-3 ตัว เดินทางร่วมกับผู้เลี้ยงสุกรในหมู่บ้านเดียวกันคราวละ 4-5 ตัว นำมาขายให้พ่อค้าส่งตามสถานีรถไฟ ผู้เลี้ยงมักนำมาขายให้กับพ่อค้าที่ให้ราคาสูงกว่า ดังเช่น ราษฎรบ้านแตล อำเภอศีขรภูมิ บ้านทับบ้านโพน อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เลือกดือนสุกรมาขายยังสถานีสุรินทร์มากกว่าสถานีศีขรภูมิ ทั้ง ๆ ที่ระยะทางไปสถานีศีขรภูมิใกล้กว่า³ และที่จังหวัดศรีสะเกษมีลักษณะเช่นเดียวกันคือราษฎรบ้านทุ่งไชย อำเภออุทุมพรพิสัย เลือกที่จะนำสุกรไปขายที่สถานีอุทุมพรพิสัยมากกว่าไปขายที่สถานีหัวขัณฑ์⁴ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามราษฎรมีโอกาสเพียงเลือกสถานีจำหน่ายเท่านั้น

¹ปลายฮ้อ ชนะนนท์. นายทุนพ่อค้ากับการก่อตัวและขยายตัวของระบอบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464-2523. 2530. หน้า 42.

²กระทรวงเศรษฐกิจ. จดหมายเหตุของกรมพาณิชย์. ฉบับที่ 1-4. 2479. หน้า 187.

³โยคี โพธิสาร อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 1 ตำบลแตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540.

⁴ภู แก้วดวง อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 86 หมู่ที่ 1 ตำบลทุ่งไชย อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

เพราะพ่อค้าส่งแต่ละสถานีได้กำหนดราคากลางในการรับซื้อไว้แล้ว ดังนั้นไม่ว่าเขาจำหน่ายสุกรให้กับพ่อค้าคนใดราคาที่ได้จะไม่แตกต่างกัน และแม้มีการกำหนดราคากลางเอาไว้พ่อค้าอาจเสนอราคาต่ำกว่าที่ได้ตกลงกันโดยอ้างเรื่องคุณภาพและความจำเป็นอื่น ๆ ที่ราษฎรไม่สามารถตรวจสอบได้ เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นแทบทุกสถานีที่มีการซื้อขายกัน

เมื่อราษฎรนำสุกรเข้าไปใกล้เขตเมืองที่ตั้งสถานีรถไฟจะมีพ่อค้าจำนวนหนึ่งซึ่งมีมาค้ากรอยู่กลางทาง เมื่อตกลงราคากันเป็นที่เรียบร้อยและรวบรวมสุกรได้มากพอ กับความต้องการแล้ว พ่อค้าจะนำเข้าไปในเมืองเพื่อขายเงินและนำสุกรไปขังไว้ในคอกที่เตรียมไว้ สุกรในคอกนี้มีทั้งที่ซื้อมาจากราษฎรและที่พ่อค้าเลี้ยงไว้ รูปแบบการค้าเช่นนี้เปิดช่องทางหากำไรให้กับราษฎรไทยที่อาศัยอยู่ตามสถานีโดยการออกไปค้ากรรับซื้อสุกรไว้ก่อนพ่อค้าจีนและกวดราคาให้ต่ำที่สุด จากนั้นจึงนำมาขายต่อให้กับพ่อค้าจีนอีกทอดหนึ่งซึ่งจะได้กำไรตัวละ .50-1 บาท นายสุด นุชบง ราษฎรไทยที่อาศัยอยู่บริเวณสถานีศิขรภูมิกล่าวว่าตนเคยออกไปรับซื้อสุกรในลักษณะนี้เช่นกัน เพราะพ่อค้าจีนที่ศิขรภูมิมีน้อยแต่พ่อค้าในชนบทขนของมาขายมาก คนไทยในเมืองจึงออกไปค้ากรซื้อกลางทางซื้อทั้งข้าวและสุกรแล้วนำมาขายต่อให้กับพ่อค้าจีน²

จากต้นทุนการผลิตสุกรที่มีค่าลูกสุกรค่ารำข้าวและเศษอาหารเพียงไม่กี่บาท แต่ขายได้ตัวละ 10-20 บาท พบว่าการเลี้ยงสุกรทำรายได้ให้กับราษฎรดีพอสมควร และอาจดีกว่าเมื่อเทียบกับการค้าสัตว์ประเภทอื่น ดังที่แอนครุสกล่าวไว้ว่า ... การจำใจขายโคและกระบือก็มักจะได้เงินไม่มากกว่านี้เท่าใดนัก บางรายขายมันเป็นราคาอันต่ำกว่านี้ด้วยซ้ำ ...³

ด้านพ่อค้าคนกลางที่เคยเป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้เลี้ยงและพ่อค้าส่งนั้นเริ่มลดบทบาทลง เพราะผู้เลี้ยงเห็นว่าการนำสุกรไปจำหน่ายด้วยตนเองมีผลกำไรมากกว่า พ่อค้าคนกลางจึงต้องออกกว้านซื้อสุกรในชุมชนที่ห่างไกลออกไป เช่น นายอุ้น กระจิมทอง ราษฎร

¹ อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

² สุด นุชบง อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศิขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2540.

³ เขมส์ เอ็ม. แอนครุส. รายงานการสำรวจโลกกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 128.

บ้านไพรขลา อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ กล่าวว่าตนกับเพื่อนได้ค้าสุกรโดยร่วมทุนกันซื้อสุกรมาจากอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด แล้วนำมาจำหน่ายให้กับพ่อค้าในเมืองสุรินทร์ ซึ่งเมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วจะได้กำไรคนละ 3 บาทบ้าง 6 สลึงบ้าง¹

2.2.3 บทบาทของพ่อค้าส่ง

กล่าวได้ว่าการค้าสุกรแทบทุกสถานีอยู่ภายใต้การดำเนินงานของพ่อค้าชาวจีน มีเพียงสถานีศิขรภูมิเท่านั้นที่เป็นราษฎรไทยที่อพยพมาจากเมืองนครราชสีมา ร้านค้าเหล่านี้ตั้งอยู่ใกล้ ๆ สถานีรถไฟ ทำการรับซื้อสุกรทั้งจากผู้เลี้ยงโดยตรงหรือผ่านพ่อค้าคนกลางเพื่อขายไปยังตลาดกรุงเทพหรือขายให้กับพ่อค้าขายปลีกเนื้อสุกร ร้านค้าส่งในบริเวณนี้เป็นธุรกิจที่บริหารโดยบุคคลคนเดียวและมีทุนในการดำเนินงานค่อนข้างจำกัด ดังจะเห็นได้ว่าการร่วมมือกันของผู้รถไฟเพื่อส่งสุกร บ้างสลับสับเปลี่ยนกันของผู้จึงไม่ปรากฏว่ามีการแข่งขันหรือกีดกันพ่อค้ารายอื่น

ก่อนของผู้รถไฟพ่อค้าต้องมีสุกรมากพอที่จะใส่ตู้หรือมั่นใจว่าสามารถหาไม้ได้ทันเวลา มิฉะนั้นต้องถูกปรับ² พ่อค้าส่งแต่ละรายเลือกทำเลที่ตั้งร้านและคอกสุกรห่างจากที่อยู่อาศัยของราษฎรพอสมควร ด้วยเกรงว่าจะเกิดกลิ่นเหม็นรบกวนจนเกิดปัญหาขึ้น คอกเหล่านี้ใช้รวบรวมสุกรที่ซื้อมาจากราษฎร พ่อค้ารับซื้อทั้งสุกรตัวเล็กและตัวใหญ่ตัวที่มีขนาดเล็กพ่อค้าต้องนำไปเลี้ยงให้โตก่อน สุกรที่ส่งไปขายต้องมีน้ำหนักโดยเฉลี่ย 60-70 กิโลกรัม ขนาดของคอกเลี้ยงสุกรจะแตกต่างกันไปตามความสามารถในการรับซื้อ พ่อค้าบางรายอาจรับซื้อเพียง 40-50 ตัว บางรายรับซื้อได้ไม่จำกัดจำนวนแล้วแต่มีผู้นำมาขาย³ ต่อเมื่อรวบรวมได้เพียงพอกับความต้องการแล้วจึงจัดการของผู้รถไฟ

¹ชอบ ดีสวนโคก และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มน้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. 2532. หน้า 187.

²ทองสุข ลำดับชุด อายุ 73 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 111 หมู่ที่ 2 ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2540.

³ประสงค์ จันทา อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 313 หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

เมื่อทางสถานีจัดตู้ให้แล้วหน้าที่ต่อไปของพ่อค้าส่งคือจัดหาไม้มาตีเป็นชั้นเพื่อให้แต่ละตู้บรรทุกสุกรได้มากขึ้น ปกติตู้หนึ่ง ๆ สามารถบรรทุกสุกรได้ประมาณ 25 ตัว เมื่อสร้างชั้นแล้วจะบรรทุกได้ตู้ละ 45-50 ตัว¹ เมื่อถึงเวลาต้องนำสุกรขึ้นตู้รถไฟพ่อค้าจะพูนดินขึ้นเป็นเนินหรือทำบันไดไม่มีแผงกั้นทั้งสองด้านให้สุกรไต่ขึ้นไปได้สะดวก จากนั้นจึงนำท่อนกล้วยใส่ไว้เป็นอาหารสุกร บ้างเชื่อว่าทำให้เกิดความเย็นภายในตู้

ด้านค่าใช้จ่ายของพ่อค้าสุกรนั้นมีเพียงค่าสุกร ค่าแรงงานเลี้ยงและต้อนขึ้นรถไฟ ค่าระวางรถไฟ ซึ่งสามารถประมาณการได้ดังนี้

ตาราง 8 เปรียบเทียบต้นทุนกำไรของพ่อค้าสุกรต่อสุกร 50 ตัว หรือ 1 ตู้รถไฟ

รายรับ-รายจ่าย	จำนวน (บาท)
ราคาสุกรที่รับซื้อจากราษฎร (ตัวละ 10-15 บาท)	500-750
ค่าแรง 5 คน เป็นเวลา 1 เดือน (คนละ .50 บาทต่อวัน)	75
ค่าระวางขนส่ง (ตัวละ 2.40 บาท)*	120
ราคาที่พักค้าได้รับ (หาบละ 35 บาท)	1,750
กำไร	805-1,055

¹ปลายอ้อ ชนะนนท์. นายทุนพ่อค้ากับการก่อตัวและขยายตัวของระบอบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464-2523. 2530. หน้า 42 ; เปรียญ ชูแก้ว อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 84 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2540.

*คำนวณจาก กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/29. Thirty Third Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2472.

การจูงตัวรถไฟนั้นมักพบว่ามีกรคอร์ปชั่นอยู่เสมอ ผู้ใดมีความใกล้ชิดหรือเสนอผลประโยชน์ให้นายสถานีมากกว่าการขอรื้อจะสะดวกและรวดเร็วขึ้น ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นเจ้าของโรงสีหรือพ่อค้าสุกรต่างพยายามเอาอกเอาใจนายสถานีเป็นพิเศษ เช่น นายประสงค์ จันทา อดีตข้าราชการครูอำเภอศีขรภูมิ และนายเกษ สมงาม อดีตเจ้าหน้าที่รถไฟวารินชำราบ กล่าวว่าผู้ประกอบการโรงสีข้าวต้องส่งข้าวพ่อค้าสุกรส่งเนื้อสุกรไปให้นายสถานีอยู่เสมอ ซึ่งพฤติกรรมในลักษณะนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่ข้าราชการของรัฐใช้อำนาจหน้าที่ปฏิบัติต่อพ่อค้าต่างจากราษฎรทั่ว ๆ ไป เพราะมีส่วนได้ส่วนเสียกับการค้าสุกร¹

2.2.4 ราคาสุกร

ราคาสุกรที่ซื้อขายกันในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างอยู่ระหว่างตัวละ 10-20 บาท ในขณะที่ราคาซื้อขายอยู่ระหว่างตัวละ 5-15 บาท ระดับราคาดังกล่าวนี้นอกจากแปรผันไปตามสภาพการบริโภคภายในท้องถิ่นแล้ว ตลาดกรุงเทพฯยังเป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการกำหนดราคา

โดยปกตินั้นการค้าส่งมีความสัมพันธ์กับตลาดกรุงเทพฯกล่าวคือ ถ้าราคาสุกรที่กรุงเทพฯคงที่ราคาในบริเวณนี้จะปรับจนเท่าเทียมกับตลาดกรุงเทพฯ แต่ถ้าราคาในกรุงเทพฯเพิ่มสูงขึ้นราคาในบริเวณนี้จะทรงตัวไม่ปรับขึ้นตามไปด้วย ในคราวที่ราคากรุงเทพฯตก ราคาในบริเวณนี้จะลดลงตามไปด้วย² ดังนั้นเมื่อใดสุกรมีราคาดีพ่อค้าจะพลอยได้รับผลกำไรไปด้วย หากราคาตกพ่อค้าจะไม่ยอมขาดทุนและงัดรับซื้อสุกรชั่วคราว จึงอาจกล่าวได้ว่าราคาสุกรในบริเวณนี้ผันผวนไปตามราคาตลาดกรุงเทพฯ พ่อค้าส่งและผู้เลี้ยงสุกรจึงไม่มีทางเลือกมากนัก

อย่างไรก็ตามผู้เลี้ยงสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างส่วนนี้ตั้งข้อสังเกตว่าพ่อค้าส่งตามสถานีรถไฟไม่กวัดขັນเรื่องคุณภาพสุกรมากนัก การรับซื้อสุกรไม่มีการชั่ง

¹เกษ สมงาม อายุ 82 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 002 ถนนเกษมสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2540 ; ประสงค์ จันทา อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 313 หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²สุค บุษบง อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2540.

นำหนักแต่ใช้วิธีเสนอราคาเหมาทุกตัว ที่เป็นเช่นนี้เพราะราคาสุกรที่ตลาดกรุงเทพฯเพิ่มสูงขึ้นเมื่อพ่อค้าส่งได้กำไรจากการค้าสุกรมากขึ้นจึงไม่กังวลเรื่องคุณภาพ¹ ส่วนราคาที่พ่อค้าส่งแต่ละรายเสนอแก่ผู้เลี้ยงนั้นไม่แตกต่างกัน เพราะพ่อค้าดูราคาชุดเดียวกันคือราคาขายส่งในตลาดกรุงเทพฯ

2.3 การค้าปลีกสุกร

2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าปลีกกับผู้บริโภค

แฮมส์ เอ็ม. แอนดรูส์ ซึ่งเข้ามาสำรวจสภาพเศรษฐกิจในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างเมื่อปี พ.ศ. 2477 ได้กล่าวถึงการค้าปลีกว่ามีอยู่สองลักษณะคือการค้าขายเล็กน้อยที่กระทำกัน 2-3 ชั่วโมงทุกเช้าในตลาด การค้าประเภทนี้ส่วนมากสตรีไทยเป็นผู้กระทำ โดยจำหน่ายสินค้าอันเป็นผลผลิตในเรือนสวนไร่นาของตน ส่วนการค้าอีกลักษณะหนึ่งคือการตั้งร้านจำหน่ายสินค้าอย่างถาวร โดยมากจะมีพ่อค้าจีนเป็นผู้ประกอบการเช่น ร้านขายเนื้อสด ร้านขายอาหาร เป็นต้น²

การค้าปลีกเนื้อสุกรอยู่ในร้านถาวรซึ่งตั้งอยู่ในที่ที่ไม่ห่างไกลจากตลาดเข้าที่ราษฎรไทยนำผลผลิตของตนมาจำหน่ายมากนัก ผู้บริโภคมีทั้งราษฎรทั่วไปและพ่อค้าแม่ค้าในตลาดแห่งนั้น ในปี พ.ศ. 2480 จังหวัดสุรินทร์มีร้านขายเนื้อสัตว์ 45 ร้าน จังหวัดศรีสะเกษ 11 ร้าน และจังหวัดอุบลราชธานี 404 ร้าน และมีผู้ประกอบการอาชีพฆ่าสัตว์เอาเนื้อขายในจังหวัดสุรินทร์ 8 ราย ศรีสะเกษ 7 ราย อุบลราชธานี 15 ราย³

ผลการสำรวจข้างต้นไม่อาจยืนยันความถูกต้องได้มากนักเพราะจากเอกสารร่วมสมัยและประวัติศาสตร์บอกเล่าระบุน่าจะมีการบริโภคสุกรเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ร้านค้า

¹หม ณะศักดิ์ อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4849 หมู่ที่ 6 ตำบลคู อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540 ; ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขาวใหญ่ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²แฮมส์ เอ็ม. แอนดรูส์. รายงานการสำรวจภาคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 236-237.

³กระทรวงมหาดไทย (ข). การสำรวจสำมะโนครัวทั่วพระราชอาณาจักร พุทธศักราช 2480. เล่ม 3/2. 2485. หน้า 760.

เมื่อสุกรมีอยู่แทบทุกชุมชนควบคู่ไปกับการบริโภคในลักษณะเดิมคือการแบ่งชุด ดังนั้นการที่จะเข้าใจความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในเบื้องต้นต้องทราบถึงพัฒนาการด้านภาษีอากร

สุกรเป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่ทำรายได้เข้ารัฐเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้ว่าตลอดปี พ.ศ. 2436-2470 รัฐบาลพยายามสนับสนุนให้กรมสรรพากรเข้ามามีบทบาทในการจัดเก็บภาษีประเภทนี้แทนเจ้าภาษีจนประสบความสำเร็จ¹ และอีกกรณีหนึ่งคือการออกพระราชบัญญัติภาษีภายใน พ.ศ. 2470 ที่ระบุนำหักเลิกภาษีภายในทั้งหมด แต่รัฐยังคงให้มีการจัดเก็บภาษีอยู่สามประเภทคือ ภาษีไม้ ของป่า และสุกร² ภาษีสุกรเก็บต่อเมื่อมีการขนส่งสุกรผ่านด่านดังนั้นรายได้ของรัฐจึงเกิดขึ้นภายใต้บริบททางการค้า ต่อมาได้เปลี่ยนจากภาษีสุกรมาเรียกเก็บเป็นค่าอนุญาตฆ่าสัตว์หรืออาชญาบัตรแทน โดยในปี พ.ศ. 2473 ระบุนำหักสุกรใหญ่เสียค่าอาชญาบัตรตัวละ 5 บาท ลูกสุกรน้ำหนักต่ำกว่า 22.5 กิโลกรัม เสียค่าอาชญาบัตรตัวละ 3 บาท³

การที่รัฐเปลี่ยนรูปแบบภาษีมาเป็นค่าอาชญาบัตรนั้นด้วยเล็งเห็นว่า การทุจริตทางการค้าให้ผลประโยชน์น้อยเพราะการส่งสุกรออกนอกพื้นที่มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ ส่วนหนึ่งมาจากการขยายตัวของตลาดผู้บริโภคภายในท้องถิ่น เมื่อมีตลาดภายในรองรับการค้าส่งสุกรจึงหมดความจำเป็น ดังนั้นการที่รัฐบาลเลือกเก็บภาษีที่ผูกพันกับการผลิตและการบริโภคโดยตรงให้ผลประโยชน์มากกว่าแม้ว่าไม่มีการค้าเกิดขึ้นก็ตาม

เมื่อค่าอาชญาบัตรมุ่งเป้าหมายไปที่การบริโภค ภาษีในลักษณะใหม่นี้จึงกระทบต่อราษฎรในวงกว้างเพราะครอบคลุมถึงสุกรที่ผลิตอยู่ทั้งหมด นายเลียง ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีได้อภิปรายถึงเรื่องนี้ในรัฐสภาความตอนหนึ่งว่า ราษฎรในเมืองอุบลราชธานีได้รับความเดือดร้อนเพราะแม้สุกรที่ฆ่ามีราคาเพียงตัวละ 2 บาท กลับต้องจ่ายค่าอาชญาบัตรในฟักลูกสุกรตัวละ 3 บาท ซึ่งสูงกว่าราคาสุกร⁴ อย่างไรก็ตามการอภิปรายดังกล่าวไม่สามารถจูงใจให้รัฐบาลลดค่าธรรมเนียมลงได้

¹รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. ภาษีอากรในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. 2528. หน้า 176.

²สมสวาท ชวนไชยสิทธิ์. การปฏิรูปภาษีอากรในรัชสมัยสมเด็จพระปิยมหาราช. 2518. หน้า 98.

³รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. หน้าเดิม.

⁴อุบลราชธานี 200 ปี. 2535. หน้า 53.

ค่าอาชญาบัตรที่สูงกว่าราคาสุกรไม่ได้ทำให้การฆ่าสุกรเพื่อแบ่งปันเนื้อในชุมชนหรือการแบ่งบุคคลน้อยลงแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกลับเกิดการลักลอบฆ่าสุกรกันอย่างกว้างขวาง บ้างขออาชญาบัตรไม่ตรงกับความจริง เช่น ขอฆ่าสุกร 1 ตัว แต่ฆ่าจริง 2-3 ตัว เป็นต้น¹ ดังนั้นผู้เลี้ยงบางรายจึงจำเป็นต้องขายสุกรให้กับร้านขายเนื้อสัตว์หรือร้านขายอาหารในราคาถูก ๆ เพราะพ่อค้าพยายามตัดทอนราคาให้ต่ำลงเพื่อเอาไปเป็นค่าภาษี² เมื่อเป็นเช่นนี้การบริโภคภายใต้การดำเนินงานของพ่อค้าชาวจีนจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนหมู่บ้านในชนบทนั้นทางราชการไม่ใส่ใจตรวจสอบอาชญาบัตรมากนัก

เขตจังหวัดสุรินทร์มีการฆ่าสุกรเพื่อบริโภคอยู่ทั่วไป ซึ่งมีทั้งตลาดบริเวณสถานีรถไฟและชุมชนรอบนอก จากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยเมื่อปี พ.ศ. 2480 พบว่าจังหวัดสุรินทร์มีร้านขายเนื้อสัตว์ 45 ร้าน ผู้ประกอบอาชีพฆ่าสัตว์เอาเนื้อขาย 8 ราย ในจำนวนนี้มีร้านค้าเนื้อสุกรมากพอสมควรเพราะความนิยมบริโภคมีมากกว่าเนื้อโคและกระบือ³

บริเวณที่มีร้านค้าสุกรตั้งอยู่เป็นจำนวนมากคือเขตเทศบาลสุรินทร์ พ่อค้าเหล่านี้เป็นชาวจีนซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับพ่อค้าส่งและผู้เลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลัก พ่อค้าเนื้อสุกรจะออกไปคักซื้อสุกรจากรายกรที่นำมาขายเช่นเดียวกับพ่อค้าส่งแต่ซื้อเพียง 1-2 ตัวเท่านั้น บางรายรับซื้อจากผู้เลี้ยงในเขตเมืองนั่นเอง บริเวณถนนหลักเมืองมีร้านจำหน่ายเนื้อสุกรอยู่ 4-5 ร้าน เช่น ร้านเจ๊กซ้อ เจ๊กอ้งมือ และเจ๊กตั้ง เป็นต้น⁴ แต่ละร้านฆ่าสุกรวันละ 1-2 ตัว นางสะปะปานเจริญ เล่าว่าเมื่อปี พ.ศ. 2469 ตนอาศัยอยู่กับญาติบริเวณวัดศาลาลอย ถนนหลักเมือง เคยไป

¹อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²คาร์ล ซี. ชิมเมอร์แมน. การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม. แปลโดย ชิม วีระไวทยะ. 2525. หน้า 40.

³สะ ปานเจริญ อายุ 86 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 180 ตำบลลำควน อำเภอลำควน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.

⁴มณเฑียร เหลืองจรัสสุริยา อายุ 70 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 602 ถนนหลักเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2540.

ซื้อเนื้อสุกรจากร้านค้าเหล่านี้ วันหนึ่ง ๆ ซื้อเพียง 3 สตงค์ก็รับประทานได้ทั้งวัน¹

ในเมืองหรือชนบทที่ห่างออกไปมีการบริโภคสุกรอยู่มากเช่นกันมีทั้งการตั้งร้านค้าหรือเขียงสุกรควบคู่ไปกับการแบ่งพุด เช่น ชุมชนสังขะมีร้านแจ็กสอง แจ็กซอง แจ็กตะฆ่าสุกรขาย² หรือชุมชนหมู่บ้านเช่นบ้านขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีบ้านเรือนอยู่ราว 80 หลังคาเรือน มีการฆ่าสุกรเดือนละ 1-2 ตัว³ ขณะที่จังหวัดสุรินทร์เมื่อปี พ.ศ. 2480 มีบ้านอยู่ถึง 53,000 หลังคาเรือน ในปีหนึ่ง ๆ จึงมีการบริโภคสุกรเป็นจำนวนมาก

เขตจังหวัดศรีสะเกษมีการฆ่าสุกรเพื่อบริโภคในลักษณะเดียวกันกับจังหวัดสุรินทร์ คือมีการค้าเนื้อสุกรอยู่ตามตลาดในเมืองที่เป็นที่ตั้งสถานีรถไฟและชุมชนขนาดใหญ่จากการสำรวจของกระทรวงมหาดไทยเมื่อปี พ.ศ. 2480 พบว่าจังหวัดศรีสะเกษมีร้านขายเนื้อสัตว์อยู่ 11 ร้าน และมีผู้ประกอบการฆ่าสัตว์เอาเนื้อขาย 7 ราย บริเวณที่มีการตั้งร้านค้าเนื้อสุกรอยู่มากที่สุดคือเขตเทศบาลเมืองศรีสะเกษ ซึ่งมีร้านค้าเนื้อสุกรอยู่ 4-5 ร้าน อาทิ ร้านแจ็กวู แจ็กอุยง เป็นต้น โดยพ่อค้าขายปลีกจะออกไปรับซื้อสุกรจากราษฎรวันละ 1-2 ตัว บ้างรับซื้อจากผู้เลี้ยงสุกรในเขตเมือง⁴ ชุมชนสถานีรถไฟที่อำเภออุทุมพรพิสัยมีร้านค้าเนื้อสุกรของแจ็กโอ⁵

¹สะ ปานเจริญ อายุ 86 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 180 ตำบลลำควน อำเภอลำควน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.

²เย็น พลศรี อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 80 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านขบ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.

³ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

⁴สมัย บุญปัญญา อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 0456/4-5 ถนนกลางเมือง ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2541.

⁵ผิว ศรีจักร อายุ 74 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 116 ถนนศรีบุญลือ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2540.

และชุมชนสถานีรถไฟที่อำเภอกันทรารมย์มีร้านเจ๊กซง เจ๊กตุงแสง เป็นต้น¹ ร้านค้าเหล่านี้มาสุกรประมาณวันละ 1-2 ตัว จำหน่ายให้แก่ผู้บริโภครทั้งชาวไทยและชาวจีน ชุมชนหรือหมู่บ้านที่อยู่ห่างออกไปจากที่ตั้งสถานีรถไฟมีการบริโภคสุกรอยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน โดยเฉพาะในชุมชนขนาดใหญ่เช่น อำเภอราษีไศล ขุขันธ์ เพราะการค้าออกนอกชุมชนมีเพียงเล็กน้อยเนื่องจากมีปัญหาด้านการคมนาคม ดังที่แอนดรูว์กล่าวไว้ว่าหมู่บ้านขุขันธ์มีการคมนาคมฝืดเคือง ทางเกวียนไม่ดี และรอยล้อลึกเกินไปแม้ว่าหมู่บ้านนี้ห่างจากสถานีรถไฟศรีสะเกษเพียงไม่กี่กิโลเมตรก็ตาม²

หลักฐานหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการบริโภคสุกรในเขตจังหวัดศรีสะเกษเป็นจำนวนมากคือรายงานการส่งน้ำมันสุกร โดยในปี พ.ศ. 2472 สถานีศรีสะเกษส่งน้ำมันสุกรมากถึง 45 ตัน³ และปี พ.ศ. 2473 ส่งออก 6 ตัน⁴ ขณะที่สุกรตัวหนึ่ง ๆ ให้น้ำมันประมาณ 20 กิโลกรัม⁵ เท่ากับว่ามีสุกรถูกฆ่าเพื่อการนี้กว่า 2,500 ตัว

อุบลราชธานีเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการบริโภคสุกรอยู่เป็นจำนวนมาก บริเวณที่มีการบริโภคมากที่สุดคือชุมชนเมืองขนาดใหญ่ เช่น อำเภอเมือง เขมราฐ อำนาจเจริญ ตระการพืชผล และพิบูลมังสาหาร เป็นต้น โดยเฉพาะเขตเทศบาลเมืองอุบลราชธานีที่นอกจาก

¹ชม ณะศักดิ์ อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4849 หมู่ที่ 6 ตำบลดุน อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.

²แมส เอ็ม. แอนดรูว์. รายงานการสำรวจโภคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 43.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/29. Thirty Third Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2472.

⁴สิทธิชัย ธานีศุควัฒน์ อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 244 ถนนปัทมานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2540.

⁵กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.37/74. Thirty Fourth Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2473.

เป็นศูนย์กลางการปกครองแล้วยังเป็นตลาดผู้บริโภครที่สำคัญอีกด้วย ชาวจีนในเมืองอุบลราชธานี ส่วนใหญ่ประกอบการค้าอยู่บริเวณท่าจวน ท่ากว้างคั้ง และท่าตลาด¹ และมีพ่อค้าบางส่วนขยายกิจการออกไปยังอำเภอใกล้เคียง เช่นในปี พ.ศ. 2473 นายก้อน สุวรรณภูฏ ได้ลงทุนตั้งตลาดที่ อำเภอวารินชำราบ เป็นต้น²

ส่วนการบริโภคในชนบทที่ห่างไกลออกไปยังคงมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่นที่ชุมชนน้ำขุ่น นายจิม ประพันธ์ อายุ 67 ปี กล่าวว่าสุกรทั้งหมดถูกผลิตและบริโภคอยู่ในชุมชน แม้ในช่วงที่มีการเปิดเดินรถไฟที่สถานีวารินชำราบก็ไม่ปรากฏว่ามีการค้าสุกรออกนอกชุมชนเลย³

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484 คือความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างพ่อค้าจีนกับชาวพื้นเมือง ประกอบกับการเปิดเดินรถไฟที่ได้เชื่อมตลาดการค้ากับแหล่งผลิตเข้าไว้ด้วยกัน พ่อค้าจีนใช้รถไฟเป็นเครื่องมือในการลำเลียงสินค้าระหว่างภูมิภาค ซึ่งก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้าอย่างกว้างขวาง

สุกรเป็นผลผลิตประเภทหนึ่งที่ได้รับผลจากการค้าและส่งผลให้ราคาสุกรในภูมิภาคนี้เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ราษฎรจึงผลิตสุกรเพื่อการค้า เริ่มตั้งแต่มีการลงทุน ปรับปรุงเทคนิคการผลิต ระบบการจัดการและอื่น ๆ อย่างไรก็ตามผู้เลี้ยงสุกรมีความจำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตบางส่วนจากพ่อค้าชาวจีน อาทิ รำ ปลายข้าว รวมถึงการจำหน่ายสุกรที่โตแล้ว ซึ่งตลาดการค้าสุกรในระยะนี้มีอยู่สองส่วนคือ ตลาดค้าปลีกเนื้อสุกรและตลาดค้าส่ง ตลาดภายในภูมิภาคเป็นตลาดค้าเนื้อ

¹ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี 3-5 กันยายน 2533. 2534. หน้า 231.

²เยี่ยมกมล จันทะประเทศ. สถานภาพเข้ามาขายพื้นเมืองอุบลราชธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2425-2476. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2538. หน้า 138.

³จิม ประพันธ์ อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 5 ตำบลศรีวิเชียร อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2541.

สุกรโดยมีพ่อค้าชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการและได้รับความนิยมเป็นอย่างมากตั้งจะพบตลาดในลักษณะนี้ได้ในทุกชุมชนเมือง แต่การบริโภคในลักษณะเดิมที่เรียกว่าการแบ่งพุดยังคงพบเห็นได้ในชนบทที่ห่างไกลออกไปโดยไม่มีทีท่าว่าจะลดลงแต่อย่างใด ส่วนตลาดภายนอกภูมิภาคนั้นมีความสำคัญอยู่เช่นเดียวกันไม่ว่าจะเป็นตลาดกรุงเทพฯ ตลาดต่างประเทศ หรือบริเวณใกล้เคียง ต่างมีพ่อค้าส่งสุกรไปขายเป็นจำนวนมากและบางครั้งทำให้สุกรขาดตลาด และส่วนนี้เองที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการขยายตัวของการผลิตสุกร

บทที่ 4

ผลจากการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484

กระบวนการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484 มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมกล่าวคือ ได้มีผู้เลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลักขึ้นโดยเฉพาะในบริเวณชุมชนสถานีรถไฟ ชุมชนเมืองขนาดใหญ่หรือชุมชนที่มีโรงสีข้าว จึงส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับพ่อค้าชาวจีนทั้งด้านการผลิต การค้า และการบริโภค ซึ่งนอกจากก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมแล้วยังเป็นที่มาของการสะสมทุนขั้นต้น (Primitive Accumulation of Capital) ของพ่อค้าชาวจีน

ผลทางเศรษฐกิจ

1. การสะสมทุนขั้นต้นของพ่อค้าชาวจีน

ก่อนการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบเงินตรา ชุมชนเมืองเป็นสิ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครองมากกว่าเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ผลิตกับพ่อค้า¹ ระหว่างรัฐกับหมู่บ้านคือความสัมพันธ์เชิงบูรีตังทั้งจากการเกณฑ์แรงงาน การเก็บภาษีอากรและส่วย ในขณะที่รัฐไม่ดำเนินการใด ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการผลิตของราษฎรเลย จนกระทั่งราษฎรถูกปลดปล่อยออกจากระบบไพร่และเข้าสู่ระบบตลาดพร้อมกับพ่อค้าจีน

ภายใต้กระบวนการของตลาดไม่ว่าราษฎรหรือพ่อค้าต่างมีผลประโยชน์ของตนเอง พฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ถูกกำหนดโดยความพยายามที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดภายใต้เงื่อนไขของตลาดในขณะนั้น² เพราะหัวใจของการตลาดคือการผลิตสินค้าขายเพื่อกำไรมิใช่เพื่อใช้สอย พ่อค้าสุกรจึงถือโอกาสนี้สะสมทุนขั้นต้นจากส่วนเกินของผู้เลี้ยงสุกรโดยที่

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. 2533. หน้า 28.

² กนก วงศ์ตระหง่าน. "ข้อสังเกตทางการเมืองในเกษตรกรกับคนกลาง," ใน มิติการเมืองในปรากฏการณ์ของสังคมไทย. 2529. หน้า 75.

ผู้เลี้ยงไม่มีอำนาจต่อรอง อันเป็นลักษณะเดียวกันกับที่รัฐบาลศักดินากระทำต่อไพร่

คาร์ล มาร์กซ์ ได้กล่าวถึงทุนไว้ตอนหนึ่งว่า ... ทุนมิใช่สิ่งของ หากแต่เป็นความสัมพันธ์การผลิตของสังคมที่แน่นอน สังกัดอยู่ในรูปการสังคมในขั้นประวัติศาสตร์ที่แน่นอน ซึ่งแสดงออกเป็นสิ่งของและอาศัยสิ่งของนี้เป็นรูปลักษณะทางสังคมเฉพาะ ...¹ ดังนั้นทุนจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมซึ่งมิใช่ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชน หากแต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสองชนชั้นได้แก่พ่อค้าและราษฎร ในระบบการผลิตแบบขังชีพราษฎรยังคงเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตแต่เมื่อเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายราษฎรได้สูญเสียปัจจัยการผลิตไปคงเหลือแต่เพียงแรงงานเท่านั้นที่พอเลี้ยงชีพได้ การที่ปัจจัยการผลิตตกไปอยู่ในมือของชนชั้นพ่อค้านี้ได้เป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์เชิงบูรีที่ถูกละทิ้งไว้ภายใต้ความสัมพันธ์ทางการค้าที่เสมอภาค

กลุ่มพ่อค้าที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างแยกตามขนาดของทุนได้สองลักษณะคือ กลุ่มที่มีทุนขนาดเล็กและกลุ่มที่มีทุนปานกลาง

กลุ่มที่มีทุนขนาดเล็กหรืออาจเรียกได้ว่าไม่มีทุนนั้นราษฎรเรียกว่า “คนทุกข์”² ชาวจีนกลุ่มนี้ประกอบอาชีพรับจ้างนับตั้งแต่เป็นกรรมกรสร้างทางรถไฟ รับจ้างทั่วไป หรือหาบของเร่ขายตามหมู่บ้าน เมื่อสะสมทุนได้ระดับหนึ่งและมีความคุ้นเคยกับราษฎรในพื้นที่ห่างไกลจากทางรถไฟจะเป็นคนกลางรวบรวมสุกรมาขาย บ้างตั้งร้านค้าส่งอยู่ตามสถานีรถไฟขนาดเล็ก เช่น ห้วยขยุง กันทรารมย์ ห้วยทับทัน เป็นต้น พ่อค้าเหล่านี้ได้แก่ แจ็กชง แจ็กโค เป็นต้น

กลุ่มที่มีทุนขนาดปานกลางเป็นกลุ่มที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพมาจากบริเวณอื่น ทำให้มีทุนที่สามารถเริ่มประกอบการอย่างเป็นทางการเป็นกิจลักษณะได้เร็วกว่ากลุ่มแรก³

¹พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. “ลัทธิบูชาสินค้าของทุนนิยม,” เศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม. 11(1) : 60 ; มีนาคม, 2536.

²พิสัย โพธิ์ชัย อายุ 83 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 252 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2540.

³ชม ธนะศักดิ์ อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4849 หมู่ที่ 6 ตำบลดุน อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.

พ่อค้ากลุ่มนี้จะเข้ามาซื้อหรือเช่าที่ดินอยู่ตามสถานีรถไฟเพื่อตั้งร้านค้าส่งสุกรเช่น ร้านเป็งหลีเฮง เกียงง่วนฮวด บึงยู่งแซง ในจังหวัดสุรินทร์ ร้านจงเจริญ ร้านเจ็ควู เจ็กกุยขง ในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น ส่วนกลุ่มที่มีทุนขนาดใหญ่หรือมีทุนมากนั้นมักลงทุนตั้งร้านค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภค โรงสีข้าวและธุรกิจอุตสาหกรรมอื่น ๆ¹

กระบวนการผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงธุรกิจที่พ่อค้ากระทำต่อราษฎรในสองลักษณะคือ

1.1 ด้านการผลิต

เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตของผู้เลี้ยงสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างซึ่งประกอบไปด้วยลูกสุกร อาหาร การจัดการต่าง ๆ พบว่าค่าอาหารเป็นส่วนที่สำคัญที่สุด² โดยในแต่ละพื้นที่มีค่าใช้จ่ายไม่แตกต่างกันมากนัก

การเลี้ยงสุกรแบบหลังบ้านหรือแบบผูกคอราษฎรเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตอยู่ดั้งเดิมกล่าวคือ อาหารยังคงใช้ของที่เหลือจากการบริโภคภายในครอบครัว แรงงานเป็นแรงงานในครอบครัว มีเพียงลูกสุกรเท่านั้นที่ต้องซื้อจากพ่อค้าจีน ในขณะที่การลงทุนเลี้ยงสุกรเป็นคอกขนาดใหญ่ขึ้นต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากแหล่งอื่น ๆ มากขึ้น ดังปรากฏว่าผู้เลี้ยงจะสร้างคอกไว้ในชุมชนที่มีโรงสีข้าว ใกล้กับตลาดผู้บริโภค และมีการคมนาคมสะดวก เพื่อที่จะได้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไป

จึงพอสรุปได้ว่าพ่อค้าสะสมทุนได้จากผู้เลี้ยงที่เลี้ยงเป็นคอกขนาดใหญ่เท่านั้น เพราะสามารถครอบครองปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่ไว้ ยิ่งผู้เลี้ยงสุกรพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากพ่อค้ามากขึ้นเท่าใดย่อมเปิดโอกาสให้พ่อค้าสะสมทุนได้มากเท่านั้น ในขณะที่ผู้เลี้ยงรายย่อยใช้ปัจจัยการผลิตที่ตนเองมีอยู่เท่านั้นพ่อค้าจึงไม่อาจสะสมทุนจากกลุ่มนี้ได้

1.2 ด้านการค้า

¹ประสงค์ จันทา อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 313 หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

²อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

ปัจจัยที่เปิดโอกาสให้พ่อค้าจีนซุกตักผู้เลี้ยงสุกรได้นั้นอยู่ที่ระบบขนส่ง เพราะพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนล่างตั้งอยู่ห่างไกลจากตลาดกรุงเทพฯ การขนส่งกว่าจะถึงตลาดต้องเสียค่าระวางสูงกว่าบริเวณอื่น ๆ แม้จะมีการพัฒนาการคมนาคมด้านรถไฟแต่ผู้บริกรทุกสินค้ายังไม่เพียงพอและจำนวนเที่ยวการเดินรถยังน้อยเกินไป ทำให้สินค้าจากบริเวณนี้มีราคาสูงและยากต่อการจำหน่าย¹ พ่อค้าจีนจึงอาศัยเหตุดังกล่าวกวาดราคาซื้อสุกร ดังมีคำกล่าวว่

...เมื่อมีสินค้าจะเอาไปขายในเมืองส่งกรุงเทพฯก็ขาดคนกลางไม่รู้จักตลาดก็
จำต้องส่งให้จีนเพราะเขารู้จักตลาด มีคนกลางรู้จักลักษณะบรรทุกรถไฟ แต่การขาย
ให้จีนเรียกว่าจำใจต้องขาย ฉะนั้นราคาก็ต้องอนุโลมตามเหตุการณ์คือเมื่อไม่ขาดทุน
ก็เป็นโชคดีแล้ว ส่วนผลกำไรยอมให้แก่อจีน ...²

พ่อค้าคนกลางเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสะสมทุนของพ่อค้าจีนเพราะบทบาททางการค้าของชาวจีนจะมีอยู่เฉพาะชุมชนริมทางทางรถไฟเท่านั้น ชุมชนที่อยู่ไกลออกไปแทบจะไม่ได้สัมผัสกับเศรษฐกิจแบบเงินตราเลย พ่อค้าคนกลางจึงมีส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงพ่อค้าจีนกับราษฎรที่อยู่ห่างไกลเข้าไว้ด้วยกัน ดังคำบรรยายของพระไพศาลเวชกรรมและขุนเสนา สัสดี ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดที่กล่าวถึงสภาพการค้าในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดไว้ตอนหนึ่งว่า พ่อค้าคนกลางที่เหี่ยวหาซื้อตามขี้ฉางกวาดราคาสูงต่ำเกินไป ถ้านำมาขายกรุงเทพฯด้วยตนเองก็ไม่คุ้มค่าโสหุ้ยคิดเพียงแต่ค่าพาหนะที่นำมาเท่านั้นทุนเดิมก็หมดไปเสียแล้ว ส่วนการเลี้ยงสัตว์นั้นมีจำนวนมากพอแต่ไม่ได้ขายส่งไปจังหวัดไหนเพราะราคาต่ำลงจนเจ้าของไม่มีความต้องการที่จะขาย³

¹“ปาฐกถาเรื่องสภาพจังหวัดอุบลราชธานี โดย นายเลียง ไชยกาล ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี แสดงทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2477,” ใน ปาฐกถาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพจังหวัดต่าง ๆ. 2539. หน้า 24.

²พสกมิตร (นามแฝง). เมืองบรมสุขและคนไทยเป็นสุข ?. ม.ป.ป. หน้า 65.

³“ปาฐกถาเรื่องการเมืองอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ของ พระยาไพศาลเวชกรรมและขุนเสนา สัสดี ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด บรรยายทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2475,” ใน ปาฐกถาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพจังหวัดต่าง ๆ. 2539. หน้า 176.

จากข้อมูลการส่งสุกรทางรถไฟในปี พ.ศ. 2472 สามารถจำแนกสัดส่วนของผู้ได้รับประโยชน์จากการค้าสุกรเป็นรายสถานีได้ดังตาราง 9

ตาราง 9 เปรียบเทียบร้อยละของรายได้จากการค้าสุกรทางรถไฟในปี พ.ศ. 2472

สถานี	พ่อค้า ¹ (ร้อยละ)	ผู้เลี้ยงสุกร ² (ร้อยละ)	การรถไฟ ³ (ร้อยละ)	รวม (ร้อยละ)
สุรินทร์	50.71	42.86	6.43	100
ศีขรภูมิ	50.40	42.86	6.74	100
อุทุมพรพิสัย	50.08	42.86	7.06	100
ศรีสะเกษ	49.94	42.86	7.20	100
เฉลี่ย	50.28	42.86	6.86	100

จากข้อมูลข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าพ่อค้าสุกรเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการค้าสุกรมากที่สุดแม้ว่ายังไม่หักค่าดำเนินงานอื่น ๆ ก็ตาม ผลตอบแทนนี้ส่วนหนึ่งคือทุนดั้งเดิม

¹กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม. จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 29. 2471. หน้า 75.

²ไซมส์ เอ็ม. แอนครูส์. รายงานการสำรวจโรคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 174.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/29. Thirty Third Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2472.

ที่ถูกแปรไปเป็นต้นทุนการผลิตอีกครั้งหนึ่ง ส่วนกำไรนั้นพ่อค้าบางรายนำไปสมทบกับทุนเดิมเพื่อขยายกิจการ บ้างนำไปลงทุนในกิจการอื่นเช่น ร้านปิ้งย่างในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่หันไปค้าข้าวควบคู่กับการค้าสุกร¹ หรือพ่อค้าสุกรอำเภออุทุมพรพิสัยร่วมลงทุนกับพ่อค้ารายอื่นตั้งโรงสีข้าวเฮ่งสะสอง² เป็นต้น กลุ่มผู้ค้าสุกรที่หันมาค้าข้าวมีอยู่มากพอสมควร จากรายงานของกรมรถไฟพบว่าปริมาณการส่งข้าวเป็นสินค้าออกมีเพิ่มขึ้นในขณะที่การค้าสุกรเริ่มลดลง³ ซึ่งพ่อค้าสุกรรายหนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่าการค้าข้าวมีความสะดวกกว่าการค้าสุกรเพราะข้าวเป็นพืชอาหารที่มีการเพาะปลูกอย่างแพร่หลาย เมื่อซื้อมาแล้วไม่มีกระบวนการเก็บรักษาที่ยุ่งยากกล่าวคือไม่ต้องหาอาหารหรือจ้างคนงานมาคอยดูแลและไม่มีโรคที่เสี่ยงต่อการขาดทุนดังเช่นการค้าสุกร⁴

กลุ่มพ่อค้าคนกลางมีการสะสมทุนและขยายไปสู่การประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่นเดียวกัน เช่น นายทองแดง บุตรดีขัน อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ทำการค้าสุกรอยู่ 7-8 ปี ช่วงเวลาดังกล่าวนี้เขาได้ซื้อที่นาไว้เป็นจำนวนมาก ภายหลังได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านจึงเลิกค้าสุกรและหันมาประกอบการเพาะปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว⁵ หรือนายชง แซ่ลี อำเภอสำโรงทาบ

¹สิทธิชัย ธนาสุควัฒน์ อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 244 ถนนปัทมานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2540.

²ผิว ศรีจักร อายุ 74 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 116 ตำบลศรีบุญเรือง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2540.

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กค.0301.1.38 I/32. Thirty Third Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2477.

⁴สมัช บุญปัญญา อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 0456/4-5 ถนนกลางเมือง ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2541.

⁵ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทนา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

จังหวัดสุรินทร์ ได้ซื้อที่ดินหลังสถานีรถไฟสำโรงทาบเปิดร้านค้าเครื่องอุปโภคบริโภคและเลิกทำการค้าสุกรไปโดยปริยาย¹ หรือนายสวัสดิ์ เอติชัย ที่มีโอกาสไปเรียนหนังสือในตัวเมืองสุรินทร์ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากบิดาประสบความสำเร็จในการค้าสุกร² เป็นต้น

ด้านราษฎรนั้นแม้ในภาพรวมมีผลตอบแทนสูงถึงร้อยละ 42.86 แต่เมื่อพิจารณาว่าราษฎรเหล่านี้เป็นผู้เลี้ยงรายย่อยที่มีสุกรมาจำหน่ายเพียง 1-2 ตัว จึงเท่ากับว่ามีการกระจายรายได้ไปอย่างเสมอภาคกันและไม่พอที่จะเกิดการสะสมทุนหรือการลงทุนอื่นใด การเปลี่ยนแปลงในหมู่ราษฎรที่เห็นได้ชัดที่สุดคือการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้น โดยพบว่ามีร้านค้าปลีกขายเครื่องอุปโภคบริโภคเกิดขึ้นมากมายอาทิ ร้านขายอาหารคาวหวาน ร้านขายของเบ็ดเตล็ด โต๊ะบิลเลียด ร้านขายผ้าและเครื่องแต่งกาย ตลอดจนการร่ำขายเครื่องอุปโภคบริโภค

2. การผลิตเฉพาะอย่าง

การผลิตสุกรก่อนปี พ.ศ. 2469 เป็นอาชีพที่แต่ละครอบครัวไม่ได้ให้ความสนใจมากนักเพราะไม่สอดคล้องกับวิธีการผลิตเพื่อยังชีพ ราษฎรให้ความสำคัญเพียงแต่อาชีพเสริมไม่ใช่อาชีพที่เข้ามาทดแทนการทำงาน ดังนั้นการผลิตและการค้าสุกรจึงไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในระบบการผลิตเพื่อยังชีพ

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2469 ได้เกิดปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการผลิตและการค้าในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง มีทั้งร้านรับซื้อผลผลิตของราษฎรส่งไปตลาดกรุงเทพฯ และร้านค้าปลีกในชุมชน ประกอบกับการที่พ่อค้าจีนนำสินค้าอุปโภคบริโภคมาจำหน่าย สินค้าเหล่านี้ล้วนเป็นที่ต้องการของราษฎร ราษฎรจึงเริ่มตระหนักและให้ความสนใจกับการผลิตมากขึ้น แต่เมื่อเปรียบเทียบการผลิตแต่ละประเภทแล้วพบว่าการผลิตสุกรให้ผลประโยชน์กับราษฎรได้มากกว่า

การเพาะปลูกข้าวที่ถือว่าเป็นอาชีพหลักนั้นชาวนาในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างถือ

¹ทองสุข ลำดับจุด อายุ 73 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 111 หมู่ที่ 2 ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2540.

²สวัสดิ์ เอติชัย อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 44 หมู่ที่ 9 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540.

ครองพื้นที่โดยเฉลี่ยครอบครัพละ 6 ไร่¹ แต่ในปีได้ผลผลิตไร่ละ 16.50-26.25 ถัง² เท่ากับว่าแต่ละครอบครัพละมีผลผลิตปีละ 99-157.5 ถัง ซึ่งเมื่อเทียบกับปริมาณการบริโภคเฉลี่ย 25.36 ถังต่อคนต่อปีแล้ว³ ชาวนาเหลือส่วนเกินอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้นและส่วนเกินนี้อาจไม่เพียงพอหากชาวนาไม่มีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเอง

ด้านการค้าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน แม้โคและกระบือมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแรงงานในการผลิต แต่ด้านการค้าและการบริโภคสัตว์ประเภทนี้มีตลาดค่อนข้างจำกัด ดังจะเห็นได้จากความเคลื่อนไหวของราคาโคกระบือที่ไม่มีความแน่นอน เช่นเมื่อปี พ.ศ. 2454-2455 ราคาตัวละ 20 บาท กระบือบางตัวราคาแพงถึง 38 บาท⁴ และหากส่งไปที่กรุงเทพฯราคาจะสูงถึงตัวละ 150 บาท แต่ในปี พ.ศ. 2475 ราคาในกรุงเทพฯกลับลดลงเหลือเพียงตัวละ 40 บาท⁵ ส่วนราคาในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างก็ไม่แตกต่างจากนี้มากนัก บางพื้นที่เช่นจังหวัดร้อยเอ็ดราคาปรับลดลงมาเหลือ 7-8 บาทเท่านั้น⁶

ด้วยเหตุนี้การเลี้ยงสุกรจึงเป็นอาชีพที่เริ่มมีความสำคัญ ราคาสุกรเมื่อปี พ.ศ. 2454-2455 ตัวละ 10-15 บาท มาในปี พ.ศ. 2472 ราคาสูงขึ้นเป็นตัวละ 20 บาท หากส่งไปกรุงเทพฯ

¹คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน. การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม. แปลโดย ซิม วีระไวทยะ. 2525. หน้า 19.

²ชอบ คีสวนโคก และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มน้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. 2532. หน้า 136.

³แหล่งเดิม. หน้า 266.

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. กส.13/854, 1021. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454-2455.

⁵ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411-2475). วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2521. หน้า 168.

⁶“ปรากฏการณ์การเป็นอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ของ พระยาไพศาลเวชกรรมและขุนเสนา สัสดี ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด บรรยายทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2475,” ใน ปรากฏการณ์ของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพจังหวัดต่าง ๆ. 2539. หน้า 176.

จะมีราคาหาละ 35 บาท แม้ราคาสุกรไม่สูงนักเมื่อเทียบกับโคกระบือแต่กลับมีเสถียรภาพมากกว่า และทำให้ราษฎรเกิดความรู้สึกว่าการผลิตและการค้าสุกร ไม่เสี่ยงต่อการขาดทุนจนเกินไปนัก

เมื่อการผลิตสุกรมีจุดประสงค์เพื่อการค้าเป็นหลัก ราษฎรจึงมีการวางแผนการผลิตอย่างรอบคอบทั้งขนาดการลงทุน ที่ตั้งเรือนโรงและตลาดผู้บริโภครวม ทั้ง สุวิทย์ เขียรทอง ได้กล่าวไว้ว่าการเลี้ยงสุกรเพียง 2-3 ตัว ที่เรียกว่าการเลี้ยงสุกรแบบหลังบ้านนั้น ไม่ทำให้ผู้เลี้ยงมีกำไรอย่างเห็นได้ชัดแต่ก็ไม่มีทางขาดทุน ส่วนการเลี้ยงที่คิดเป็นอาชีพผู้เลี้ยงต้องมีความรู้ความชำนาญ มีทุนในการดำเนินงาน มีสถานที่ที่เหมาะสมและมีตลาดที่แน่นอน¹ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าผู้เลี้ยงสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมักเป็นผู้มีฐานะดี อันหมายถึงมีความสามารถในการลงทุนสูงและเลือกสร้างคอกในบริเวณที่มีปัจจัยเอื้อต่อการผลิต มีการคมนาคมสะดวกหรืออยู่ใกล้กับตลาดผู้บริโภครวม เช่นเมื่อปี พ.ศ. 2475 เขตเทศบาลเมืองสุรินทร์มีผู้เลี้ยงสุกรที่มีจำนวนสุกร 20-30 ตัวต่อคอกอยู่ประมาณ 20 ราย ในจำนวนนี้เป็นชาวจีน 15 ราย ชาวพื้นเมือง 5 ราย² ส่วนการเลี้ยงที่มีปริมาณมากกว่านี้มีเพียงกลุ่มพ่อค้าส่ง แต่เป็นลักษณะการรวบรวมสุกรที่โคได้ขนาดมาจากผู้เลี้ยงรายย่อยมากกว่าเริ่มต้นเลี้ยงตั้งแต่สุกรยังมีขนาดเล็ก

ผลทางสังคม

1. ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าจีนและราษฎร

เงื่อนไขที่ราษฎรไทยและพ่อค้าจีนเข้ามามีความสัมพันธ์กันมาจากความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน เนื่องจากทั้งสองฝ่ายประกอบอาชีพเฉพาะอย่าง กล่าวคือราษฎรไทยประกอบอาชีพทำนา ส่วนชาวจีนไม่ได้ทำนาแต่มีสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตไว้จำหน่าย³

¹สุวิทย์ เขียรทอง. หลักการเลี้ยงสัตว์. 2530. หน้า 3.

²มณเฑียร เหลืองจรสสุริยา อายุ 70 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 602 ถนนหลักเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2540.

³ทองแดง บุตรดีขัน อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

ซึ่งราษฎรทั่วไปต้องนำผลผลิตมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ตนต้องการ ด้วยเหตุนี้ทั้งสองฝ่ายจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าจีนกับราษฎรไทยแยกออกได้เป็นฝ่ายธุรกิจและฝ่ายครัวเรือนหรือผู้บริโภค ความสัมพันธ์ของกลุ่มชนในบริเวณนี้จึงพิจารณาได้เป็นสองประเด็นคือ

1.1 ความสัมพันธ์ในการประกอบธุรกิจการผลิตและการค้าสุกร

ในระยะเวลาที่การค้าสุกรมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าจีนหรือราษฎรไทยต่างเลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลัก แต่เพราะข้อจำกัดด้านปัจจัยการผลิตทำให้ผู้เลี้ยงต้องพึ่งพาบุคคลอื่น อาทิ เจ้าของคอกเพาะเลี้ยงลูกสุกร เจ้าของโรงสีข้าว แรงงานรับจ้าง เป็นต้น ส่วนการค้าส่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความสามารถเชิงธุรกิจด้วยเหตุนี้จึงมีแต่ชาวจีนเท่านั้นที่มีบทบาทสำคัญ อย่างไรก็ตามระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้มีทั้งพ่อค้าส่งกับผู้เลี้ยงสุกรรายย่อย พ่อค้าส่งกับพ่อค้าคนกลาง อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ดำเนินการค้าขายโดยตรง นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นระหว่างพ่อค้าส่งกับนายสถานีรถไฟ โดยเฉพาะการของตู้รถไฟที่พบว่ามีการให้สินบนแก่ข้าราชการเหล่านี้เป็นจำนวนมาก เช่น ถ้าเป็นเจ้าของโรงสีจะขนข้าวไปให้ พ่อค้าส่งสุกรนำเนื้อสุกรไปให้หรือบางแห่งจ่ายเป็นเงิน เป็นต้น

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการค้าและผู้บริโภค

ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ปรากฏในรูปร้านค้าขายปลีก โดยมากมีชาวจีนเป็นผู้ประกอบการค้าและราษฎรไทยเป็นผู้บริโภค ร้านค้าของชาวจีนจะอยู่ในบริเวณที่มีราษฎรตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่น จำหน่ายทั้งสินค้าอุปโภคบริโภคที่ส่งมาจากกรุงเทพฯ และสินค้าพื้นเมือง เนื้อสุกรเป็นสินค้าหนึ่งที่มีการซื้อขายกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในชุมชนเมืองมีราษฎรไทยออกมาซื้อเนื้อสุกรไปบริโภคอยู่เสมอ

2. วัฒนธรรมการบริโภค

ระดับความต้องการของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสังคมเป็นอย่างมาก กล่าวคือสังคมที่ยากจนและขาดเทคโนโลยีในการผลิตความต้องการของคนส่วนใหญ่อยู่ที่การแก้ไขปัญหาปากท้อง ต่อเมื่อสังคมพัฒนาขึ้นคนส่วนใหญ่จะกังวลกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของตนและมีไม่น้อยที่มุ่งสะสมสมบัติหรือเสพสินค้าและบริการมากขึ้น¹

¹ มงคล ด่านธานีทร์ สมมติฐานอันนำไปสู่ความเข้าใจเบื้องต้นเรื่องภูมิปัญญาชนบท.

ก่อนการขยายตัวของการผลิตและการค้าสุกร พฤติกรรมการบริโภคของราษฎร ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างนั้นเกี่ยวพันกับสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก อาหารที่ราษฎรนำมาบริโภคแล้วแต่มีอยู่ตามธรรมชาติแทบทั้งสิ้น ซึ่งมีค่ากล่าวถึงการบริโภค ของราษฎรว่า ... อาหารก็หายขาดแลสะท้อนแสดงถึงความก้นการของผู้บริโภคที่น่าสังเวชยิ่งนัก ...¹ จนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้าสุกรส่งผลให้เกิดการขยายตัวของร้านค้าปลีกเนื้อ สุกร ราษฎรจึงหันมาบริโภคอาหารในอีกลักษณะหนึ่งถือเป็นอาหารที่ต้องใช้เงินเป็นสื่อกลางใน การแลกเปลี่ยน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริโภคเนื้อสุกรของราษฎรเหล่านี้มีอยู่หลายประการอาทิ การลดจำนวนลงของอาหารตามธรรมชาติ² หรือราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายผลผลิตข้าว โคน กระบือ สุกร และจากการขายแรงงาน ดังคำกล่าวที่ว่า

... อาหารการกินของชาวชนบทกำลังจะเปลี่ยนแปลง ... จำนวนปลาในท้องที่ ต่าง ๆ ลดน้อยลงเนื่องจากราษฎรพากันจับปลามากเกินส่วน โดยวิธีระบายน้ำออกไป ทางอื่นและการใช้พื้นที่ลุ่มทำการเพาะปลูกมากขึ้น การขายเนื้อสดและเปิดไก่โดย คนจีนแพร่หลายมากขึ้น เป็นการเพาะความนิยมในการบริโภคอาหารเนื้อมากกว่า อาหารปลา ...³

และอีกตอนหนึ่ง ... ทั่วทุกภาคสยามค่าใช้จ่ายประจำปีเพื่ออาหารนั้นเป็นจำนวน

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.62.1/32. กรมหลวงพิชิตปรีชากรรายงานมณฑล ลาวภาว. ลงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110.

² คุชฎี กาพ่อนศรี และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้านชาวเข. 2530. หน้า 77.

³ คาร์ล ซี. ชิมเมอร์แมน. การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม. แปลโดย ชิม วีระไวทยะ. 2525. หน้า 155.

มิใช่บ่อย ...¹ และ ... ขณะที่มีการสร้างทางรถไฟอยู่นั้นมีกรรมกรซื้ออาหารด้วยเงินสดทำให้ หมูบ้านมั่งมีขึ้นพักหนึ่ง ...²

อีกด้านหนึ่งแอนดรูส์ได้เสนอว่าเป็นเพราะชาวจีนนำเอาขนบธรรมเนียมการ บริโภคเนื้อสุกรเข้ามา ทุกวันนี้จึงเกิดการเลี้ยงและการบริโภคสุกรกันอย่างกว้างขวาง³ คำว่า “ขนบธรรมเนียม” ที่แอนดรูส์กล่าวถึงไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคจาก อาหารตามธรรมชาติมาเริ่มบริโภคเนื้อสุกร เพราะชุมชนแถบนี้มีการเลี้ยงและการบริโภคสุกร อยู่ก่อนหน้าแล้วแม้จะมีปริมาณเพียงเล็กน้อยก็ตาม แต่น่าจะเป็นการนำเงินตราออกมาแลกเปลี่ยนกับสินค้าฟุ่มเฟือยดังเช่นเนื้อสุกรนี้ไปบริโภค เนื้อสุกรแม้ไม่ใช่อาหารแปลกใหม่แต่การ นำมาบริโภคนิยมกระทำกันในวาระพิเศษ เช่น งานประเพณี หรือเมื่อมีรายได้ เป็นต้น

เนื้อสุกรเป็นอาหารที่มีราคาแพงเมื่อเทียบกับอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่ามีความยากลำบาก เพราะราคาไม่ได้เป็นตัวกำหนดคุณภาพหากแต่เป็นตัวกำหนด ค่านิยม ดังจะเห็นได้ว่าสินค้าที่พ่อค้าจีนสั่งซื้อมาจากกรุงเทพฯหรือเนื้อสุกรที่ขายอยู่ตามตลาดล้วน เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยที่ต้องใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน แต่กลับได้รับความนิยมในหมู่มชน ชั้นสูงของสังคม ในกลุ่มของราษฎรเมื่อมีเงินตรามากขึ้นพฤติกรรมการบริโภคก็เป็นที่ไปในลักษณะ เดียวกัน

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมการบริโภคที่เปลี่ยนไปของราษฎร เป็นเครื่องมือหนึ่งของพ่อค้าจีนในการดึงดูดเอามูลค่าส่วนเกินมาจากราษฎร เพราะการเปลี่ยนให้ ราษฎรหันมาบริโภคเนื้อสุกรที่ต้องซื้อหา นอกจากจะเป็นการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค แล้วยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ราษฎร เมื่อมีรายได้มากขึ้นเขาจึงไปซื้อเนื้อสุกรจากพ่อค้าจีนมา บริโภค

จากข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การผลิตและการค้าสุกรในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484 ก่อให้เกิดผลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ด้านเศรษฐกิจนั้นได้มี

¹เชมส์ เอ็ม. แอนดรูส์. รายงานการสำรวจภาคกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477. 2480. หน้า 271.

²แหล่งเดิม. หน้า 402.

³แหล่งเดิม. หน้า 119.

ผู้เลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลักเกิดขึ้นหลายราย ด้วยตระหนักในความสำคัญว่าให้ผลตอบแทนได้เท่าเทียมหรืออาจมากกว่าอาชีพอื่น แต่การผลิตสุกรเป็นจำนวนมากเช่นนี้ทำให้ผู้เลี้ยงเข้าไปเกี่ยวข้องกับธุรกิจของพ่อค้าชาวจีนทั้งการพึ่งพาปัจจัยการผลิต เงินทุน และอื่น ๆ รวมถึงการจำหน่ายสุกรที่โตได้ขนาด นอกจากนี้ร้านค้ายเนื้อสุกรและร้านขายอาหารในท้องถิ่นยังอยู่ภายใต้การดำเนินงานของชาวจีน พ่อค้าจีนจึงอาศัยเหตุดังกล่าวนี้สะสมทุนจากราษฎรและผู้เลี้ยงสุกร

บทที่ 5

บทสรุป

ลุ่มน้ำมูลตอนล่างเป็นบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์เหมาะสมกับการเลี้ยงสัตว์ สัตว์เลี้ยงที่สำคัญมีทั้งที่เลี้ยงไว้ใช้แรงงานเช่นโคกระบือ และสัตว์เลี้ยงไว้เป็นอาหารเช่น สุนัข ซึ่งปริมาณของสัตว์เหล่านี้จะมากหรือน้อยล้วนขึ้นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ

ก่อนปี พ.ศ. 2469 บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างมีการเลี้ยงสุกรอยู่อย่างประปรายครอบครัวละ 1-2 ตัว ส่วนใหญ่เป็นสุกรพันธุ์พื้นเมือง วิธีการผลิตเป็นไปอย่างง่าย ๆ กล่าวคือสุกรถูกปล่อยให้หากินตามลานบ้าน บ้างผูกไว้ตามต้นไม้พอกุ้มแดดคุ้มฝน อาหารสุกรมีเพียงรำที่ได้จากการตำข้าวผสมกับอาหารที่เหลือจากการบริโภคในแต่ละวันเท่านั้น ไม่มีการซื้อหารำข้าวมาเพิ่มแต่อย่างใด ด้วยเหตุที่การผลิตมีจุดประสงค์เพื่อบริโภคภายในครอบครัว ชุมชนและงานพิธีกรรมเป็นสำคัญ ราษฎรจึงไม่จำเป็นต้องปรับปรุงวิธีการผลิตหรือเพิ่มปริมาณการผลิต ประมาณการว่าในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2455 บริเวณนี้มีสุกรทั้งสิ้น 77,789 ตัว โดยมีปริมาณการผลิตลดหลั่นกันไปตามขนาดของการบริโภคในแต่ละชุมชน

ด้านการค้าและการบริโภค สุกรส่วนใหญ่ผลิตเพื่อการบริโภคภายในชุมชนนั้น ๆ โดยมากเป็นการฆ่าเพื่อแบ่งปันในหมู่เครือญาติหรือการแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอื่น ๆ ขณะที่การค้าเป็นตัวเงินมีอยู่ตามชุมชนใหญ่ ๆ เช่น เมืองสุรินทร์ เมืองอุบลราชธานี เป็นต้น ส่วนการค้าออกนอกภูมิภาคมีการส่งสุกรไปขายอยู่บ้างโดยเฉพาะที่เมืองนครราชสีมา ดังมีรายงานว่าเมื่อปี พ.ศ. 2455 มีการส่งสุกรไปขายยังตลาดแห่งนี้จำนวน 4,259 ตัว อย่างไรก็ตามผู้ค้าสุกรเหล่านี้ส่วนใหญ่ประกอบการทำงานเป็นอาชีพหลักเมื่อมีเวลาว่างจึงนำสุกรไปขาย รวมทั้งอุปสรรคด้านการคมนาคม โจรผู้ร้าย และภาษีอากร ปริมาณการค้าจึงมีเพียงเล็กน้อยและไม่ก่อให้เกิดการขยายตัวของการผลิตสุกรแต่อย่างใด

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2469 การผลิตและการค้าสุกรจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะหลังจากมีการพัฒนาระบบขนส่งทางรถไฟได้มีพ่อค้าชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามชุมชนเมืองสำคัญ เช่น สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2480 พบว่ามีชาวจีนอาศัยอยู่ในบริเวณนี้คิดเป็นร้อยละ 0.53 ของประชากรทั้งหมด พ่อค้าเหล่านี้มีบทบาทในการเป็นคนกลางแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างภูมิภาคซึ่งก่อให้เกิดการขยายตัวของตลาดภายในภูมิภาค เพื่อรองรับ

ปริมาณการค้าและความต้องการบริโภคที่มีมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีผลต่อลักษณะการผลิตของราษฎรด้วย เพราะตลาดกลายเป็นตัวกำหนดทิศทางการผลิต โดยพบว่าประเภทของผลผลิตเป็นไปเพื่อสนองความต้องการของตลาดแทบทั้งสิ้น

ความต้องการสุกรของตลาดทั้งในและนอกภูมิภาคส่งผลให้ราคาสุกรมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จากราคาตัวละ 10-15 บาท ในปี พ.ศ. 2454 มาเป็น 20 บาท ในปี พ.ศ. 2472 ซึ่งบางครั้งทำให้สุกรขาดตลาด ราษฎรทั้งชาวจีนและชาวพื้นเมืองจึงให้ความสนใจผลิตสุกรเพื่อการค้า ระยะเวลาดังกล่าวนี้มีคอกสุกรขนาดกลางจนถึงขนาดใหญ่ประมาณ 20-100 ตัวต่อกอกกระจายอยู่ตามชุมชนที่ตั้งสถานีรถไฟ เช่น สุรินทร์ ศีขรภูมิ อุทุมพรพิสัย ศรีสะเกษ กันทรารมย์ วารินชำราบ เป็นต้น และชุมชนเมือง เช่น ขุขันธ์ สังขะ อุบลราชธานี เป็นต้น เพราะชุมชนเหล่านี้เป็นทั้งตลาดค้าส่ง ตลาดค้าปลีกเนื้อสุกรและมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการผลิตสุกร เช่น แรงงานรับจ้างเลี้ยงสุกร โรงสีข้าวขนาดใหญ่ หรือแหล่งเงินทุน เป็นต้น ส่วนชุมชนรอบนอกแม้มีปริมาณการผลิตเพียง 1-2 ตัวต่อกอก แต่จุดมุ่งหมายในการผลิตเป็นไปเพื่อการค้าเช่นเดียวกัน

แม้การเลี้ยงสุกรในช่วงเวลาดังกล่าวนี้มีลักษณะของผู้ประกอบการเพียงคนเดียวก็ตาม แต่ได้มีการลงทุนและระบบการจัดการที่ดีขึ้น เช่น การสร้างโรงเรือนที่มั่นคงแข็งแรง คัดเลือกพันธุ์ควบคุมการให้อาหาร และจ้างคนงานดูแล เป็นต้น ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ทำให้ราษฎรสามารถเลี้ยงสุกรได้คราวละมาก ๆ แต่ส่วนใหญ่นิยมเลี้ยง 20-30 ตัวต่อกอก ปริมาณสุกรที่เพิ่มขึ้นทำให้ผู้เลี้ยงเข้าไปมีความสัมพันธ์กับพ่อค้าชาวจีนมากขึ้นโดยเฉพาะการพึ่งพาปัจจัยการผลิต เพราะพ่อค้าชาวจีนส่วนหนึ่งเป็นเจ้าของโรงสีข้าว บางรายมีคอกเพาะพันธุ์สุกรที่มีคุณภาพและผู้เลี้ยงบางรายอาจต้องพึ่งพาเงินทุนจากพ่อค้าเหล่านี้ด้วย

ในด้านการค้าสามารถแยกตลาดได้เป็นสองลักษณะคือ ตลาดภายนอกและตลาดภายใน ตลาดภายนอกที่สำคัญคือตลาดกรุงเทพฯที่ต้องอาศัยรถไฟเป็นพาหนะ ดังนั้นรอบ ๆ สถานีรถไฟจึงมีร้านค้าส่งสุกรตั้งอยู่เช่น สถานีสุรินทร์มีร้านค้าส่งสุกรอยู่ประมาณ 4 ร้าน ประกอบด้วยร้านเป่งหลีเฮง ร้านเกียงง่วนฮวด ร้านซุ่นฮะเฮง ร้านบึงปู่เซ่ง เป็นต้น ร้านทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การดำเนินงานของพ่อค้าชาวจีน แต่ละร้านจะสร้างคอกขนาดใหญ่ไว้เป็นที่รวบรวมสุกร พ่อค้าส่งบางรายออกไปรับซื้อสุกรตามหมู่บ้านด้วยตนเอง บางรายขอให้ผู้เลี้ยงจากที่ต่าง ๆ นำสุกรมาขายที่ร้านซึ่งมีตั้งแต่รายละหนึ่งตัวจนถึงหลายร้อยตัว จากนั้นจึงนำมาขังรวมกันในคอกที่เตรียมไว้ พ่อค้าส่งรับซื้อสุกรทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ตัวที่ยังมีขนาดเล็กพ่อค้าจ้างคนงานดูแลจนกว่าจะโต และเมื่อรวบรวมสุกรครบตามต้องการแล้วพ่อค้าจึงจองตู้รถไฟเพื่อขนส่งเข้ากรุงเทพฯ

บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่างแม้จะมีพื้นที่เล็กน้อยเมื่อเทียบกับอาณาบริเวณทั่วประเทศก็มีพื้นที่เพียงร้อยละ 7.82 ของประเทศ แต่ปริมาณการส่งสุกรเป็นสินค้าออกมีมากถึง 1 ใน 4 ของสุกรที่ส่งมาทางรถไฟทั่วประเทศ เช่น ในปี พ.ศ. 2472 สุกรขนส่งทางรถไฟทั่วประเทศมีจำนวน 324,815 ตัว ในจำนวนนี้มีที่ส่งมาจากบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง 86,949 ตัว หรือคิดเป็นร้อยละ 26.77 ของสุกรทั้งประเทศ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2473 ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและส่งผลกระทบต่อผลิตและการค้าสุกรในบริเวณนี้ ปริมาณการส่งออกจึงลดลงเรื่อย ๆ อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณสุกรที่ส่งมาทางรถไฟทั่วประเทศแล้วพื้นที่นี้ยังคงความสำคัญอยู่มาก โดยในปี พ.ศ. 2475 มีสุกรส่งออก 64,096 ตัว หรือคิดเป็นร้อยละ 25.21 ของสุกรทั่วประเทศ

ตลาดภายในภูมิภาคมีร้านค้าปลีกเนื้อสุกรและร้านขายอาหารเป็นสำคัญ ร้านเหล่านี้กระจายอยู่ในทุกชุมชน บริเวณที่มีมากที่สุดคือชุมชนที่ตั้งสถานีรถไฟ เช่น เมืองสุรินทร์ ศรีสะเกษ อุทุมพรพิสัย กันทรารมย์ เป็นต้น และชุมชนสำคัญ ๆ เช่น อุบลราชธานี ราชสีมา ชุขันธ์ สังขะ เป็นต้น ร้านค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่มีเจ้าของเป็นชาวจีนเช่น เขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ มีร้านค้าปลีกเนื้อสุกรอยู่ 4-5 ร้าน เช่น ร้านเจ๊กซ้อ เจ๊กอังมือ เจ๊กตั้ง เป็นต้น การค้าในลักษณะนี้นับวันจะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะเป็นวิธีบริโภคนิยมที่สะดวกกว่าการแบ่งชุด กล่าวคือไม่ต้องหากคนมาแบ่งปันเนื้อและไม่เสียเวลาตามเก็บค่าเนื้อในภายหลัง อย่างไรก็ตามร้านค้าปลีกที่มากขึ้นนี้ไม่ได้มีผลให้การแบ่งชุดลดลงแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกลับทำให้การแบ่งชุดเป็นไปได้โดยสะดวกและอาจมีมากกว่าการบริโภคในร้านค้าปลีกทั่วไป อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของระบบเงินตราและการเก็บค่าอาชญาบัตรสุกร

การเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้าสุกรระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484 ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ในด้านเศรษฐกิจวิถีการผลิตของราษฎรได้เปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า ราษฎรจำนวนหนึ่งละทิ้งการทำนาและหันมาเลี้ยงสุกรเป็นอาชีพหลัก บางรายเลี้ยงเป็นอาชีพเสริมเพราะเชื่อมั่นในผลตอบแทนที่เท่าเทียมหรืออาจเหนือกว่าการประกอบอาชีพอื่น แต่ปริมาณสุกรที่เพิ่มขึ้นนี้ทำให้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ไม่เพียงพอโดยเฉพาะเรื่องอาหารและต้องพึ่งพาร่างจากโรงสีข้าวของพ่อค้าชาวจีน ด้วยเหตุนี้พ่อค้าจึงสามารถสะสมทุนจากผู้ผลิตสุกรได้ แต่ในรายที่เลี้ยงสุกรอยู่คอกละ 1-2 ตัว ไม่ได้รับผลดังกล่าวนี้เพราะยังคงครอบครองปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่ไว้ แต่เมื่อถึงคราวที่ต้องขายผลผลิตผู้เลี้ยงสุกรรายใหญ่หรือรายย่อยต้องยอมตามเงื่อนไขของพ่อค้าชาวจีน เพราะไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าขายส่งหรือขายปลีกล้วนเป็นชาวจีน

ด้านสังคม การผลิตและการค้าสุกรได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวจีนกับผู้เลี้ยงสุกรเข้าไว้ด้วยกันภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่เต็มไปด้วยผลประโยชน์ แตกต่างจากการผลิตและการค้าแบบดั้งเดิมที่เป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ นอกจากนี้วัฒนธรรมบางอย่างในหมู่ชาวจีนได้แทรกซึมเข้าไปในวิถีชีวิตของราษฎรที่ชัดเจนที่สุดคือวัฒนธรรมการบริโภค ราษฎรใช้จ่ายเงินเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าฟุ่มเฟือยไม่ว่าจะเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการสะสมทุนของพ่อค้าชาวจีนเช่นกัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

1. เอกสารชั้นต้น

1.1 เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. กส.5/1. หนังสือพระปฏิบัติราชประสงค์กราบบังคมทูลในหลวง.
ลงวันที่ 16 มีนาคม ร.ศ. 129.

_____. กส.5/534. มณฑลอุบลยื่นรายงานแผนกเกษตรประจำปี พ.ศ. 2460.

_____. กส.5/537. มณฑลอุบลราชธานีส่งรายงานขุนบริบาลรัฐผลตรวจการในท้องที่
อำเภอจังหวัดอุบล. พ.ศ. 2462.

_____. กส.5/539. มณฑลนครราชสีมาส่งรายงานหลวงธราพรพิทักษ์ตรวจการแผนก
เกษตร. พ.ศ. 2461.

_____. กส.12/211. มณฑลอุบลราชธานีเสนอรายงานแผนกเกษตรประจำปี พ.ศ. 2467.

_____. กส.13/684. มณฑลอุบลราชธานีส่งรายงานตรวจการเพาะปลูกของขุนสรรค์
โกสีย์พัตร. ลงวันที่ 12 ธันวาคม ร.ศ. 137.

_____. กส.13/854. จังหวัดอุบลส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454.

_____. กส.13/855. จังหวัดอุษัณห์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454.

_____. กส.13/856. จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2454.

_____. กส.13/1021. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455.

_____. กส.13/1022. จังหวัดอุษัณห์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455.

_____. กส.13/1023. จังหวัดสุรินทร์ส่งรายงานสัตว์ประจำเดือน พ.ศ. 2455.

_____. กส.13/1112. เทศาภิบาลนครราชสีมาส่งสำเนารายงานของขุนชำนาญไปตรวจ
ราชการการเพาะปลูกแลการทำมาหาเลี้ยงชีพของราษฎรในท้องที่อำเภอปักธงชัย.
ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 131.

_____. กส.13/1142. มณฑลอุบลส่งรายงานประจำปี พ.ศ. 2456.

_____. กส.13/1286. มณฑลต่าง ๆ บอกจำนวนเข้าที่เสียหายด้วยน้ำท่วม พุทธศักราช
2460.

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. กส.13/1507. จังหวัดอุบลราชธานีส่งรายงานการป้องกัน
โรคระบาดทั่ว. ลงวันที่ 31/10/2464.
- . ค.13/6. เงินค่าอาชญาบัตรฆ่าสัตว์. ลงวันที่ 13-27 ตุลาคม พ.ศ. 2470.
- . พ.5.2/3. ประกาศเปิดการเดินรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ. ลงวันที่ 13
กรกฎาคม พ.ศ. 2471.
- . ม.1/17. ความเห็นบำรุงการสินค้าในมณฑลนครราชสีมาและเรื่องจะทำรถไฟไป
มณฑลอีสาน. ลงวันที่ 30 มีนาคม ร.ศ. 129.
- . ม.2.12 ก./3. ใบบอกเมืองต่าง ๆ ศรีโสภณพนมศก. ร.ศ. 99-25 เมษายน
ร.ศ. 110.
- . ม.2.12 ก./3. ใบบอกเมืองศรีสะเกษ. ร.ศ. 109.
- . ม.2.12 ก./14. บอกขุนันธ์. ลงวันที่ 19 กรกฎาคม ร.ศ. 108.
- . ม.2.14/14. พระยาพรหมภักดีบารายงานตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา.
ลงวันที่ 14 กันยายน ร.ศ. 115.
- . ม.2.14/16. พระยากำแหงสงครามรายงานราชการมณฑลนครราชสีมา. ลงวันที่
8 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 120-30 กรกฎาคม ร.ศ. 120.
- . ม.2.14/17. กรมหลวงดำรงราชานุภาพไปตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและ
มณฑลอุดรอีสาน. ลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2445-7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2449.
- . ม.2.18/1. พระยาสุรเศรษฐีพิเศษฤทธิ์ศกพิศวิชัยกรบาทกุลกรมหลวงดำรงราชานุภาพ.
ลงวันที่ 30 สิงหาคม ร.ศ. 121.
- . ม.2.21 ก./1. รายงานเรื่องฝรั่งเศสมณฑลอีสาน. ร.ศ. 125.
- . ม.2.25/5. นายออกแจ้งว่าราษฎรเมืองสุรินทร์อพยพครอบครัวไปอยู่ตาม
หัวเมืองต่าง ๆ. ร.ศ. 112.
- . ม.2.25/38. ราษฎรมณฑลอีสานและปราจีนอพยพไปอยู่เมืองนครราชสีมา.
ลงวันที่ 2 กันยายน ร.ศ. 122-21 กันยายน ร.ศ. 122.
- . ม.3.4/1. กรมหลวงดำรงราชานุภาพทูลกรมหลวงปราจีนกิติบดีราชเลขาธิการ.
ลงวันที่ 12 เมษายน ร.ศ. 131.
- . ม.5.2.1/23. ส่งบัญชีเงินรายได้จังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2482.
- . ม.5.10/28. รายงานตรวจราชการของข้าหลวงประจำจังหวัดสุรินทร์. พ.ศ. 2484.

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. ม.5.10/40. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมไปตรวจราชการที่
จังหวัดขอนแก่น. พ.ศ. 2479.
- . ม.5.10/43. รายงานตรวจราชการของข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี.
พ.ศ. 2480.
- . ม.5.10/51. รายงานตรวจราชการของข้าหลวงประจำจังหวัดสุรินทร์. พ.ศ. 2481.
- . ม.5.10/156. รายงานตรวจราชการของปลัดจังหวัดสุรินทร์. พ.ศ. 2482-2483.
- . ม.5.10/184. รายงานตรวจราชการข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี.
พ.ศ. 2483.
- . ม.5.10/307. รายงานตรวจราชการของข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี.
พ.ศ. 2484.
- . ม.5.16.14/24. จังหวัดอุบลราชธานีตั้งชื่อแบบพิมพ์อาชญาบัตรฆ่าสัตว์.
พ.ศ. 2481.
- . ม.5.16.14/32. แบบพิมพ์อาชญาบัตรฆ่าสัตว์ของเทศบาลจังหวัดศรีสะเกษ.
ลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2481.
- . ม.5.16.17/30. รายงานปฏิบัติราชการของผู้ตรวจการเทศบาลจังหวัดสุรินทร์.
พ.ศ. 2484-2485.
- . ม.12/25. เจ้าพระยาภิรมย์ภักดีแห่งสงครามปราบทูลสมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ.
ลงวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2448.
- . ม.15.2/1. ทำนบในมณฑลอีสาน. ลงวันที่ 14 มกราคม ร.ศ. 129.
- . ม.18.1/1. ประกาศใช้พระราชบัญญัติเก็บเงินค่าราชการ ร.ศ. 120 ในมณฑลอีสาน.
พ.ศ. 2453.
- . ม.18.4/2. พระราชบัญญัติสัตว์พาหนะและสัตว์ที่ฆ่าเนื้อเป็นอาหาร.
พระราชบัญญัติสำหรับตรวจป้องกันโรคสัตว์พาหนะและป้องกันโรคสัตว์ที่เป็นอาหาร
เพิ่มเติม ร.ศ. 119, พระราชบัญญัติการตรวจป้องกันโรคสุกร ร.ศ. 126.
- . ม.18.4/11. พระราชบัญญัติฆ่าโคกระบือและสุกรตามหัวเมืองฯและ
แก้พระราชบัญญัติภาษีภายใน ร.ศ. 111. ร.ศ. 119.
- . ม.19.5/12. รายงานตรวจราชการของข้าหลวงประจำจังหวัดร้อยเอ็ด.
พ.ศ. 2481.

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. ม.26/3. พระยาราชนฤตอุปราชภาคอีสานกราบเรียนเจ้าพระยา
ยมราช. ลงวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2465.
- . ม.20/4. รายงานราชการมณฑลร้อยเอ็ด. ลงวันที่ 25 สิงหาคม ร.ศ. 131.
- . ม.26.4/9. หมูแพ่ง. ลงวันที่ 13 กันยายน-2 มีนาคม พ.ศ. 2468.
- . ม.26.5 ก./41. จังหวัดขอนแก่น. ลงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2471-30 กันยายน
พ.ศ. 2472.
- . ม.28.2/2. เลขแลเรื่องเก็บเงินค่าราชการมณฑลต่าง ๆ. ลงวันที่ 14 มกราคม
ร.ศ. 121-1 พฤษภาคม ร.ศ. 127.
- . ม.41/6. รายงานพระยาราชนฤตตรวจราชการลุ่มน้ำโขง. ลงวันที่ 25 สิงหาคม-
13 กันยายน พ.ศ. 2469.
- . ม.46/3. กรมหมื่นสรรพรทิธิประสงค์จัดราชการทางเมืองนครราชสีมา. ลงวันที่
1 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110.
- . ม.46/4. ราชการเมืองนครราชสีมา. ลงวันที่ 8 มิถุนายน ร.ศ. 111.
- . ม.57/18. บอกเมืองขอนแก่น. ลงวันที่ 10 กรกฎาคม ร.ศ. 120.
- . ม.62.1/32. กรมหลวงพิชิตปรีชากรรายงานมณฑลลาวท้าว. ลงวันที่ 28
กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110.
- . ม.62.1/34. หนังสือมหาดไทยบอกเมืองนครจำปาศักดิ์ราชการหัวเมืองลาวท้าว.
ร.ศ. 111.
- . ม.75/9. ประกาศศึกเดือน. ลงวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 118.
- . ม.0201.1.1/1835. พ่อค้าต่างดาวขอผ่อนผันออกจากเขตหวงห้ามคนต่างดาว
จังหวัดอุบลราชธานี. พ.ศ. 2484.
- . ยธ.5.6/1. หนังสือคาร์ล เมทเก มีถึงกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ. เดือนมกราคม
ค.ศ. 1889.
- . สบ.1/15. รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลภาคพายัพ
พ.ศ. 2458. ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2458.
- . สบ.2.47/69. รายงานตรวจราชการมณฑลอีสานและนครราชสีมา. ลงวันที่
9 ธันวาคม พ.ศ. 2469.

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. สบ.2.56/40. สมเด็จพระปรมหาราชดำรงราชานุภาพตอบปัญหา
โบราณคดีของสยามสมาคมเรื่องอธิบายชื่อเมืองในภาคอีสาน. ลงวันที่ 5 พฤษภาคม
พ.ศ. 2486.

บัญชีกลาง, กรม. บัญชีรายได้จังหวัดต่าง ๆ. เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2471.

—————. บัญชีรายได้จังหวัดต่าง ๆ. เดือนกันยายน พ.ศ. 2471.

—————. บัญชีรายได้จังหวัดต่าง ๆ. เดือนมกราคม พ.ศ. 2472.

—————. บัญชีรายได้จังหวัดต่าง ๆ. เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2474.

—————. บัญชีรายได้จังหวัดต่าง ๆ. เดือนกันยายน พ.ศ. 2474.

—————. บัญชีรายได้จังหวัดต่าง ๆ. เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475.

—————. บัญชีรายได้จังหวัดต่าง ๆ. เดือนกันยายน พ.ศ. 2475.

1.2 เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

“กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์เพื่อ
ประโยชน์แห่งครัวเรือน พุทธศักราช 2482,” ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 56 ตอนที่
67. หน้า 2086-2090. 6 มกราคม 2482.

เกษตรพาณิชย์การ, กระทรวง. จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 3. พระนคร :
โรงพิมพ์เดลิเมต์, 2475.

เกษตรราชการ, กระทรวง. การปลูกปอแก้วและทำปอฟอก. พระนคร : บริษัทการพิมพ์ไทย
จำกัด, 2484.

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. กค.0301.1.37/74. Thirty Fourth Annual Report on the
Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era
2473.

—————. กค.0301.1.38 F/1. รายงานกระทรวงธรรมการ. ฉบับที่ 5. พ.ศ. 2455

—————. กค.0301.1.38 I/28. Thirty First Annual Report on the Administration
of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2470.

—————. กค.0301.1.38 I/29. Thirty Third Annual Report on the Administration
of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2472.

- จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. กค.0301.1.38 I/30. Thirty Sixth Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2475.
- . กค.0301.1.38 I/31. Thirty Seventh Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2476.
- . กค.0301.1.38 I/32. Thirty Eighth Annual Report on the Administration of the Royal State Railways for the year Buddhist Era 2477.
- . กค.0301.1.38 K/9. Statistical Year Book Thailand. No. 20 B.E. 2480-2481.
- ชิมเมอร์แมน, คาร์ล ซี. การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม. แปลโดย ชิม วีระไวทยะ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525.
- บริบาลบุรีภัณฑ์, ชุม. จดหมายเหตุการเสด็จตรวจโบราณวัตถุสถานมณฑลนครราชสีมาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พ.ศ. 2472. พิมพ์เนื่องในวันประสูติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ 21 มิถุนายน 2531. “ประกาศกฎกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่การสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์,” ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 56 ตอนที่ 61. หน้า 2637-2638. 4 ธันวาคม 2482.
- “ปรากฏการณ์การเป็นอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ของ พระยาไพศาลเวชกรรมและขุนเสนาสัสดีผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด บรรยายทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2475.” ใน ปรากฏการณ์ของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพจังหวัดต่าง ๆ. หน้า 173-177. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539.
- “ปรากฏการณ์การเป็นอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี บรรยายโดย นายเนย สุจิมา ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบล ทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2477.” ใน ปรากฏการณ์ของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพจังหวัดต่าง ๆ. หน้า 177-180. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539.

- “ปรากฏการณ์เรื่องสภาพจังหวัดอุบลราชธานี โดย นายเลียง ไชยกาล ผู้แทนราษฎรจังหวัด
อุบลราชธานี แสดงทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พุทธศักราช
2477,” ใน ปรากฏการณ์ของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพจังหวัดต่าง ๆ. หน้า 22-26.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539.
- “พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตต์หวงห้ามคนต่างด้าว (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2484,”
ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 58 ตอนที่ 66. หน้า 1174-1176. 19 กันยายน 2484.
พาณิชย์และคมนาคม, กระทรวง. จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 17. พระนคร
: โรงพิมพ์เดลิเมต์, 2468.
- . จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 29. พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมต์,
2471.
- . จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 33. พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมต์,
2472.
- . จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 37. พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมต์,
2473.
- . จดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์. ฉบับที่ 41. พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมต์,
2474.
- มหาดไทย, กระทรวง. การสำรวจสำมะโนครัวทั่วพระราชอาณาจักร พุทธศักราช 2480.
เล่ม 3/1. กรุงเทพฯ : กรมมหาดไทย, 2485 ก.
- . การสำรวจสำมะโนครัวทั่วพระราชอาณาจักร พุทธศักราช 2480. เล่ม 3/2.
กรุงเทพฯ : กรมมหาดไทย, 2485 ข.
- . การสำรวจสำมะโนครัวทั่วพระราชอาณาจักร พุทธศักราช 2480. เล่ม 4. กรุงเทพฯ
: กรมมหาดไทย, 2485 ค.
- ศิลปากร, กรม. คู่มือแนะนำเอกสารจดหมายเหตุจังหวัดอุบลราชธานี (เอกสารกรมราชเลขาธิการ
รัชกาลที่ 5-7). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532.
- เศรษฐกิจ, กระทรวง. จดหมายเหตุของกรมพาณิชย์. ฉบับที่ 1-4. พระนคร : โรงพิมพ์
เดลิเมต์, 2479.
- สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. สถิติพยากรณ์รายปี. บรรพที่ 21 เล่ม 2 พ.ศ. 2482-2487.
พระนคร : โรงพิมพ์การรถไฟ, 2496.

แอนดรูว์, เชมส์ เอ็ม. รายงานการสำรวจโลกกิจตามชนบทสยามครั้งที่ 2 พ.ศ. 2477.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่, 2480.

Ministry of Finance, Thailand. Statistical Year Book of the Kingdom of Siam A.D. 1923. Vol. 8. December 1925.

เอกสารชั้นรอง

1. หนังสือทั่วไป

กนก วงศ์ตระหง่าน. “ข้อสังเกตทางการเมืองในเกษตรกรกับคนกลาง,” ใน มติการเมืองในปรากฏการณ์ของสังคมไทย. หน้า 73-87. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์. อีสานเมื่อวันวาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2534.
การข้าว, กรม. เนื้อที่และผลผลิตข้าวของการทำนาระยะ 26 ปี พ.ศ. 2480-2505. พระนคร : โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่ง, 2508.

ขจร สุขพานิช. ข้อมูลจากอดีต. พระนคร : เคล็ดไทย, 2518.

กายส์, ชาร์ลส์ เอฟ. “ความเชื่อเรื่องสมัยพระศรีอารย์, ศาสนาพุทธแบบเถรวาทและสังคมไทย,” ใน กบฏชาวนา. แปลโดย โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. หน้า 19-44. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525.

จรัญ จันทลักษณ์. การพัฒนาปลูตั่วเพื่อชนบท. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

จอห์นสตัน, เดวิด บรูซ. สังคมชนบทและภาคเศรษฐกิจข้าวของไทย พ.ศ. 2423-2473. แปลโดย พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม และคณะ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

จาวรธณ ไวยเจตน์. การศึกษาภาคบังคับของไทย พ.ศ. 2464-2475. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2517.

จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2535.

- นัตรทิพย์ นาดสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2533.
- นัตรทิพย์ นาดสุภา และคณะ. เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2524.
- นัตรทิพย์ นาดสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2537.
- ชอบ คีตสวนโลก และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชน
ลุ่มน้ำมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
แห่งชาติ, 2532.
- ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 (ด้านเศรษฐกิจ). กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ศึกษากับพัฒนาการสังคมไทย. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- ใช้ เรื่องศิลป์. แบบเรียนภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ
บรรณาการ, 2480.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา. นิทานโบราณคดี. พระนคร : แพร์พิทยา, 2514.
- . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
ฉาปนกิจศพ น.ส.ชิตี บุญนาค ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 26 เมษายน 2522.
- คุณฉวี กาพอ่อนศรี และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้าน
ชาวเขอ. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
2530.
- เดช บุญนาค. การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศสยาม พ.ศ. 2435-2458. แปลโดย
ภรณ์ กาญจนันธุ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- นายหนวอย (นามแฝง). คำให้การ “นายหนวอย” 72 ปี ท่ามกลางมนุษย์นานาพันธุ์. ม.ป.ท.
ม.ป.ป.

- นิคม วงเวียน. รายงานการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมตัวข (กุย) ด้านความเชื่อในจังหวัดสุรินทร์.
 สุรินทร์ : วิทยาลัยครูสุรินทร์, 2526.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ท่องเที่ยวบุญบั้งไฟในอีสาน. กรุงเทพฯ : มติชน, 2536.
- . ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2527.
- ปนัดดา เผือกพันธุ์ (เพชรสิงห์) และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านชาติพันธุ์กวย : ศึกษากรณีหมู่บ้านวาน. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ
 ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี 26-28 กันยายน 2531. อุบลราชธานี :
 วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, 2531.
- . เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี
 3-5 กันยายน 2533. อุบลราชธานี : วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, 2534.
- ประสพ บูรณมานัส. สุกรและการรักษาโรค. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
 2526.
- ปรีชา พิณทอง. สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม,
 2532.
- ปลาย้อ ชนะนนท์. นายทุนพ่อค้ากับการก่อตัวและขยายตัวของระบอบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464-2523. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2530.
- ปาเลกัวซ์. เล่าเรื่องเมืองไทย. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : ก้าวหน้า, 2506.
- ผดุงแคว้นประจันต์ (จันทร์ อุดตวันกร), หลวง. “ลัทธิธรรมนิยมราษฎรภาคอีสาน,” ใน
ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ. หน้า 1-64. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2504.
- พรหมมุณี (ติสโส อ้วน), พระ. ตำนานวัดสุปฏิหาราม. พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, 2479.
- พสกมิตร (นามแฝง). เมืองบรมสุขและคนไทยเป็นสุข ? ม.ป.ท. ม.ป.ป.
- ไพฑูรย์ มีกุล และสุวิทย์ ชีรสาคัด. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีบ้านโสมน ตำบลบัวโคกอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2533.

- มงคล คำานรามินทร์. สมมติฐานอันนำไปสู่ความเข้าใจเบื้องต้นเรื่องภูมิปัญญาชนบท. ม.ป.ท. 2540.
- มยุรี นกยูงทอง. “ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477),” ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484. หน้า 494-533. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.
- เมืองในภาคอีสาน. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอุดรธานี (จิตร จิตตะยโสธร) วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2516.
- รอง ศยามานนท์. ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- ระลึก ธานี. อุบลราชธานีในอดีต (พ.ศ. 2335-2475). กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสารการพิมพ์, 2524.
- รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. ภาษีอากรในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- ราชบัณฑิตยสถาน. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2521.
- ราชเสนา, พระยา. “ตั้งมณฑลเทศาภิบาล,” ใน เทศาภิบาล. หน้า 81-89. พระนคร : กรมศิลปากร, 2503.
- เรย์โนลด์ส, เคิร์ก เจ. ความคิดแหวกแนวของไทย. แปลโดย อัญชลี สุสาขันธ์. กรุงเทพฯ : อักษรสาสน์, 2534.
- เรื่องจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระโสภณอักษรกิจ (เล็ก สมิตะสิริ) ณ เมรุวัดกษัตริย์ราม วันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2491.
- ว่าด้วยแม่น้ำที่มีในประเทศสยาม. พิมพ์ในงานปลงศพนายหนึ่ง สุวารี ปีมะโรง พ.ศ. 2471.
- วิทยากร เชียงกุล. พจนานุกรมศัพท์เศรษฐศาสตร์การเมือง. กรุงเทพฯ : ผลึก, 2532.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ดันฮ้อ, 2538.
- วิภาคววดล, พระ. บันทึกการสำรวจและบุกเบิกในแดนสยาม. แปลโดย สุมาลี วีระวงศ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2533.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. สยามประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน, 2535 ก.
- . แอ่งอารยธรรมอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน, 2535 ข.

- สกินเนอร์, จี วิลเลียม. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- สมภพ มานะรังสรรค์. แนวโน้มพัฒนาการเศรษฐกิจไทยในช่วงก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สมสวาท ชวนไชยสิทธิ์. การปฏิรูปภาษีอากรในรัชสมัยสมเด็จพระปิยมหาราช. กรุงเทพฯ : หน่วยงานนิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2518.
- สิงหะ ชโยจ และคณะ. พงศาวดารเมืองสุรินทร์. พิมพ์ในงานฉลองอายุครบ 6 รอบ พระราชสิทธิโกศลเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2531.
- สินชัย พารักษา. “การเลี้ยงหมู,” ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. เล่ม 18. หน้า 215-243. กรุงเทพฯ : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2539.
- สุนทรเทพพิพิธ (เชย สุนทรพิพิธ), พระยา. บันทึกความจำ (2) เมื่อเป็นเลขานุการมณฑลอีสาน. นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2515 ก.
- . บันทึกความจำ (3) เมื่อเป็นปลัดจังหวัดขอนแก่น (ศรีสะเกษ). นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2515 ข.
- สุวรรณวาจกกสิกิจ (ทองดี เรศานนท์), หลวง. ตำราเลี้ยงหมู. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2495.
- สุวิทย์ เจียรทอง. หลักการเลี้ยงสัตว์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2530.
- สุวิทย์ ชีรสาคัด. รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา, 2533.
- อนุমানราชชน, พระยา. “ชีวิตชาวนา,” ใน เอกสารการนิเทศการศึกษามัธยมศึกษากรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. หน้า 141-169. กรุงเทพฯ : หน่วยงานนิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2535.
- อมรวงศ์วิจิตร, หม่อม. “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน,” ใน ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 3. หน้า 184-395. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.
- อุบลราชธานี 200 ปี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2535.

2. วรรณสาร

- จามะรี พิทักษ์วงศ์. “ระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชวาณาไทย,” เศรษฐศาสตร์การเมือง. 3(4) : 1-39 ; มิถุนายน, 2527.
- ชีเกฮารุ ทานาเบ้. “การชลประทานเพื่อการเกษตรในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย,” เศรษฐศาสตร์. 5(2) : 70-94 ; ตุลาคม, 2518-มกราคม, 2519.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. “สู่ประวัติศาสตร์ประชาชนไทย,” ศิลปวัฒนธรรม. 9(3) : 42-60 ; มกราคม, 2531.
- ปราณี วงศ์เทศ. “เช่นตะกวด : พิธีกรรมของชาวกุยบ้านดริ่ม,” ศิลปวัฒนธรรม. 17(11) : 84-91 ; กันยายน, 2539.
- พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. “ลัทธิขงจื้อของทุนนิยม,” เศรษฐศาสตร์วัฒนธรรม. 11(1) : 51-69 ; มีนาคม, 2536.
- ไพฑูรย์ มีกุล. “สภาพสังคมและเศรษฐกิจอีสานก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2,” ประวัติศาสตร์. 8(3) : 25-38 ; กันยายน-ธันวาคม, 2526.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “สังคมไทย : จากศักดินาสู่ทุนนิยม,” วัฒนธรรม. 11(2) : 128-164 ; มิถุนายน, 2525.

3. วิทยานิพนธ์

- จรรยารัตน์ รัตนกร. โลกทัศน์ของชาวอีสานจากวรรณกรรมคำสอน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535. อัดสำเนา.
- จารุพิชญ์ เรื่องสุวรรณ. นโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการผลิตไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ. 2444-2503. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2514. อัดสำเนา.
- ชุมพล แนวจำปา. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน พ.ศ. 2443-2468. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527. อัดสำเนา.
- เมธมาลย์ ราชภัฏเทวารักษ์. พัฒนาการการเกษตรกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย พ.ศ. 2435-2475. วิทยานิพนธ์ สค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520. อัดสำเนา.

- ถนอม ตนะนา. กิจการโรงสีข้าวในที่ราบภาคกลางของประเทศไทย พ.ศ. 2401-2481.
 ปรินญาณีพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528. อัดสำเนา.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2411-2475). วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. อัดสำเนา.
- บุญรอด แก้วกันหา. การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411).
 วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518. อัดสำเนา.
- ประนุช ทรัพย์สาร. วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย.
 วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524. อัดสำเนา.
- ประสิทธิ์ แก้วสิงห์. การปรับปรุงการเกษตรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2435-2453. ปรินญาณีพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517. อัดสำเนา.
- ไพฑูรย์ มีกุล. การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานสมัยที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงเป็นข้าหลวงใหญ่ พ.ศ. 2436-2453. ปรินญาณีพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2515. อัดสำเนา.
- วิลาศ โพธิสาร. รถไฟกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ระหว่างปี พ.ศ. 2469-2484. ปรินญาณีพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536. อัดสำเนา.
- สุทัศน์ กองทรัพย์. ความสำคัญของหัวเมืองอุษัณห์ สังฆะ สุรินทร์ พ.ศ. 2302-2450.
 ปรินญาณีพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536. อัดสำเนา.
- อมรรัตน์ ขุนทองนอก. การศึกษาระบบการเลี้ยงและคาวีโอ ไทม์ของสุกรพื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ วท.ม. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537. อัดสำเนา.
- อุรลักษ์ณ์ สติธิบุศกร. มณฑลอีสานและความสำคัญในทางประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526. อัดสำเนา.

เอี่ยมกมล จันทะประเทศ. สถานภาพเจ้าหน้าที่เมืองอุบลราชธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2425-2476.
ปริญญาโท กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538. อัดสำเนา.

4. หนังสือภาษาต่างประเทศ

Ingram, Jame C. Economic Change in Thailand 1850-1970. California :
Stanford University Press, 1971.

Paitoon Mikusol. Social and Cultural History of Northeastern Thailand from
1868-1910 : A Case Study of the Huamuang Khamen Padong (Surin,
Sangkha and Khukhan). Doctor's Thesis. Washington : University
of Washington, 1984. mimeographed.

ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History)

เกษ สมงาม อายุ 82 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่
002 ถนนเกษมสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 27 มีนาคม
2540.

อุณ ช่างเพชร อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่
191 หมู่ที่ 4 ตำบลคูน อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม
2540.

จิม ประพันธ์ อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่
35 หมู่ที่ 5 ตำบลศรีวิเชียร อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 5 เมษายน
2541.

ชม ณะศักดิ์ อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่
4849 หมู่ที่ 6 ตำบลคูน อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม
2540.

ชวนะ หนูนุช อายุ 71 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิชา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่
127 หมู่ที่ 2 ตำบลเตล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2539.

- ทอง ดาวเรือง อายุ 79 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30/2 หมู่ที่ 2 ตำบลส้มป่อย อำเภอรามัญไศล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2540.
- ทองแดง บุตรศิขันธ์ อายุ 94 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลขวาวใหญ่ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.
- ทองสุข ลำดับจุด อายุ 73 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 111 หมู่ที่ 2 ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2540.
- ที บุญธรรม อายุ 74 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 2 ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.
- บุญยะรัตน์ ดงงาม อายุ 72 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 60 หมู่ที่ 4 ตำบลคอกกล้า อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2541.
- ประสงค์ จันทา อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 313 หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.
- ปล้อง บุญยีน อายุ 82 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 150 หมู่ที่ 13 ตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2540.
- ปีดตา สุภเลิศ อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดห้วยปล้อง ตำบลห้วยปล้อง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2541.
- เปรี๊ยม ชูแก้ว อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 84 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2540.
- ผิว ศรีจักร อายุ 74 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทบุรี เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 116 ตำบลศรีบุญลือ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2540.

- พิสัย โพธิ์ชัย อายุ 83 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 252 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2540.
- เพียง สุภาคาร อายุ 85 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 6 ตำบลวารินชำราบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.
- พิน ขวงปรารงค์ อายุ 72 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 63 หมู่ที่ 1 ตำบลภูซอก อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2541.
- เพ็ญ กุลชาติ อายุ 64 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งไชย อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.
- ภู แก้วดวง อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 86 หมู่ที่ 1 ตำบลทุ่งไชย อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.
- มณฑะเชียร เหลืองจรัสสุริยา อายุ 70 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 602 ถนนหลักเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2540.
- เย็น พลศรี อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 80 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านขบ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.
- โยคี โภธิสาร อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 162 หมู่ที่ 1 ตำบลแดล อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540.
- สมัช บัญปัญญา อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 0456/4-5 ถนนกลางเมือง ตำบลเมืองเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2541.
- สวัสดี เอติชัย อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 44 หมู่ที่ 9 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540.

- สันติ คำภาณุช อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 9 ตำบลรัตนบุรี อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2540.
- สำลี อรุณ อายุ 75 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนคงวิบูลย์เกียรติ ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2540.
- สิทธิชัย ธนาสุควัฒน์ อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 244 ถนนปัทมานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2540.
- สุข ปาระทา อายุ 70 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 343 หมู่ที่ 7 ตำบลกำแพง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2540.
- สุด บุษบง อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2540.
- สุพิศ พิชญากุล อายุ 76 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 1 ถนนบริหาร ตำบลเมืองคง อำเภอรามีสไศล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2540.
- สุวิทย์ สายพินิจ อายุ 86 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 72 หมู่ที่ 2 ตำบลเมืองคง อำเภอรามีสไศล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2540.
- เสริม สมชัย อายุ 79 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30 หมู่ที่ 2 ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2540.
- หมาย สองสี อายุ 78 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 9 ตำบลหนองหมี อำเภอรามีสไศล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2541.
- อ่อน ผิวอ่อน อายุ 86 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันทภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 5 ตำบลสนม อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2540.

อ่อน มาลาชัย อายุ 96 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2540.

เอ็ด เจือจันทร์ อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 157 หมู่ที่ 1 ตำบลแกล อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2540.

แอะ ปานเจริญ อายุ 86 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วิทยา นนทันภา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 180 ตำบลลำควน อำเภอลำควน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2540.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นายวิทยา นนทันภา
วันเกิด	วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2514
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 60 หมู่ที่ 4 ตำบลค้อกล้า อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด 45190
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ 1 ระดับ 4
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบ้านหนองไทร ตำบลหนองขमार อำเภอภูเมื่อง จังหวัดบุรีรัมย์ 31190
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2528	มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนนาเฉลียงพิทยาคม อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์
พ.ศ. 2531	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนหนองไผ่ อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์
พ.ศ. 2535	ปริญญาครุศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยมอันดับ 1 (ค.บ.) วิชาเอกสังคมศึกษา วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์
พ.ศ. 2541	ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม